

Dr. Perl Gizella

Orvos voltam Auschwitzban

Szerk. Veszprémy László Bernát

MI MC

HUNGARIAN-ISRAELI MEDIA CENTER

Dr. Perl Gizella

ORVOS VOLTAM AUSCHWITZBAN

**Szerkesztette, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel
ellátta: Veszprémy László Bernát**

Magyar-Izraeli Média Center Egyesület

Budapest, 2026

Kiadó: **Magyar-Izraeli Média Center Egyesület**

MAGYAR-IZRAELI MÉDIA CENTER

Felelős kiadó: Jerez Julio

Fordította: Dr. Krespay András

Borítókép: Karsten Winegart/Unsplash

A borítót tervezte: Kovács Tamás

E-mail: info@huilmediacenter.com

www.huilmediacenter.com

© Veszprémy László Bernát, 2026

© Dr. Krespay András, 2026

© Magyar-Izraeli Média Center Egyesület, 2026

ISBN 978-615-6799-01-2

A férjem és a fiam emlékére

Köszönettel tartozom Michael Koch úrnak
a kézirat elkészítésében nyújtott nagylelkű segítségéért.

TARTALOM

VESZPRÉMY LÁSZLÓ BERNÁT: ECSETVONÁSOK PERL GIZELLA ELŐÉLETÉHEZ ÉS HOLOKAUSZT UTÁNI KARRIERJÉHEZ	6
VESZPRÉMY LÁSZLÓ BERNÁT: ZSIDÓSÁG, ORVOSOK ÉS A FELELŐSSÉGRE VONÁS: MAGYAR-ZSIDÓ ORVOSOK HOLOKAUSZT ALATTI TEVÉKENYSÉGE AZ IGAZOLÓBIZOTTSÁGOK ÉS A NÉPBÍRÓSÁGI IRATOK TÜKRÉBEN.....	10
ELŐSZÓ.....	21
DR. CAPESIUS.....	23
“VELÜK AKAROK MENNI...”	28
ÉRKEZÉS AUSCHWITZBA	31
AUSCHWITZ – ÉS EGY NAPJA	34
EBÉD AUSCHWITZBAN.....	39
A „SZÉPSÉGSZALON”	42
AUSCHWITZI KINCSESBÁNYA.....	46
FARKAS JULIKA	46
JUNGER SAROLTA	49
EGY DARAB MADZAG ÉRTÉKE.....	51
IRMA GRESE.....	54
„KONCERT” AUSCHWITZBAN	57
MARGARIN.....	59
VII. BLOKK: A LATRINA	61
GYERMEKSZÜLÉS A C TÁBORBAN.....	65
A KÓRHÁZ SZEMÉLYZETE	69
A VÉGZETES KENDŐ TÖRTÉNETE	75
EGY NŐ HALÁLA	79
A ZACSKÓ GYÉMÁNT	83
AZ ÉLETMENTŐ EMBRIÓ	85
JEANETTE TÖRTÉNETE.....	89
A C. TÁBOR FELSZÁMOLÁSA	91
BÚCSÚ AUSCHWITZTÓL	93
UTAZÁS HAMBURGBA.....	100
HAMBURG — DEGE-WERKE	105
BERGEN-BELSEN.....	112
GLEEN HUGHES TÁBORNOK.....	115
BRAND ABBÉ	118
A FORDÍTÓ UTÓSZAVA	126

Veszprémy László Bernát

ECSETVONÁSOK PERL GIZELLA ELŐÉLETÉHEZ ÉS HOLOKAUSZT UTÁNI KARRIERJÉHEZ

Bármilyen meglepő is mai szemmel, a második világháborút követően zsidók és nem-zsidók nagy számban vádolták nem csak a náci és helyi kollaboráns vezetőket a második világháború és a holokauszt borzalmaiért, de sokszor a korabeli zsidó vezetőket is. Ez alól a magyarországi zsidó vezetés sem volt kivétel. A vádak egy része megmaradt pletykák és körlevelek szintjén, egyes személyeket azonban zsidó becsületbíróságok elé idéztek. A szerencsétlenebbeket sajtókampányoknak és nyilvános meghurcolásoknak tették ki. És bizony olyanok is akadtak, akiket népügyészségi és népbírósági eljárásoknak tettek ki, alkalmanként el is ítélték őket – ez az eljárás egyébként kizárólag a népellenes és háborús bűnösök számára volt fenntartva, s ezen zsidó vezetők olyan „illusztris” társaságba kerültek így, mint Szálasi Ferencé vagy Sztójay Dömée.

Perl Gizella emlékirata elképesztően fontos és értékes történeti szöveg, ún. „egodokumentum”, és kétségkívül a magyar történettudomány és holokauszt-kutatás nagy hiányossága volt, hogy eddig nem jelent meg magyarul. Ezt voltaképpen már felpanaszoltam a 2023-as, *Kápók a múlt fogságában* című könyvemben is, melyből egy rövid részlet megjelent a *Rubicon* folyóiratban is.¹ Ezt követően fordította le az angol nyelvű emlékiratot dr. Krespay András, akinek munkájáért a magyar történettudomány nem lehet eléggé hálás. Sajátos tény, hogy míg emlékirataról több tanulmány is szól a nemzetközi szakirodalomban, addig életéről magyar források alapján ez idáig nem írtak, illetve azt nem kísérelték meg elhelyezni a magyar-zsidó történeti kontextusban.²

¹ Veszprémy László Bernát: *Kápók a múlt fogságában. Náci koncentrációs táborok magyar-zsidó funkcionáriusai a népbíróság előtt*. Bp., NEB, 2023. 14. és Veszprémy László Bernát: A táborokból a tárgyalóterembe, *Rubicon.hu*, 2023. <https://rubicon.hu/hu/cikkek/a-taborokbol-a-targyaloterembe>

² Tiffany Sidders: The Layers of Trauma in Gisella Perl's I Was a Doctor in Auschwitz. *Journal of Gender, Ethnic and Cross-Cultural Studies*, 2025/3.; Roni Peleg: Gisella Perl: A Jewish Gynecologist in Auschwitz. *Journal of Women's Health*, 2005/7.; Vasvári, Louise: Translated trauma, translated lives: Hungarian women Holocaust survivors in emigration. *Verbum – Analecta Neolatina*, 2008/1.

Történészként két feladat hárul rám: egy rövid bevezető nyújtása Perl Gizella személyéhez, illetve a történeti kontextus megadása az olvasottakhoz. Perl Gizella 1907. december 10-én született Máramarosszigeten, ortodox családba. Középiszkolai tanulmányait kiváló eredménnyel végezte el, és az orvosi pályát választotta, amit édesapja, a fémiparban dolgozó³ Móric (Mojse) egyébként ellenzett. Mint nőgyógyász egy periferikus kisvárosban, természetesen Perl Gizella fontos tagja volt a helyi társadalomnak, és a korabeli lapokban bizonyos primer forrásokban találkozhatunk nevével. 1926 nyarán a cionista *Új Kelet* adta hírül, hogy a nagyváradi Krausz Ferenc (Efrájim) eljegyezte a máramarosszigeti Perl Gizellát.⁴ Egy évvel később arról tudósítottak a lapok, hogy bizonyos Vornicu, egy antiszemita román tanár zsarolja a háztulajdonos, tizenkét tagú Perl-családot, köztük dr. Perl Gizella orvosnőt. A szöveg szerint Vornicu azzal fenyegeti a családfőt, hogy ha nem adnak neki ingyen szállást, „ráusítja a szigeti tanítóképzőintézet diákjait és szétromboltatja egész vagyonát”.⁵ A forrásokból világos, hogy Perl a helyi zsidó közösségi életnek is aktív tagja volt. „Jól sikerült a hátszegi zsidó Nőegylet műsorral egybekötött bálja”, tudósított a zsidó sajtó, „dr. Krauszné Perl Gizella orvosnő fáradhatatlan energiával járult hozzá az erkölcsi siker kivívásához”.⁶ Perlnek már ekkor lehettek művészi ambíciói, ugyanis egy 1932-es cikk szerint egy kolozsvári zsidó rendezvényen „dr. Perl Gizella orvosnő” szavalt verset.⁷ Egy másik cikk szerint Perl jiddisül is szavalt.⁸ Egy évvel később megalakult Máramarosszigeten a WIZO, a női cionista szervezet. A hírek szerint „A Wizo munka beindításában Keszner Dezsőné, Káhán Dóra, dr. Fried Ábrahámné és dr. Perl Gizella fejtettek ki páratlan agilitást.”⁹ Rövidesen a

15–34.; Jacqueline Nicole Honings: „*Life is Still Stronger Than Death*”: *The Life-Saving Women Doctors of Auschwitz*, Fort Hays State University, MA Thesis, 2020.; George M. Weisz, Konrad Kwiet: *Managing Pregnancy in Nazi Concentration Camps: The Role of Two Jewish Doctors. Rambam Maimonides Med. J.*, 2018. július.; Thonfeld, Christoph: *Morality Turned Upside Down: Perpetrators in the Eyes of Olga Lengyel*. In: *Olga Lengyel, Auschwitz Survivor*. Springer Nature Switzerland, 2025. 103-123.

³ USC Shoah Foundation 18529. Howard Schwartz, Mojse volt tanítványa röviden beszél a családnál töltött tanonc éveiről.

⁴ *Új Kelet*, 1926. június 12. 7.

⁵ *Új Kelet*, 1927. december 20. 5.

⁶ *Új Kelet*, 1929. április 17. 5.

⁷ *Új Kelet*, 1932. január 6. 7.

⁸ *Új Kor*, 1932. március 22. 5.

⁹ *Új Kelet*, 1933. november 2. 6.

szervezet ügyvezető elnökévé avanzsált, legalábbis az 1933 novemberi WIZO-ülést ő nyitotta meg a szigeti református tornacsarnok nagytermében, a hírek szerint „rendkívül hatásos beszédet” mondott.¹⁰ Ezek a rövid hírek nem csak közösségi tevékenységére világítanak rá, de fontos társadalomtörténeti információkat is adtak: Perl nagy, ortodox családból származott, tudott jiddisül, és a cionista ortodoxia – országos szinten nem különösebben népszerű – irányzatát követte, mely viszont Kárpátalján jól beágyazott volt.

1941 tavaszára megjelenik a háborús veszély: a hatóságok a légvédelmi készütség jegyében az orvosoknak kéthetes képzést rendeztek, melyet ő is sikerrel abszolvált.¹¹ Az év végére a Légmentelmi Liga házparancsnoka lett, innen címét is megtudjuk, ekkor a Kert u. 6. sz. alatt lakott.¹² Perl német megszállás alatti élményeiről ezen kötet tudósít. Fiát és férjét elvesztette. A holokauszt utáni első sajtóhír szerint Perl 1946 áprilisában már New Yorkban volt, ahol auschwitz-i élményeiről adott elő.¹³ Erről tudósítás is megjelent, a helyi magyar nyelvű, kommunista irányzatú lap a szalagcímben egyszerűen „csecsemőgyilkosságokat” emlegetett, de maga a cikk már empatikusabb volt: kiemelte, hogy tetteit kényszer, a „náci brutalitás” alatt végezte el, és hogy egyébként „okos asszony”.¹⁴ Talán jellemző módon a korabeli közállapotokra – emlékezzünk, dr. Nyiszli Miklós első szerepléseit is igen ellenségesen fogadta a közönség¹⁵ – „Fajtájukat is elárulják” címmel érkezett olvasói levél egy zsidó hölgytől, aki olvasta a tudósítást: a levél elején még Perlről beszél, majd minden átmenet nélkül bizonyos, Horthy Miklóst támogató zsidókat kezd szidni.¹⁶ A történetet felkapta a magyarországi sajtó is, a *Világ* „3000 kisbabát ölt meg” címmel írt Perlről,¹⁷ felvázolva lehetetlen dilemmáját, azt állítva, hogy a hölgy idegbajosan „fetreng” egy amerikai kórházban: ez nem volt igaz, Perl sorozatosan tartotta előadásait szerte az „új világban”. Perl 1947 januárjában úgy tudta, Mengelét elfogták, ezért nyílt levélben jelentkezett tanúvallomás tételére: sajnós nem volt igaza, Josef Mengele álnéven élt az

¹⁰ *Uj Kelet*, 1933. november 12. 8.

¹¹ *Uj Máramaros*, 1941. május 1. 2.

¹² *Szamos*, 1941. szeptember 4. 4.

¹³ *Magyar Jövő*, 1946. április 18.

¹⁴ *Magyar Jövő*, 1946. április 18.

¹⁵ Veszprémy: Kápok a múlt fogságában, i. m. 14.

¹⁶ *Magyar Jövő*, 1946. május 4.

¹⁷ *Világ*, 1946. július 27.

emigrációban, Brazíliában hunyt el 1979-ben, balesetben.¹⁸ Ugyanebben az évben hosszas nyílt levélben „vádolta” Horthy Miklóst az 1941-es kamenyec-podolszkiji deportálással és tömegmészárlással, melyet 1942-re datált. Az eseményt „az auschwitzi tragédia főpróbájának” nevezte.¹⁹ 1948-ban Perlt kihallgatta az Amerikai Bevándorlási és Honosítási Hivatal (INS) azzal a gyanúval, hogy Auschwitzban együttműködött a náci orvosokkal, ám végül minden vád alól tisztázták.²⁰ 1949-ben arról adtak hírt a lapok, hogy megnyitotta rendelőjét New Yorkban.²¹ 1951-ben amerikai állampolgár lett, és a következő években számos nőgyógyászati tudományos publikációt közölt. 1952-ben Izraelben cionista konferencián vett részt, ahol az izraeli gyermekvédelem ügyét támogatta felszólalásában.²² Ebben az időszakban a cikkek a Magyar Zsidók Világszövetségének tagjaként, egy New York-i zsidó diákszervezet vezetőjeként utalnak rá.²³ Izraeli látogatását követően cikket írt egy amerikai, magyar nyelvű lapba, melyben többek között az arab-zsidó barátság mellett érvelt.²⁴ Perl a hetvenes évek végén Izraelbe költözött, ahol 1988. december 16-án hunyt el, 81 évesen.

¹⁸ *Az Ember*, 1947. január 18.

¹⁹ *Az Ember*, 1947. február 22.

²⁰ Veszprémy: *Kápók a múlt fogságában*, i. m. 15.

²¹ *Az Ember*, 1949. április 9.

²² *Mult és Jövő*, 1952. február 1.

²³ *Uj Kelet*, 1953. július 10.

²⁴ *Az Ember*, 1953. október 17.

Veszprémy László Bernát

ZSIDÓSÁG, ORVOSOK ÉS A FELELŐSSÉGRE VONÁS

MAGYAR-ZSIDÓ ORVOSOK HOLOKAUSZT ALATTI TEVÉKENYSÉGE AZ
IGAZOLÓBIZOTTSÁGOK ÉS A NÉPBÍRÓSÁGI IRATOK TÜKRÉBEN

Mint láthattuk, Amerikában Perlt 1948-ban elővették a váddal, miszerint „zsidó kollaboráns” lett volna. Hasonló példák Magyarországról is idézhetők, s megvizsgálásuk különösen fontos, hiszen segítenek fényt deríteni arra, miféle dilemmákkal is néztek szembe a zsidó orvosok, akiket a német – vagy magyar – antiszemita arra kényszerítettek: ideig-óráig működjenek együtt terveikkel, bizonyos privilégiumokért cserébe. Itt rögtön szükséges leszögezni: jelen sorok írója a legkevésbé sem ért egyet a zsidó áldozatokat „tettetársként” bemutató narratívával, hiszen ezek a zsidó orvosok, ápolók végig a legsúlyosabb nyomás, kényszer alatt cselekedtek, és maguk is bármikor megölhető, félredobható eszközök voltak a gyilkosok kezében.

Mindenesetre a felszabadulást követően a belső tisztogatásra való igény nagy volt, és ezeket részben kielégíthették a zsidó közösségekben is létrejött igazolóbizottságok. Bár ilyen bizottságok a vidéki hitközségekben is voltak, fő tevékenységüket Budapesten fejtették ki. Néhány zsidó kórház – így az Amerikai úti Szeretetkórház vagy a Weiss Alice Közkórház – alkalmazottait egyenként kifaggatták a háború alatti tevékenységükről, de igazolóbizottság fésülte át a neológ és ortodox hitközséget is. Az összes fővárosi hitközségi igazolási ügyért egy ismert zsidó származású kommunista, Ligeti Mór felelt. Az igazolások 1945. május 2-án kezdődtek meg, 4–5 hét alatt összesen 460 főt vizsgáltak meg, akiknek döntő többségét igazolták.²⁵ Az igazolás előtt álló túlélőknek nem készítettek külön kérdőívet, így ugyanolyan kérdésekre kellett felelniük, mint egy ex-nyilasnak vagy volksbundistának. Ambrus Vera, a Szeretetkórház alkalmazottja csak annyit felelt a „politikai nézeteit” firtató kérdésre, hogy „deportált volt”.²⁶ Nem mindenkit ért maradandó hátrány a támadások kapcsán. Szoffer József rabbit, a neológ Chevra

²⁵ Budapest Főváros Levéltára (továbbiakban: BFL) XVII.1621. 263/a. 3. kisdob. Ügyviteli iratok c. pallium. 7, 77.

²⁶ BFL XVII.1709. 365/b. Ambrus Vera ügye. 5.

Kadisa Aggok Háza főgondnokát eleinte nem igazolták, mert állítólag durván beszélt az alkalmazottakkal, és revolverrel fenyegetett embereket. Ezt később a népbíróság, mint feljebbviteli fórum nem találta igazoltnak, és fel is mentette őt.²⁷ Dr. Weisz Istvánt, a Weiss Alice zsidó kórház orvosát vezető állásra alkalmatlannak ítélték, mert a megszállás után illegalitásba vonult. Ő azzal érvelt, hogy rendelőjét lebombázták, de ezt az igazoló bizottság nem fogadta el – először, ám másnap már revideálták ügyét, és igazolták őt.²⁸ Ugyanezen kórház vezető főorvosát, az 1899-es születésű, zsidó származású dr. Temesváry Miklóst 1946 januárjában az igazolóbizottság vezető állásra alkalmatlannak minősítette, mivel szerintük „terrorisztikus” eszközökkel vezette a kórházat, a privilegizált betegeknek jobb ellátást adott, és a „kommunista” betegeket a kórházból kidobatta. Az év végén egy népbíróság a döntést felülírta, és Temesváryt „igazoltnak” minősítette. A több száz oldalas, meglehetősen pitiáner vádakat felhozó peranyag ékes példája annak, hogy egy a holokauszt alatt maga is sokat szenvedő, elképesztő nyomás alatt dolgozó orvost miféle kisstílusú, személyeskedő vádakkal tudtak megszorongatni rosszakarói.²⁹

Olyanok is akadtak, akiket ugyan „elővettek”, ám ügyüket rövid kutakodást követően lezárták. Az egyik ilyen eset az egyik leghírhedtebb tömeggyilkosságot érintette, melynek elkövetésével a Magyar Királyi Honvédség kerethonvédeit vagy tisztjeit vádolták: ez a dorosicsi tűzvész volt. Mint ismert, 1943. április 29-én este 10 és 12 óra között leégett a dorosicsi (ma: Kupiscse, Zsitomir terület, Ukrajna) tífuszkórház, legalább 396 munkaszolgálatos halálát okozva.³⁰ Az eset mély nyomot hagyott a magyar holokauszt emlékezetén. Közkeletű felfogás volt – és ma is az –, hogy a kórházat a keretlegények gyújtották fel, majd géppuskázták le a menekülő muszosokat.³¹

Az ügyben – más keretlegények és -tisztok mellett – vádat emeltek dr. Deutsch Béla orvossal szemben, aki 1907-ben született Budapesten, vallása „izraelita”. A népbírósági törvény 11. §. 5. pontja alapján (emberek törvénytelen megkínzása)

²⁷ BFL XVII.1709. 365/b. Szoffer ügye. 3, 9-10, 135. Szoffer egyébként magára gyakorló ortodoxként utalt, neves ortodox családból származott.

²⁸ BFL XVII.1709. 365/b. Weisz ügye. 2, 14-15.

²⁹ BFL XXV.1.a.1946.602. Nb. ig. 1663/46. 1-15.

³⁰ Yad Vashem Archives, O.41/1317.

³¹ A vonatkozó perекet elemeztem: Veszprémy László Bernát: *Piszkos munka. A munkaszolgálat és a keretlegények története a népbíróságon*. Bp., Jaffa, 2024. 77-98.

emeltek vele szemben vádat 1945 nyarán, mondván: „1943 március havában Oroszországban vezető orvosa volt a dorosicsi zsidó kórháznak, ahol ezen év tavaszán a teljesen legyengült, önmagukkal tehetetlen betegeket hosszú furkósbottal ütötte, verte, beljük rúgott, ököllel orrba vágta őket, gyógyszert nem adott a betegeknek, ő és az alája rendelt személyzet naponta kétszer, háromszor is felvették az adagjukat, vaját és cukrot is kaptak a gazdasági hivataltól, a betegeknek azonban semmi sem jutott, úgy hogy e miatt számosan éhen haltak. Vádlott általában orvoshoz és emberhez nem méltó magatartást tanúsított.”³² Maga Deutsch a PRO-n (Politikai Rendészeti Osztály) nem tagadta, hogy barakkvezető főorvos volt, ám úgy érvelt, hogy eleve lehetetlen volt a körülmények között gyógyítani az embereket. Gyógyszert „két ízben, egy maréknyit” kaptak, ő pedig a gyógyszert igyekezett annak osztani, akinek a legnagyobb szüksége volt rá. A barakkjukban a csupasz földön aludtak az emberek, a nulla fok körüli hőmérsékletben. Igyekezett rendet tartani, ami fontos volt, mert ha rendetlenség volt, a „keretlegénység” megverte a zsidókat. A muszosok viszont sokszor verekedtek, meglopták egymást, szükségleteiket bent, néha egymást is beszennyezve végezték el.³³ Az ügyben más muszosokat is meghallgattak, akik megerősítették a fenti helyzetleírást, ezért a népügyészség 1946 októberében megszüntette a bűnvádi eljárást.³⁴

Másokat komolyan meghurcoltak. A *Szabadság* nevű lap 1945. október 16-i számában ezzel a címmel jelent meg cikk: „Kilencven embert küldött a gázkamrába a kőszegi internálótábor zsidó orvosa”. A szöveg „példátlan érdekes bűnügyet” ígért, „a vádlott [...] zsidószármazású orvos, aki saját maga életének megmentésére sortársainak százait küldte a gázkamrába”. A cikk a szóban forgó orvosra, Rubányi Imrere expliciten „deportáltként” utalt.³⁵ Bár közkeletű nézet, hogy a nyilas uralom alatt nem deportáltak, valójában 1944. november végén még a józsefvárosi pályaudvarról zajlott a munkaszolgálatosok deportálása Hegyeshalom irányába. Fröhzeitig Gyulát például november 28-án tették vonatra, onnan Kőszegre vitték. Ő elsősorban Rubányi modorát kifogásolta vallomásában, „amit talán csak zsidó-

³² BFL XXV.1.a.1945.1778. 3.

³³ Ua. 37-40.

³⁴ Ua. 52.

³⁵ *Szabadság*, 1945. október 16. 2. Érdemes megfigyelni, hogy a cikk először kilencven áldozatról, majd emberek „százairól” beszél.

nyilas vagy zsidó-keretlegény címmel illetheték”.³⁶ Izsák Sándor szerint egyenesen antiszemita volt Rubányi, „emlékszem a következő kijelentésére: »Ha nem lenne valami közöm a zsidósághoz, akkor én magam is igen sok zsidót elintéztem volna.«³⁷ A legsúlyosabb vád kétségkívül a tömeggyilkosság volt. Neumann Dezső úgy hallotta, hogy Kőszegen valóban volt gázkamra, amit egy olyan barakkban hoztak létre, ahol leragasztották a falakat.³⁸ Bányász László azt is tudni vélte, hogy Rubányi feladata volt kiválasztani, kik menjenek a gázba Kőszegen, és kik dolgozzanak tovább.³⁹ Ezen felül Weinráb Aladárné Róth Sarolta hallomásból tudta, hogy Rubányi visszatartotta az életmentő orvosságokat a muszosok elől.⁴⁰ Fischer Róbert szerint lopta a halottak ruháit, pedig azokra szüksége lett volna a többi deportáltaknak. „Betegesen félt attól, hogy megtetvesedik”, úgy kezelte őket, „mintha nem is velünk együtt deportált lett volna”. Szerinte Rubányi Liebenauban, majd Authalban is orvos volt, de nem deportáltként, hanem a németek orvosaként.⁴¹ Frankl Zoltán orvos azt is tudni vélte, hogy Rubányi később belépett a Volkssturm náci milíciába. Szerinte Rubányit lehetett látni, ahogy nevetgél a kőszegi tábor német parancsnokával, egy bizonyos Bauerrel.⁴²

A zsidó származású, belgyógyász dr. Rubányit, akárcsak a legtöbb tanúskodó muszost, novemberben deportálták, egy hét múlva került a kőszegi táborba. Feltehetőleg valamikor 1945 januárjában lett a korábbi tábori főorvos, egy bizonyos Bartha utóda. Saját állítása szerint először a kőszegi sörgyárban volt, aztán sáncásásra vitték, majd ismét a sörgyárban volt. Endre Pál orvos szerint Rubányit Bauer választotta ki, oly módon, hogy „maga elé parancsolta az orvosokat és botjával rábökött Rubányira, jelezvén ezzel, hogy ő lesz a főorvos”. Rubányi szerint tisztségét Bauer utasítására Weiler Sándor „főjupótól” kapta, legalábbis a karszalagját ő adta át. Érdekesség, hogy több tanú is vallott Weilerre, és bár Rubányi is kérte, hogy idézzék meg tanúként, továbbá a PRO-n is úgy vélték, hogy „bizonyosan tudna még értékes terhelő adatokkal szolgálni” Rubányira, a perben mégsem kapott szerepet.⁴³ Ennek ellenére 1949 őszén gazdasági

³⁶ BFL XXV.1.a. 2380/1945. Rubányi-per. 14-15.

³⁷ Uo. 24.

³⁸ Uo. 12.

³⁹ Uo. 27.

⁴⁰ Uo. 17-18.

⁴¹ Uo. 8-9.

⁴² Uo. 6-7.

⁴³ Uo. 14-5, 89, 3.

bűncselekmény vádjával letartóztatták Celldömölkön,⁴⁴ bár annak nincsen nyoma, hogy főjupói tevékenysége kapcsán valaha számonkérték volna. Rubányi állítása szerint március 27-én hagyta el a kőszegi tábor, majd hét nap gyaloglást követően a németországi (ma ausztriai) Authalba vitték, ahová több zsidó munkaszolgálatos rabot cipeltek magukkal a Volkssturm tagjai. Itt a zsidókat és a nem-zsidókat is ellátta. Később Grazba, majd újra Authalba, majd ismét Grazba került. Május 8-án találkozott először szovjet csapatokkal, s még a hónapban Körmenten és Szombathelyen át Budapestre jutott.⁴⁵

Saját, PRO-n tett vallomásában azt állította, hogy sikerrel „gyakorolt befolyást” Bauerre, hogy járt a náci tiszt lakásán és hogy tanácsokat adott neki a betegséget szimuláló muszosok ellen. „Kétségtelenül elítélendő volt a magatartásom [...]“ – állt a vallomásban.⁴⁶ Rubányi esete azért is volt különleges, mert esetében egy deklaráltan kikeresztelkedett, római katolikus kápórol volt szó.⁴⁷ Rubányi tagadta, hogy antiszemita lett volna, azzal érvelve, hogy ő maga zsidó. Szerinte viszont a vallási különbség igenis fontos volt: „A feljelentések egyik okát abban látom, hogy keresztény vagyok és a bajtársak nem hitték el, hogy én is együtt érzek velük [...]“.⁴⁸ A PRO-n 1945. augusztus 6-án foglalták össze a nyomozati eredményeket. Eszerint Rubányi származását megtagadva a nácik bizalmába férkőzött, „tanácsokat” adott a beteg zsidókkal szemben, bottal ütötte a betegeket, és azokat is munkaképesnek nyilvánította, akik nem voltak rá alkalmasak. Ezzel „orvosi hivatását megsúfolta [...]“.⁴⁹ Aki már nem tudott járni, azt a gázkamrába küldte. Akik a gázosítást túléltek, azokat agyonlőtték. Mindezért „közvetett módon felelős”. Később Authalban a Volkssturm orvosául szegődött.⁴⁹

Rubányi ellen a vádiratot 1945. augusztus 25-én nyújtották be. E szerint részt vett a betegek halálra történő szelekciójában, és ezzel részese volt emberek törvénytelen kivégzésének. Ezen kívül csatlakozott a „Volkstund” (helyesen: Volkssturm)

⁴⁴ *Vasmegye*, 1949. szeptember 21. 5.

⁴⁵ BFL XXV.1.a. 2380/1945. 34-38.

⁴⁶ Uo. 39.

⁴⁷ Rubányinak már az apja kitért, rövid nekrológja szerint Rubányi A. Béla a farkasréti római katolikus temetőben nyugszik. *Világ*, 1947. június 27. 4. Apja egyébként a Nagy Szent Gergely rend tagja volt, 1944-ben Serédi Jusztiniánnál jártak el érdekében. Esztergomi Prímási Levéltár, Serédi magánlevéltára, 31. doboz.

⁴⁸ BFL XXV.1.a. 2380/1945. 43, 47

⁴⁹ Uo. 3.

mozgalomhoz, és ezzel a német hadsereg kötelékébe lépett magyar állampolgárként. Az utóbbi két tettevel a népbíráskodásról szóló törvény 11. §. 5. pont és 13. §. 4. pontjába ütköző büntetést követett el. A vádirat indoklásában szerepelt, hogy vádlott „zsidó szülőktől származik, de még gyermekkorában megkeresztelkedett. Felesége keresztény nő. A zsidókkal szemben bizonyos animozitással [ellenségeskedéssel – V. L. B.] viselkedik [...]”⁴⁹. Bár orvosként megtehetette volna, hogy életet ment, „inkább föláladozott emberi életet, inkább félretette orvosi esküjét és minden emberi érzést megtagadott”. Ezzel vádlott „megmutatta igazi énjét”.⁵⁰ A vádirat megalkotója Resofszky Sándor népügyész volt, aki egyébként apróhirdetésekből néhány héttel korábban még nagyban kereste Kassáról deportált rokonát, Resofszky Pétert.⁵¹

Rubányi perét 1945. október 16-án tartották Rejtő Jenő tanácselnök vezetésével. A tárgyalás elején Rubányi közölte, hogy „rendőrségi vallomásomat kényszer hatása alatt tettem, azt teljes egészében visszavonom”. Rubányi szerint „a rend és fegyelem fenntartása feltétlenül szükséges volt egészségügyi szempontból is”. A barakkokban a tetvesedés mértéke „szinte elképzelhetetlen volt”, ezért tartotta pálcával távol az embereket. Igyekezett elmagyarázni az embereknek, hogy aki egyszer lefeküdt a mocskos, tetves szalmába, az onnan nehezen kelt már fel újra. A járóképtelen betegek maguk alá ürítettek, ezért társaik kérték, hogy a búz és a fertőzésveszély miatt utalja át az ilyen eseteket a betegbarakkba. A németek ráadásul végig azzal fenyegették, hogy ha járvány lesz, az összes muszost kivégzik. A gázosításról elmondta, hogy Bauer fegyverrel fenyegette meg: ha nem ad listát a súlyos betegekről, agyonlövi. A többi orvossal – kiknek egy része egyébként ellene vallott – összeírták a betegeket. Először azt mondta, tisztában voltak vele, hogy a németek gázzal tervezik meggyilkolni az összeírtakat, majd bírói kérdésre pontosított, hogy nem *tudta*, de hallotta a pletykát. Állítása szerint a gázbarakk falán nagy rések voltak, ezért csak a betegek egy része halt meg. Az ilyeneket valószínűleg agyonlőtték a németek, bár nem volt jelen, de hallotta a lövéseket. Tagadta, hogy jó viszonya lett volna Bauerrel, és szerinte igenis szerzett a németektől orvosságot betegeinek.⁵² Tagadta, hogy belépett volna a Volkssturmba, illetve állítása szerint végig egyenruha nélkül, magyar katonasapkában, vöröskeresztes jelvénnel

⁴⁹ Uo. 68-69.

⁵¹ *Világ*, 1945. július 11. 4.

⁵² BFL XXV.1.a. 2380/1945. 42-45, 47.

dolgozott Németországban.⁵³

A per során a tanúk lényegében mind visszavonták terhelő vallomásaikat. Frühzeitig és Weinrébné lényegében megtagadták rendőrségi vallomásaikat, most már „semmit sem tudtak” a vádlottról, aki „rendes ember volt”.⁵⁴ Diener Mór volt konyhafőnök szerint Rubányi sok extra ételt adott a betegeknek, és Bauer őt és a vádlottat is megfenyegette, hogy ha magyarul beszélgetnek egymás között, akkor mennek a gázba.⁵⁵ Érdekes volt a már említett orvos, Endre Pál vallomása. Ő most már azt állította, hogy Bauer fegyverrel kényszerítette Rubányit a betegek összeírására. Szerinte Rubányi mégsem verte bottal a betegeket, hanem a táborban mindenki bottal járt, mert gyengék voltak. A népügyész vallomását követően letartóztatta Endrét, mondván, hogy ő is részt vett a vádbeli cselekményben.⁵⁶ Nincsen nyoma annak, hogy Endre ellen eljárás indult volna, de könnyen megtörténhet, hogy hasonló alku lehetett a háttérben, mint a Frisch-perben: Endrének terhelő vallomást kellett tennie, de nem a megfelelő módon vallhatott, s így megbüntethették. A perben vallott még Frankl Zoltán orvos is, aki a PRO-n tett vallomásában még a Volkssturm tagjaként azonosította Rubányit. Most már erről semmit nem mondott, viszont felidézte, hogy kollégájának ujjai fagyási sérülést szenvedtek operálás közben. Orvosként „a maximálist nyújtott. Reggeltől késő estig, hidegben, hóban, fagyban, nélkülözést nem ismerve dolgozott velem együtt”. Szerinte „szerettük őt”, bár „a látszat [...] ellene szólt”.⁵⁷

Hogy a fentiekből miképp jutott a Rejtő-tanács arra, hogy az orvos igenis bűnös, érthetetlen. Mindenesetre Rubányit az elsőbíróság hat hónap börtönre ítélte, ezt azonban csak a sajtóból tudjuk, mert különös módon az elsőbírósági ítélet hiányzik Rubányi peranyagából. A sajtóhírek szerint az ítélet felmentette a vád alól, hogy részt vett emberek törvénytelen megkínzásában vagy kivégzésében, viszont elítélte azért, mert német katonai alakulathoz (Volkssturm) csatlakozott.⁵⁸ Annyi bizonyos, hogy a Népbíróságok Országos Tanácsának Boglutz László által vezetett tanácsa 1946. október 15-én felmentette Rubányit. A másodfokú ítélet reflektált az

⁵³ Uo. 46.

⁵⁴ Uo. 48-49.

⁵⁵ Uo. 60-61.

⁵⁶ Uo. 54.

⁵⁷ Uo. 56-57.

⁵⁸ *Szabad Nép*, 1945. október 18. 4.; *Világ*, 1945. október 18. 4.

elsőbírósági ítéletre: „Érthetetlen [...] az ítéletnek a rendelkező része. Ugyanis az elsőbíróság ítéletének felmentő része teljes egészében kimeríti a vádat [...]”⁵⁹. „Ilyen körülmények között az egész elsőbírói ítélet zavaros és érthetetlen”.⁵⁹

Rubányi egyike volt azon kevés népbírósági perbe fogott zsidónak, akiknek karrierjét nem törték keresztül a vádak és a sajtóhajsza. 1950-ben az átszervezés előtt álló Országos Társadalombiztosító Intézet orvosa, 1954-ben a XII. kerületi rendelőintézet vezető orvosa volt. Ugyanabban az évben a *Népszava* mosolygós fotója mellett közölte a haza egyszerű orvos polgárának újévi kívánságait: a címlapcikk szerint „nagyon szeretik a betegei”, és egyetlen vágya „a betegellátás megjavítása”, „különösen az influenza ellen”. Ugyanekkor a kerületi Hazafias Népfront bizottságának vezető tagja volt. Rubányi 1965. május 28-án hunyt el.⁶⁰

Ezen kívül még egy eset idézhető, mely szerencsésebben zárult. Dr. Hevesi Ernő Weinberger néven született 1885. október 18-án Egerben, később a csongrádi Kisteleken lett körzeti orvos. 1944-ben Kistelekről vitték Szegedre, majd onnan deportálták egy kivételezett szállítmány keretében a Bécs melletti Strasshofba.⁶¹ Hazatérte után folytatta praxisát, míg 1946. november 15-én az orosházi ÁVO-n Vágó Dezsőné Stern Borbála fel nem jelentette Hevesit. Állítása szerint 1944 őszén „mikor kisleányom beteg volt, 40 fokos lázban feküdt Strasshofban, ahol deportálva voltunk, odahívtam dr. Hevesi Ernő deportált orvost, hogy vizsgálja meg a gyermeket. Megállapította, hogy a gyermekem tüdőgyulladásban szenved és székrekedéses volt. A doktor ricinusért elküldetett egy asszonyhoz [...]”⁶². Vágóné állítása szerint a nő azzal jött vissza, hogy a ricinusolaj már Hevesinél volt. Vágóné kérte Hevesit, hogy adja oda az olajat, mire Hevesi azt felelte, hogy csak egy kiló kenyérért cserébe adja oda. Szerinte a gyermek később még rosszabbul lett, és ekkor tulajdon anyja ment Hevesihez, aki elküldte, hogy „menjen a lófaszba”. Állítása szerint mikor ő maga beteg volt, Hevesi munkára küldte, bár a Gestapo hagyta volna, hogy pihenjen. Történetének alátámasztására további tanúkat is megadott, például Stern Bernátnét és Stern Ignácnét, akik szintúgy orosházi lakosok – valószínűleg Vágóné rokonainak feleségei – voltak.⁶² A megnevezett

⁵⁹ BFL XXV.1.a. 2380/1945. 71.

⁶⁰ *Magyar Nemzet*, 1950. szeptember 28. 6. □ *Népszava*, 1954. január 1. 1. □ *Magyar Nemzet*, 1954. október 7. 3. □ *Orvosi Hetilap*, 1965. szeptember 19. 1814.

⁶¹ MNL Csongrád Vármegyei Levéltár Szegedi Levéltára, XXV.8. 99/1947. Hevesi-per. 105-106.

⁶² Uo. 102.

tanúk megerősítették az elhangzott történetet.⁶³ Deutsch Andorné még arról is vallott, hogy Hevesi nem volt hajlandó megvizsgálni idős, beteg anyját.⁶⁴

Lippay László szegedi népügyész 1947. április 14-én nyújtotta be vádiratát az „illetékes állampédelmi osztályokkal” való konzultációt követően.⁶⁵ A vádiratot elsősorban a Sternek, Deutschné és Vágóné vallomására építette. Hevesivel szemben a népbíraskodásról szóló törvény 15. §. 6. pontja alapján emelt vádat, azaz a vád fasiszta hatalmi rendszer eszközeinek saját célra való felhasználása volt.⁶⁶ Május 31-én azonban már a nyomozás kiegészítését rendelte el, miszerint „megfelel-e a valóságnak, avagy sem, hogy a terhelt bon [kötelezvény] ellenében lázas betegnek tüntetett fel egyeseket [...]”⁶⁷ A kiegészítés során özv. Balázs Ernőné Kardos Jolán valószínűleg kérdésre cáfolt a vádat, miszerint a gyógykezelésért Hevesi jótállási jegyet kért. „A leggondosabban ápolt”, a háladíjat „elhárította magától és kijelentette, hogy erről szó sem lehet”. Pedig szerinte Hevesit fenyegette a Gestapo, hogy „öt fogja először felakasztani”⁶⁸

Hevesi a vádakra egy datálatlan beadványban reagált a népügyészségnek. Ebben leírta a munkába menetel rendjét a táborban. „A munkába menés úgy történt, hogy a lágerben reggel 4–5 óra között kellett mindenkinek csoportosulni és egy csoportba kellett kb. 5–6 km távolságban lévő munkahelyre kivonulni. Azoknak, akiknek valamilyen súlyos betegségük volt, hogy úgyszólván mozgásképtelen állapotban voltak, kora reggel kellett jelentkezniük orvosi vizsgálatra nálam és a legszigorúbb rendelkezéseket kaptam a tábor vezetőjétől (aki egy nő volt, Lagerführerin) és a Gestapo kiküldöttjétől, csak azokat mentesíthetem a kivonulás kötelezettsége alól, akik mozgásra képtelen állapotban vannak, hogy kivonulni sem tudnak. Kifejezetten parancsot kaptam, ha ezt a rendelkezést nem tartom be, családommal együtt büntetőtáborba hurcolnak.” A gond az volt, hogy a lágervezetőnő közölte: a háromszáz rabból a felének mindig dolgoznia kellett, állapotuktól függetlenül. Hevesinek komoly dilemmát jelentett: hogyan mentesítse a betegeket, és teljesítse egyben a minimum kvótát? Állítása szerint „könyörgött”

⁶³ Uo. 98, 100.

⁶⁴ Uo. O. n.

⁶⁵ Uo. 12.

⁶⁶ Uo. 41.

⁶⁷ Uo. 47-49.

⁶⁸ Uo. 17.

a gyógyszerért a németeknek, nem egyszer saját ruháit adta el orvosságért.⁶⁹

Hevesi felidézte a Vágó-lány orvosságának ügyét is. Szerinte semmilyen gyógyszere nem volt, de egyes deportáltaktól lehetett kenyérért kapni ricinusolajat. A ricinus hashajtó hatású, és helyettesíthető keserűsóval is. Ő azonban nem akart a kislányba keserű orvosságot erőszakolni, ezért kenyeret kért Vágónétól, hogy azon ricinust vegyen. Beadványában nem fukarkodott a feljelentőjére tett negatív megjegyzésekkel sem. Állítása szerint Vágó Dezsőné „valamint közeli rokonsága”, például Stern Bernátné és Deutsch Arnoldné – aki ezek szerint Vágóné rokona volt – „állandóan betegséget jelentettek és felmentésüket kérték a kivonulás alól”. Hevesi állítása szerint tudta, hogy ez nem igaz, de így is mentesítette őket. Beadványában kijelentette azt is, hogy Vágóné „a barakkot körülvevő erdőbe jár[t] ki, ahol [...] legtöbb esetben egy ismerős ukrán munkással vagy munkavezetővel találkozott, akivel közelebbi ismeretségben volt”. Hevesi szerint ez illegális volt, és őt fenyegette miatta a lágervezető.⁷⁰ Beadványában megnevezte megbízott védőit is: Lóránt László ügyvédet – akinek a neje a szegedi neológ hitközség tagja volt –, és Müller Manót, aki ugyanazon hitközség tagja volt. Seiler Éva tanú megerősítette, hogy Hevesi valóban vett az anyjától, Seiler Sándorné Rosenzweig Margittól ricinust egy kiló kenyérért. Ezt maga Seilerné is vallotta.⁷¹ Mielőtt azonban a világos történetben megnyugszik az ember, érdemes jelezni, hogy ugyanezt vallotta Hevesi Ernőné Seiler Edit is – Hevesi felesége.⁷² A rokoni szál persze nem hitelteleníti teljességgel a történetet, de nem szabad elfelejteni, hogy miképp a vád tanúinál, úgy a védelem tanúinál is megbízhatóbb, ha független tanúk igazolják a történetet.

Nem teljesen világos, hogy ezt követően mi történt, de 1948 júniusában Csongrád város tisztiorvosa megkérdezte a népügyészség elnökségtől, hogy Hevesi ellen volt-e népellenes büntett miatt népbírói eljárás folyamatban, és ha igen, milyen eredménnyel zárult.⁷³ A következő irat Nyerges Gábor közegészségügyi főfelügyelőtől érkezett az év augusztusában, ő bekérte a népjóléti minisztériumból

⁶⁹ Uo. 71-72.

⁷⁰ Uo. 72-73.

⁷¹ Uo. 85-86.

⁷² Uo. 97.

⁷³ Uo. 57.

rövid határidővel Hevesi népbíróági iratait.⁷⁴ Ezek szerint Milassin László népgyógyász 1949. február 17-én ejtette a vádat Hevesi ellen. A nyomozati iratok tükrében, elsősorban a Seilerek és özvegy Balázsné vallomása alapján arra jutott, hogy az új adatok alkalmasak a vád megdöntésére.⁷⁵ A szegedi népbíróóság Kozma Endre elnöklete alatt 1949. május 2-án zárt tanácsulést tartott, mely során végzésben döntöttek a bünvádi eljárás megszüntetéséről.⁷⁶ Mindenesetre úgy tűnik, hogy Hevesinek vagy a karrierjébe kerültek a vádak, vagy feladta a praktizálást. Egy 1952 decemberi *Szabad Nép*-cikk szerint ekkorra már a kisteleki városi könyvtár könyvtárosa volt.⁷⁷ Egy rövid temetési hír szerint Hevesi 1961 júliusában hunyt el, a farkasréti temetőben nyugszik.⁷⁸

A fenti történetek arra figyelmeztetnek, hogy a holokauszt szélsőséges körülményei között az orvosok is olyan erkölcsi dilemmákkal szembesültek, amelyekre kívülről aligha adható egyszerű válasz. Volt, aki visszaélt a rábízott hatalommal, mások a kényszer és a túlélés reményében hoztak tragikus döntéseket, miközben maguk is üldözöttek voltak, és bármikor áldozattá válhattak. A háború utáni igazolóbizottságok és népbíróóságok iratai éppen ezért nem fekete-fehér történeteket tárnak elénk, hanem félelemmel, bizonytalansággal, személyes sérelmekkel és egymásnak ellentmondó emlékezetekkel átszőtt emberi sorsokat. Mindez nem jelenti azt, hogy ne létezne személyes felelősség, de azt igen, hogy az ítékezéshez szükség van a történelmi körülmények, a kényszerhelyzetek és az emberi esendőség egyidejű figyelembevételére – ezzel a tanulsággal a szívünkben érdemes belekezdni Perl Gizella emlékiratainak olvasásába is.

⁷⁴ Uo. 16.

⁷⁵ Uo. 13.

⁷⁶ Uo. 30.

⁷⁷ *Szabad Nép*, 1952. december 29. 1.

⁷⁸ *Népszava*, 1961. július 16. 6.

ELŐSZÓ

Heinrich Heine, a nagy német költő száz évvel ezelőtt megjósolta a német lélekben rejlő pusztítás szellemének elkerülhetetlen „reneszánszát”.

„A kereszténység egy bizonyos pontig megbabolázta a németek brutális harci szellemét – mondta –, de a szellem nem pusztul el. Amikor a kereszt, a féken tartó talizmán eltörik, akkor újjáéled az ókori harcosok vadsága, és újra birtokba veszi a németeket az északi költők még mindig mérgező beteges látomása. Azután, és sajnos biztosan a hadiösvényre lépnek, és a háború ősi istenei feltámadva misztikus sírjaikból, kitörlik szemükből az évszázadok porát, és gigantikus kalapácsaikat felemelve lerombolják a kultúra gótikus katedrálisát.

Igen, Heinének igaza volt. Az ősi, szadista német gólem felemelkedett sírjából, SS-egyenruhát öltött magára, és Krisztus keresztjét kigúnyolva felemelte pokoli kampós keresztjét, majd elindult pusztítani, felégetni, kifosztani, megkínózni és gyilkolni. Hitler, ez a degenerált Faust és csatlósai, a német népet a hódítás és a mészárlás készséges eszközévé változtatták.

Soha nem fogjuk megérteni, hogy egy nép, amely Kantot, Goethét, Beethovent, Bachot, Dürert és sok más páratlan zsenit adott a világnak, hogyan süllyedhetett olyan mélyre a romlottság, a bűnözés és a kínzás élvezetének mocsarában, hogy mindenki, aki ezt látta, szégyent érzett amiatt, hogy ő is ugyanahhoz a fajhoz tartozik.

Ezt a könyvet mementóként ajánlom, amely megemlékezik az 1940-1945-ös évek eseményeiről, a náci állatiasságról, a náci szadizmusról, a náci embertelenségről és hatmillió ártatlan zsidó áldozatuk haláláról! Minden egyes történet, minden kép, minden leírás csak egy kő az emlékműben, amely örökké a helyén fog állni, hogy emlékeztesse a világot a történelem e szégyenletes szakaszára, és éberségre intse, nehogy megismétlődjének ezeknek az éveknek az eseményei.

A nép kíméletlen kegyetlenségével büszkélkedő „*L'Allemagne Éternelle*” e könyv lapjain megmutatja valódi arcát. Te, aki életedet a Szabadság-szobor védelme alatt töltötted, állj meg ez előtt az emlékmű előtt, és olvasd el a feliratait. Olvasd és véd a szívedbe, és emlékül vigyed magaddal! A halottak szólnak itt hozzád. A halottak, akik nem azt kérik tőled, hogy bosszút állj rajtuk, hanem csak azt, hogy emlékezz rájuk, és vigyázz, hogy ne gyarapodjon a német embertelenség ártatlan áldozatainak száma...

P. G., 1946. július.

DR. CAPESIUS

1943. december, Máramarossziget, Erdély.

Azok, akik a félelem, bánat, reménytelenség és a beletörődés ellen évek óta a fény után a vadásztak, végül űzött vadakká váltak. A náci „hódítók” egyre nagyobb számban özönlöttek át városunkon, fázva, éhesen és tanácstalanul, akiket az ellenállhatatlan orosz ellentámadás Nyugat felé kergetett. Ahogy láttuk lesóványodott testüket, fagyos kezüket és rongyba burkolózott lábukat, nem volt több együttérzés a szívünkben, mint a Máramaros-hegység szívében, amelynek hófödte csúcsait érintetlenül hagyta a történelem vihara. Minden zsidó anya, feleség és nővér számára a német katona a rossz szimbóluma volt. Gyűlölte őket, hevesen és csillapíthatatlanul. Ők voltak felelősek embereink sorsáért, akiket rabszolgamunka- zászlóaljakra soroztak és az orosz télbe kergették, félig éhezve, rongyokban, fegyvertelenül, hogy elpusztítsák a taposóaknákat és megszabadítsák az utat a német hadsereg előtt. Akiket nem öltek meg a robbanások, meghaltak a hideg, az éhezés vagy a szolgálatuk jutalmaként kapott kegyetlen verés következtében. De most, a visszavonuló seregekkel együtt néhány túlélő is sodródott, szinte felismerhetetlenül, hosszú szakállal és a szenvedéstől megöregedett arccal. De életben voltak, és úgy gondoltuk, biztonságban vannak.

Akkoriban hárman dolgoztunk, több nőgyógyászt helyettesítve, akik a munkaszolgálatos zászlóaljokhoz kerültek. Segítettem a fiatal anyáknak világra hozni a babáikat, enyhítve fájdalmaikat azzal, hogy hosszú, optimista történeteket meséltem nekik egy békés, biztonságos jövőről, amelyben nem lesznek többé nácik, akik veszélyeztetnék az ő- és gyermekeik életét. Fáradhatatlan voltam, reménnyel telve, mert feléledt a felszabadulás keletről és nyugatról fújó szele.

Egyik délután egy csendes, jó modorú német úriember jött be az irodámba. „Dr. Capesius⁷⁹ vagyok” – mutatkozott be, „az IG Farben Industrie orvosi propagandistája. Azért jöttem, hogy bemutassam néhány legújabb készülékünket, de – hogy őszinte legyek – ez csak ürügy. Nem érdekel a mai IG Farben. Ők a náci rendszer szerves részét képezik, és bár továbbra is képviselem őket, nem érdekel, hogy eladom-e a termékeiket vagy sem. Azért vagyok itt, mert tudom,

⁷⁹ A szerdahelyi származású Victor Capesius (1907-1985) SS-Sturmabführer, gyógyszerész, számos náci tábor, köztük Auschwitz gyógyszerésze. 1965-ben 9 év fegyházbüntetést kapott. Eredeti szövegében Perl végig – helytelenül – „Kapezius” formában írja nevét.

hogy Ön és a férje sok időt töltött Berlinben a Weimari Köztársaság idején, és szeretnék beszélgetni arról a Németországról, amely akkoriban volt, és amely a náciizmus legyőzése után újra lesz. Kérem, próbáljon meg bízni bennem... Higgye el, Németországban sokan vannak, akik hozzám hasonlóan csak a felszabadulás napjáért élnek...”

Nem tudtam bízni benne. Legalábbis eleinte nem. De figyelmeztettem magam, hogy ne ítéljünk el egy nemzetet, fiai bűne miatt, még akkor sem, ha most ők vannak többségben, ezért meghívtam őt a házamba, hogy találkozzon a férjemmel és a fiammal.

Az együtt töltött hosszú este úgy maradt meg az emlékezetemben, mint egy színes festmény a fekete háttér előtt. Egy gyönyörű házban laktunk, amely Cornelia Priel, a francia származású nagy magyar művész tulajdona volt. Zöld szalon falai között, férjem és fiam szeretetétől és csodálatától körülvéve, boldog voltam és biztonságban éreztem magam. Minden este ott gyűjtöttem erőt és akaratot, hogy folytassam az egyre nehezebbé váló munkámat. Dr. Capesius látogatásának estéjén zenéről és irodalomról, a Hitler előtti Németország művészeti és tudományos eredményeiről beszélgettünk. Az este előrehaladtával egyre jobban bíztunk Dr. Capesius őszinte szabadságszeretetében és a náci iránti gyűlöletében, míg nem a háború utáni Európáról szőtt álmaink egyre merészebbek lettek. Minden nézetünket osztotta, és segített létrehozni azt a gyönyörű ábrándképet, amelyet a szeme elé rajzoltunk. Amikor Heine és Lessing verseit szavaltam, könnybe lábadt a szeme, és amikor a fiam eljátszotta neki Hubay „cremonai hegedűsét”, játékát dicsérete és lelkesedése nem ismert határokat. Kimondhatatlanul hálás volt azért a csodálatos estéért, amit az általa „a kelet-európai kultúra szentélyének” nevezett helyen töltött, melegen megrázta a kezemet, megcsodálta szokatlan karórát, és elment, megismételve, hogy közeleg a szabadság napja. „Maradjon meg a bátorságod” – ezek voltak az utolsó szavai hozzánk.

Öt hónappal később újra találkoztam vele, auschwitzti tartózkodásom második hónapjában. SS Hauptsturmführer egyenruhában volt. Ő volt a tábor parancsnoka.

„A zsidó orvosok lépjenek ki a sorból!” – parancsolta Dr. Mengele,⁸⁰ a tábor főorvosa. – Kórházat fogunk alapítani.

⁸⁰ Josef Mengele SS-Hauptsturmführer (1911-1979) náci SS-orvos volt, aki az auschwitzti koncentrációs táborban embertelen kísérleteket végzett foglyokon, és a holokauszt egyik legismertebb bűnös figurájaként tartják számon.

Néhány rabtársammal együtt én is előléptem, és szembekerültem Capesius doktorral, aki a főorvos mellett állt. Éppen felépültem egy sikertelen öngyilkossági kísérletből.⁸¹ A fejem le volt borotválva, és a testemet borító piszkos rongyok nem rejtették el szájalmasan legyengült állapotomat. Egy pillanatig nem hittem a szememnek. Egy villanásnyi időre újra láttam az otthonomat, a fiamat, aki az álla alatt tartja a hegedűt, és a férjemet, aki a vendégünkkel együtt elragadtatott figyelemmel, hegedűjátékát hallgatja. A jelenet a szemem előtt pergett, miközben az arca vidáman mosolygott, majd sötétség borult mindenre. Amikor magamhoz tértem, a barakkom padlóján feküdtem, és azt a parancsot kaptam, hogy azonnal jelentkezzek Capesius doktornál.

Tetőtől talpig végigmért – és újra elmosolyodott. Amikor megszólalt, a hangja hideg és gúnyos volt, és olyan erősen utáltam, hogy először alig értettem a szavait. A hangja azonban hamarosan elérte a tudatomat. – Te leszel a tábor nőgyógyásza... – ugatott. „Ne aggódj a felszerelésed miatt... neked arra már nem lesz szükséged. Az orvosi eszközeid most már az enyéme, és az a szokatlan karóra is, amit annyira csodáltam... Nálam vannak a papírjaid is, de nem lesz szükséged rájuk... Mehetsz.” Soha többé nem láttam.

De ez jóval később volt. 1944 januárjában és februárjában még az otthonunkban éltünk, fáztunk, alultápláltak, túlterheltek voltunk, de tele voltunk reménnyel. A legelviselhetetlenebb feszültség volt a levegőben, a kisváros visszatartotta a lélegzetét, várta az áttörést, amely megmentene minket az egyébként elkerülhetetlen barna haláltól.

De az áttörés, amikor megérkezett, már túl késő volt.

1944. március 19-én, egy napsütéses tavaszi vasárnapon a németek lerohanták Magyarországot, és sorsunk megpecsételődött. Gyorsan, gyorsan, hogy egész vadállati programjukat rövid idő alatt teljesítsék, folyamatosan nehezítették a helyzetünket. Először a sárga Dávid-csillagot kellett felvarrni...⁸²

⁸¹ Az 1921-es születésű Sicherman Malvin emlékezése szerint: „Szörnyű sikoltozás töltötte be a helyiséget; senki sem tudta, ki az a másik teremben álló, csikos ruhába öltözött alak, és a megdöbbenéstől még a körülöttünk álló SS-katonák előtt sem tudtunk szégyenkezni.

Nyugtatgattak bennünket, azt mondták, semmi bajunk nem lesz, csak fertőtlenítenek minket, mi azonban már félőrültek voltunk. Amikor kijöttem a fürdőből, megláttam egy ismerősömet, a máramaroszigeti dr. Perl Gizellát, amint a földön fekszik: öngyilkossági szándékkal megmérgezte magát. Igyekeztünk segíteni rajta, és végül magához tért.” L. DEGOB 1961.

⁸² 1240/1944 M. E. sz. rendelet a zsidók megkülönböztető jelzése tárgyában. *Budapesti Közlöny*, 1944. március 31. 3.

aztán jött a kijárási tilalom... megtiltották az utazást...⁸³ átkutatták az otthonokat... internáltak embereket... üzleteket, rekviráltak... ez volt a riasztó végtelen sorozat. Aztán jött a parancs, amely megtiltotta, hogy elhagyjuk a házunkat.

A félelemtől betegen reszkettünk a lakásunkban, várva a következő csapást. Betörés hivatalosan. A rendőrök házról házra jártak, aranyat, ezüstöt, ékszereket, értékeket, pénzt követelve. Kinyitották a szekrényeket, kihúzták a fiókokat, elvittek mindent, amit csak akartak, nem törődtek a jelenlétünkkel, mintha már meghaltunk volna.

És amikor minden vagyonunktól megfosztottak, behajtottak minket a gettóba,⁸⁴ hátunkon apró batyuval, amelyben csak a legszükségesebb dolgok voltak. A város végén volt néhány keskeny, koszos, sáros utca, amelyet romos viskók szegélyeztek. Egy szobán kellett osztoznia nyolc-tíz embernek. Az életvitelünk a legalacsonyabb szintre zuhant. De ezt még mindig otthonnak nevezhattük, hiszen nézhettük, amint lemegy a nap a hegyeink felett, és szívünkben még reménykedhettünk, hogy felszabadítóink hamarosan a hegyek lejtőin lezúdulnak. Barátaink és rokonaink vettek körbe minket, és szeretetük eloszlatta a félelmet, amely betöltötte lelkünket.

A gettó csak egy célt szolgált. Könnyebbé tette üldözőink számára, hogy elrabolják utolsó csekély javainkat. Reggel és este jöttek, anélkül, hogy bármilyen haladékot adtak volna, átkutatták a szobáinkat, a ruháinkat, és könyörtelen küldetésüket senki sem akadályozhatta meg. Egy szombati napon történt, erre emlékszem; megtudtuk, hogy újra elrejtett ékszereket keresnek. Ezúttal nem a helyi hatóságok, hanem a Gestapo hajtotta végre a műveletet. Amikor mindent átkutattak, anélkül, hogy értéktárgyakat találtak volna, ott kellett állnom, és nézmem, ahogy egyik nőt a másik után megragadják piszkos ujjakkal, testük mélyén kincseket kutatva.⁸⁵

Aztán egy napon a Gestapo vezetője megparancsolta, hogy hozzak létre egy kórházat és egy szülészetet a gettóban. A boldogságtól szárnyalva rohagáltam

⁸³ 1270/1944 M. E. sz. rendelet a zsidók utazásának korlátozása tárgyában. *Budapesti Közlöny*, 1944. április 7. 4.

⁸⁴ Máramaroszigeten négy utcában jött létre a gettó, a beköltözés 1944. április 20-án kezdődött. A vidéki zsidókat az ún. kisgettóba vitték. A két gettóban kb. 13 ezer fő élt. Lásd: Frojimovics Kinga: Máramaros vármegye. In: *A magyarországi holokauszt földrajzi enciklopédiája*. I. köt. Szerk. Randolph L. Braham. Budapest, Park, 2007. 694.

⁸⁵ A motozónókhöz lásd: Németh Ványi Klári: 1944: „Szigorú, személyi motozást kell tartani!” *Szombat.org*, 2019. június 30. <https://www.szombat.org/tortenelem/1944-szigoru-szemelyi-motozast-kell-tartani>

házzól házzra, pótagyért könyörögtem, lepedőért, törölközőért, pamutért, gyapjúért, párnáért, bármiért, amit nélkülözhettem, és néhány nap alatt egy kis lakás átalakult, tiszta, fehér, szinte kényelmes kórházzá. Ekkor találkoztam először a német perverzséggel. A kórház létrehozása biztonságérzetet adott nekünk. „Miért mondanák nekünk, hogy szervezzünk kórházat” – mondogattuk egymásnak –, ha deportálni akarnának? Talán nem deportálnak minket... Talán itt tartanak, a gettóban, amíg a háború véget nem ér. Talán szükségük van a vasúti szerelvényekre a visszavonuló hadseregek szállításához, és az orosz ellentámadás megmentheti az életünket.

Miután levezettem az első szülést az új szülészeti kórházban, egy bonyolult műszeres befejezés után a Gestapo vezetője meglátogatott, néhány pelenkát hozva ajándékba az újszülöttnek. Gratulált ügyességemhez, csodálta a kórház létrehozásában végzett munkámat, és barátságos érdeklődést mutatott minden iránt, amit mondtam neki. Már másnap megérkezett a deportálási parancs Berlinből, és a Gestapo főnöke személyesen jött, hogy bedobja a fiatal anyát és egynapos gyermekét a marhavagonba.

Amikor értesültünk a deportálási parancsról, a férjem, aki a Gettó Zsidó Tanácsának elnöke volt,⁸⁶ és mint ilyen, minden parancs végrehajtásáért felelős, elment a Gestapo főnökéhez, és könyörgött neki azért a szívességért, hogy végezze ki az egész gettót, ott és akkor. Ő és családja lesznek az elsők, akik meg kívánnak halni – mondta. A válasz egy röhögés volt, és egy verés, amitől legurult a főhadiszállás lépcsőjén. Eszméletlen állapotban emeltük fel, és visszavittük a szobánkba. Másnap hajnalban el kellett hagynunk a gettót két hét nyomorúságos ottani élet után. Először a templomba küldtek minket, ahol ismét átkutattak, megfosztottak a kis értékeinktől, és megsemmisítették néhány papírunkat és fényképünket. Aztán, mint a marhákat, az állomásra hajtottak, és marhavagonokba tereltek, minden kocsiba nyolcvan-száz ember zsúfolódott. Szemünk hiába kutatta a várost, a hegyeket, az emberek segítségét keresve. Csak a halál szabadíthatott meg szenvedéseinktől.

⁸⁶ Krausz Ferenc tagja volt a máramarosszigeti zsidó tanácsnak, de nem volt elnöke. L. Frojimovics, i. m. 694. Az elnök Joszovits Lipót volt. A zsidó tanácsokhoz általában lásd: Veszprémy László Bernát: *Tanácsalanság. A zsidó vezetés Magyarországon és a holokauszt, 1944-1945.* Bp., Jaffa, 2023.

„VELÜK AKAROK MENNI...”

Manapság – amikor minden olyan kilátástalannak tűnik ebben a zűrzavaros világunkban, amikor a sok vér, az elmúlt évek szenvedése után, a béke és biztonság még mindig ismeretlen áldás mindenütt – az olyan emberek, mint én, akik megjárták a poklot, gyakran felteszik maguknak a kérdést: mikor lesz ennek a vége? Soha többé nem fog uralkodni a jóság, a szeretet, az igazságosság ezen a földön? Mindig a gyűlölet és a gonosz marad uralmon?

Kérdéseim megválaszolatlanok maradnak, de valahányszor felteszem őket, eszembe jut egy kis történet, amely bizonyítja számomra, hogy a világért, amelyben élünk, az ember neveltetése a felelős. Újjáéled az ember eredendő nemességébe vetett hitem, ha egy Erzsébet nevű fiatal lányra visszaemlékezem.

Egy hideg, szeles decemberi éjszakán történt, a hófödte Kárpátok völgyében. Az ajtócsengő hosszú, kemény csengetése törte meg az éjszaka csendjét. Aztán egy nővér hangja: „Doktornő, jöjjön, egy vérző nőt hoztak be.”

Néhány perccel később már a műtőben voltam. Egy tizenhat év körüli fiatal lány feküdt a műtőasztalon, vérral borítva, nemi erőszak áldozataként. Hamar kitisztítottuk és összevarrtuk a sebét, és a lány némán pihent a fehér kórházi ágyon. Nem tettem fel neki semmilyen kérdést. Éjszaka volt; aludnia kellett; lesz elég idő rá, majd holnap.

Erzsébet egy hétig volt a kórházban, és a héten mindent elmesélt szomorú kis életéről. Árva volt, protestáns, magyar. Néhány rokonánál lakott, ahol a munka és a verés volt napi kenyere. Még az éjszakai sem voltak a sajátjai; zavarta őt a ház urának részeg hangoskodása. Egy ilyen éjszaka volt az is, amikor részegen, az alkoholos szenvedélytől őrülten, megerősakolta a kislányt, aki nem volt elég erős ahhoz, hogy ellenálljon a brutalitásának.

„Ne kényszerítsen arra, hogy visszamenjek oda, doktornő...” – ismételte nap mint nap –, inkább meghalok, mintsem, hogy visszamenjek.

Velem maradt. Elküldtem főzőiskolába, és ő lett a házvezetőnőm. A fiam olyan lett neki, mint a testvére. Együtt tanultak latint, franciát és irodalmat, közösen szavaltak verseket, olvastak történelmet és földrajzot; és miközben segített elrakni télire a lekvárt-kompótot, Erzsébet Beethoven és Mozart dallamokat füttyült, amelyeket a fiam játszott neki a hegedűjén. Úgy bántunk vele, mint a lányunkkal, a szüleimet „nagyamának” és „nagyapának” hívta, és fiammal sok gyerekes csíny, sok édes meglepetést terveztek együtt. Megosztottuk vele örömeinket és gondunkat, bánatunkat, vágyainkat, és

álmainkat.

Egy idő után elkísért a pácienseimhez, és a fiammal való barátsága olyan erős lett, hogy neki vallotta meg apró titkait. Részt vett a mi szigorúan zsidó életünkben – de protestáns maradt, ragaszkodtam ehhez. Vettem neki egy Bibliát és egy zsoltáros könyvet, és minden vasárnap elküldtem a lelkészhez; amikor a régi protestáns templom harangjai az istentiszteletre hívták a híveket. Nagypénteken böjtölnie kellett; és karácsonykor mindig megvolt a kedves, melegen csillogó karácsonyfája. De a zsidó Szent Napokon is böjtölt; és amikor meggyújtottuk az ősi Makkabeusok Hanuka-gyertyáit, ő és a fiam együtt énekelték az ősi dalokat, tökéletes összhangban.

Az a szomorú decemberi éjszaka, amikor vérrel borítva feküdt a műtőasztalomon, szívében mély tiszteletet váltott ki irántam – és ez a tisztelet még a szeretetnél is erősebb volt.

Teltek az évek. Erzsébet vonzó fiatal nő lett. Régi szokás szerint elkezdjük készíteni a kelengyéjét. És akkor egy emlékezetes napon a Horror betört a házunkba.

Brutális rendőrök és Gestapo-emberek törtek be a házunkba, kinyitották a szekrényeket, loptak és megsemmisítettek mindent, amit csak tudtak, és mocskos szitkozódással sürgettek bennünket, hogy készüljünk. Egyik súlyos kéz megütötte fehér hajú apámat, egy fiatal német hős megpofozta a férjemet, és az egyik rendőr türelmetlenül lökött az ajtó felé. A kaotikus zajon túl Erzsébet hangja élesen és fenyegetően csengett, mint egy ködkürt:

„Hagyd békén a nagyapát. Ne merészd megérinteni a doktort. Nem vagytok magyarok, nem is vagytok emberek! Gengszterek! Gyilkosok! Ezek az emberek jó magyarok, tisztességes emberek! Vegyétek le róluk a kezeteiket, ti lelketlen rablók!”

Kétségbeesetten, nem gondolva saját veszélyére, kinyújtotta két gyenge karját, és megpróbálta saját fiatal testét közénk és üldözőink közé vetni.

Magas kerítés választotta el a gettót a halál és az erőszak kinti világától; ijedten és kétségbeesetten lapultunk mögé, és azon töprengtünk, vajon meddig véd meg minket a kerítés biztonsága. Erzsébet napról napra megjelent a kapuban, és egy csomag ételt hozott nekünk. Egyre soványabb lett, és látható volt, hogy ő maga is éhezik, hogy el tudjon látni minket.

Aztán eljött az utolsó délután, amit kis városunkban töltöttünk.⁸⁷ Már a marhavagonokban voltunk, és az Őrök ránk szegezték az ajtókat, amikor a rácsok között egy jól ismert kéz nyúlt felénk, Erzsébet keze. Tejet és kenyeret hozott nekünk az útra; de amikor meglátott, hogy ott állok, nyomorúságban társaim közé szorulva, teljesen elvesztette a fejét. Sírva, sikoltozva ököllel verni kezdte az erős vasajtót, mintha azt remélné, hogy kétségbeesésének erejével összetörheti. – Velük akarok menni! – sírta... „Engedjétek, hogy velük menjek...”

Az Őrök elkapták és elrángatták a vonattól, verték, rugdosták, hogy elhallgattassák reménytelen sikolyait. A vonat elindult, a harangtorony, a protestáns gimnázium és a templom eltűnt a távolban, de a kis Erzsébet szívtepő kiáltásai egészen Auschwitzig követték minket, és örökké követni fognak, bárhová is megyek. „Veled megyek... Hadd menjek velük...”

Igen, a felelősség a jövő világáért a pedagógusokat terheli. Ha akarnánk, ha valóban és őszintén megkísérelnénk egy jobb világot építeni, akkor az emberiségben a jó érvényesülne, és az Erzsébet-féle családok sem lennének ritka és emlékezetes kivételek.

⁸⁷ Az első transzport május 16-án indult, majd még három vonat május 22-ig. Perl és családja valószínűleg az utolsóban utaztak. Összesen 12749 zsidót deportáltak Máramarosszigetről. Frojimovics, i. m. 694.

ÉRKEZÉS AUSCHWITZBA

Nyolc napon át utaztunk éjjel-nappal egy ismeretlen cél felé. A rendőrök, akik elkísértek minket a határra, egy nagy, közös gettóról beszéltek, ahol dolgozni fogunk. De amikor láttuk lezárt kocsink kis nyílásán keresztül, hogy az SS átvette a vonatunkat a határon,⁸⁸ tudtuk, hogy nem reménykedhetünk. Ettől kezdve nem kaptunk élelmet, vizet. A kisgyerekek sírtak az éhségtől és a hidegtől, az öregek segítségért nyögtek, volt, aki megőrült, mások életet adtak babáiknak ott a koszos padlón, volt, aki meghalt, testük pedig velünk utazott... Egyszer-egyszer börtönőreink bejöttek a vagonba újból értéktárgyak után kutatva, vagy csak azért, hogy megverjenek minket és brutális fenyegetésekkel elhallgattassák a panaszos hangokat.

Aztán megérkeztünk. Fáradt, legyengült szemünket megerőltetve olvastuk az állomás nevét: AUSCHWITZ. Amikor az SS-őrök feltörték lepecsételt vagonunk ajtaját, és megparancsolták, hogy szálljunk ki, a szüleimhez rohantam, átöleltem őket, és könnyörögtem, bocsássanak meg, ha valaha is szívfájdalmat okoztam nekik. „Mindig te voltál a legjobb gyerek, akit egy szülő szülhet” – vigasztaltak. Nővéreim és testvéreim némán átöleltek. A férjem magához vont. „Vigyázz magadra...” - suttogta: „Vigyázz meleg, nagylelkű szívedre...” A fiam csak nézett rám, nagy, kék szemével. „Anya...” – mondta. „Anya...”

Senki, aki élve jött ki egy német megsemmisítő táborból, soha nem felejtheti el azt a képet, amely Auschwitzban fogadott bennünket. Nagy, fekete felhőként lebegett a tábor fölött a krematórium füstje. Éles vörös lángnyelvek nyaldosták az eget, és a levegő tele volt az égő hús émelyítő szagával. Egy csapat SS fegyverrel, korbáccsal és bottal a kezében támadt ránk, elválasztva a férfiakat a feleségüktől, a szülőket a gyerekeiktől,⁸⁹ az időseket a fiataloktól. Azokat, akik ellenálltak, vagy túl gyengék voltak a gyors mozgáshoz, megverték, rugdosták és elhurcolták. Néhány perc múlva külön csoportokban álltunk, szinte eszméletlenül a fájdalomtól, félelemtől, kimerültségtől és a szeretteink elvesztésének elviselhetetlen sokkjától.

Aztán egy maroknyi SS-tiszttel a tábori orvos vette át ennek a pokoli játéknak az irányítását. Egy kézmozdulattal néhányunkat balra, másokat jobbra

⁸⁸ A németek a vonatokat Kassán vették át.

⁸⁹ Gyakorlatilag a szülők (általában a nők) együtt maradhattak a gyerekekkel, ezt a németek azért engedték meg, hogy elkerüljék a pánikot.

küldött. Eltartott egy ideig, mire megértettem, hogy ez mit jelent. Minden vonatrakományi rabból, egyszerre tíz-tizenkétezerből, körülbelül háromezer rabot választott ki a táborba. A többieket, akik „balra mentek”, a krematóriumba vitték, hogy az állandóan égő tűzben szörnyű halált haljanak. Vöröskeresztes teherautókra rakták őket, minden emberi tisztességet furcsán kigúnyolva, és elvitték őket; ezután már csak a ruháikkal találkozhattunk, a tábor raktárában.

Később mindent megtudtam erről az állati eljárásról. Az embereket kis faházakba vitték, levetkőztették, kezükbe adtak egy törülközőt és egy darab szappant, és azt mondták; álljanak a zuhany alá. Remegtek a várakozástól, sóvárogtak a vízcseppek után, amelyek megtisztítják szennyezett, kimerült testüket a hosszú utazási napok után, és oltják kiszáradt, forró torkuk szomját. De víz helyett nehéz, fullasztó gáz jött ki a zuhanyrózsából. Hét-nyolc percen belül néhányuk megfulladt, mások csak eszméletüket veszítették, és élve a lángokba dobták őket. A sikolyok, a gurgulázó, fuldokló hangok, amelyek ezekből a faházakból jöttek, örökre a fülemben csengenek.

A gyerekek, kis szőke vagy sötét hajú gyerekek Európa minden részéről érkeztek, nem mentek be anyjukkal a gázkamrába. Sírva, sikoltozva, vad rémülettel a szemükben vitték el őket, hogy levetkőztessék, és a várakozó sírokba dobják, valami gyúlékony anyaggal lelocsolják és elevenen elégessék őket. Kisgyermekek százezrei, szépek és csúnyák, gazdagok és szegények, jó modorúak és szemtelenek, egészségesek és betegek, a kék szemű szőke lengyel gyerekek, a sötét hajú kis magyarok, a kerek arcú holland csecsemők, az ünnepélyes kis francia fiúk és lányok mind meghaltak, hogy kielégítsék e perverz szadisták ösztöneit.

Mi, akiket véletlenül „jobbra” küldtek, oszlopot alkotva elindultunk a tábor felé. Az út szélén rothadó holttestek sorakoztak, amelyek a sorból kiesők hullái voltak. Egy nagy faépület elé érteztünk és azt mondták, hogy lépünk be.

De az oszlop hirtelen szétesett, az elviselhetetlen feszültség felrobbant, és a rémület, a fájdalom, a bánat és a magány sikoltozó, pánikba esett és hisztérikus lényekké változtatta a nőket. Nem voltak hajlandók belépni abba az épületbe, amelyre nagy betűkkel fel volt festve a „Fertőtlenítés” felirat. Lövések dördültek, ostorok pattogtak, és a botok tompa hanggal zuhantak, nyomukban felnyílt koponyákat, törött csontokat hagyva – de a járvány nem akart alábbhagyni.

– Van itt orvos? – kiáltotta az egyik SS. Előre léptem. Egy asztalra állított, és tábori életem első parancsát kaptam.

„Mondd meg ezeknek az állatoknak, hogy maradjanak csendben, különben lelövöm mindet!”

„Figyeljete rám...” kiáltottam nekik. „Ne féljete! Ez csak egy fertőtlenítő központ, itt nem történik veletek semmi. Utána munkába állunk, együtt maradunk, barátok, nővérek közös világunkban. Én vagyok az orvosotok... Mindig veletek maradok, hogy vigyázzak rátok, hogy megvédjelek titeket... Kérlek, nyugodjatok meg...”

Szavaim megtették a hatásukat. A nők hittek nekem, elhallgattak, és egymás után bementek az épületbe. Az SS férfiak és nők felügyelete mellett, a munkára beosztott foglyok végezték a fertőtlenítést. Levetkőztünk a nevető SS-őrök előtt, akik ostorcsapással fejezték ki néhány gyönyörű test iránti tetszésüket. Mindent elvettek tőlünk, ami az elmúlt életünkre emlékeztethetett minket.

Amikor kijöttünk az épületből, már nem ismertünk magunkra. A kimerült, megkínzott, de még mindig önbecsülettel rendelkező asszonyok helyett, akik beléptek az ajtón, szívet tépően síró bohócokká váltunk, egy borzasztó karneváli menetté, amely az utolsó fesztivál, a halál felé vonul...

A földi gondokon túljutottam. A hisztérikus nőkhöz intézett bátorító beszédem után lenyeltem azt a negyven centigramm morfiumot, amit egy kis üvegbe rejtettem. Ironikus felsőbbrendűséget éreztem, ahogy a fejemet az olló felé nyújtottam, és mosolyogtam a jéghideg zuhany alatt... A morfium hatása szárnyalt a lábamban, amikor beléptem Auschwitz ajtaján, abban a tudatban, hogy a legfelsőbb szféra felé tartok, a feledés boldogságába.

AUSCHWITZ – ÉS EGY NAPJA

Auschwitz, amely a legnagyobb náci megsemmisítő tábornak adott otthont, Felső-Sziléziában fekszik, mintegy húsz mérföldre Katowicétől.⁹⁰ Mintha a természet ezt a helyet éppen erre a célra teremtette volna, még maga a talaj is halott; se fa, se virág nem enyhíti szürke egyhangúságát.⁹¹

Az ottani életünkben, amely már túl volt az elviselhetőségen, szinte leküzdhetetlen nehézséget okozott a facipőnkre tapadt sár és nehéz agyag. Nem volt víz, kivéve az esőt, amely hidegen és keményen végigsöpört az egész rezervátum síkján, beszivárgott a barakkba, és jeges patakokban csorgott utolsó menedékünk vékony falain. Az egyedüli élőlények, amelyeket a táborban láttunk, a varjak, a patkányok és a tetvek voltak, amelyek úgy osztoztak nyomorúságos életünkön, hogy kilopták a morzsákat a szánkból, priccünkben fészket raktak, és éjszaka az alvó testünkön kúsztak.

Auschwitz mintegy negyven négyzetmérföldnyi⁹² területét kisebb táborokra osztották, amelyeket az ábécé különböző betűivel jelöltek. Ezeket a táborokat szögesdrótkerítés választotta el egymástól, amelybe nagyfeszültségű elektromos áramot vezettek. Hasonló elektromos drótkerítés vette körül az egész rezervátumot. Gyakran előfordult, hogy a nők, akik már nem bírták az embertelen kínzásokat, rávetették magukat ezekre a vezetőekre, abban a reményben, hogy gyorsan és úgymond könnyen véget vehetnek életüknek. De a sors nem volt hozzájuk ilyen kegyes. Az áram nem volt elég erős ahhoz, hogy öljön, és a kerítésen lógva maradtak, néha napokig, és elképzelhetetlen kínokat szenvedtek el, mígnem meghaltak a hidegtől, vagy egy ór agyonlőtte őket.⁹³

Míndegyik tábor végtelen tömbsorokból állt – koszos, patkányokkal teli fa-barakkokból –, amelyekben egyenként körülbelül ezerkétszáz ember tartózkodott. A barakkok belső falai mentén három sor fapalc volt, egymás fölött, ezek a polcok voltak a hálószobánk, a nappalink, az étkezőnk és a dolgozószobánk, egyben. Rendszeres távolságonként függőleges deszkákkal tagolták őket. Ezek a ketrecszerű szerkezetek mindegyike hálószobaként szolgált harminc-harminchat személy számára. Időnként összeomlottak a polcok az

⁹⁰ Inkább 25, kb. 40 km.

⁹¹ A tábor körül egészséges növényzet volt, ezt a korabeli fotók is megerősítik.

⁹² Inkább 15-20, vagyis 40-50 négyzetkilométer.

⁹³ Az áram a kerítésekben természetesen elég erős volt ahhoz, hogy érintésre öljön. L.: <https://www.auschwitz.org/en/>

alvók súlya alatt, és a fogvatartottak véres masszaként estek egymásra, csonttörések, vérző sebek, hangos jajveszékeltések közepette, amelynek leggyakrabban a „Blockova” – a blokkfelügyelő – korbácsa vetett véget.

Néhány „mosdó” volt szétszórva a táborban, mindegyikben egy-egy csaptelep, felette egy nagy tábla: „Figyelem! Szennyezett víz! Nem iható!” De mit törődtünk ezzel! Mindegyre csak ittunk, innunk kellett, hogy lehűtsük égő nyelvünket és gyomrunkat, amelyek állandóan lángba borultak az ételünkbe kevert salétromtól.⁹⁴ Harminc-harminckétezer nőnek volt egy latrinája és csak a nap bizonyos óráiban használhattuk. Sorba álltunk, hogy bejussunk ebbe az apró épületbe, térdig az emberi ürülékben. Mivel mindannyian vérhasban szenvedtünk, ritkán tudtuk megvárni, míg ránk kerül a sor, és beszennyeztük rongyos ruháinkat, amelyek soha nem váltak le a testünkről, és így tovább fokozták létezésünk borzalmát azzal a szörnyű szaggal, amely felhőként vett körül bennünket. A latrina egy mély árokból állt, amelyen bizonyos közönként deszkákat dobtak át. Úgy guggoltunk ezeken a deszkákon, mint a táviródróton ülő madarak, olyan közel egymáshoz, hogy nem tudtuk nem beszennyezni egymást.

Senki, még akinek a legszegényebb életforma apró kényelmei nélkül kellett élnie, még az sem tudja elképzelni, mit jelent például papír nélkül üríteni. Természetesen nem volt vécépapír a latrinában, és nem volt módunk papírt szerezni, kivéve, ha valaki ellopott a krematóriumok körüli raktárhelyiségekből. Megszoktuk, hogy apró szövetdarabokat tépünk le az ingünkről, először megtöröljük a szemünket, majd a végbelünket tisztítjuk velük. Bármilyen óvatosak voltunk is, az ingek egyre rövidebbek lettek, mígnem nem maradt más, mint a vállpántok és a mellkasunk körüli keskeny csík. Aztán valaki megsokallta a gyakorlatunkat, és az SS úgy döntött, hogy ingvizsgálatot tart.

Egyik reggel a Zählappell-ben⁹⁵ (névsorolvasás) fel kellett az ingünket rángatnunk és feltartanunk, miközben nevetgélő SS-emberek mentek végig a sorainkon, meztelen testünket korbácsolták, és sokakat kiválasztottak közülünk, hogy meghaljanak a lángokban, büntetésül azért, mert megrongálták a tábor tulajdonát”.

Az auschwitzzi élet hajnali négy órakor kezdődött, amikor elő kellett

⁹⁴ Ez egy gyakori tévképzet, ami megjelenik főleg a női emlékezőknél. Sem bór, sem salétrom nem volt az ételben. L. Veszprémy: *Kápok a múlt fogságában*, i. m. 263-264.

⁹⁵ Az Appell Auschwitzban a foglyok napi, gyakran órákig tartó sorakozója és létszámenőrzése volt, amelyet minden időjárás körülmény között, sokszor büntetésként vagy megalázásként is végrehajtottak.

másznunk a lyukakból, hogy névsorolvasásra sorakozzunk a háztömböket elválasztó szűk utcákban. Ötös sorokban álltunk egymástól karnyújtásnyira, hangtalanul és mozdulatlanul, négy-öt vagy hat órán keresztül, bármilyen időjárási körülmények között, egész évben. Amikor már készen álltunk arra, hogy a kimerültségtől elájuljunk, megérkeztek a kínzóink, frissen, melegen, és készen állva az új kínzási lakomákra. A létszámnak teljesnek kellett lennie, még a haldoklókat és a halottakat is ki kellett hozni, hogy számba vehessenek mindünket. Ha valaki nem jelent meg, a nyomára bukkantak, és élve a lángokba dobták. Ugyanezt a büntetést kapták azok is, akik összeestek, elájultak vagy felkiáltottak a fájdalomtól, amikor ostorcsapás érte őket. Isten tudja, mi okból döntöttek úgy az SS-ek, hogy időnként megbüntettek minket, és névsorolvasás után mind a százötvenezerünknek le kellett térdelnünk a hóban vagy a sárban, hogy még egy-két óráig ott maradjunk zúzódásos vérző térdünkön. Hányszor láttam olyan nőket, akik ájultan estek ki a sorból, anélkül, hogy segíthetünk volna nekik, akárcsak egy pohár vízzel.

Volt egy másik névsorsolás is, egy gyakorlat, amit „kiválasztásnak” neveztek. A válogatás a számunkra kitalált kínzásnak egy különleges fajtája volt, melynek során ezerszer haltunk meg és támadtunk fel, kétségbeesés és remény között ide-oda hánykolódva, miközben szemünk, egész lényünk Mengele doktor kezére összpontosult. Ezek a kezek vagy azonnali kivégzésre ítélték bennünket, vagy néhány nappal meghosszabbították nyomorúságos életünket... A fiatal, jóképű, elegáns tábori orvos könnyed közömbösséggel mutatott azokra, akik betegnek vagy gyengének látszottak, akiknek nem tetszett az arca, vagy egyszerűen csak beleestek mozdulata sugarába. Egyszerre két-háromszáz embert húztak ki a sorokból, volt, aki sikoltozott és küzdött, volt, aki lemondó és méltóságteljes volt, mások csak döbbenetben álltak és azt sem tudták, mi történik velük. Aztán feldobták őket a mindig jelenlévő fekete Vöröskeresztes teherautókra, amelyek a krematóriumok felé gördültek, hogy megkapják a számunkra létező egyetlen szabadságot: a halált...

A reggeli névsorolvasás után visszakúszhattunk a priccseinkre, hogy kinyújtózkodjunk egy pillanatra, mielőtt elkezdődött az ebédsztás.

Az „ebéd” után két óránk volt magunkra. Ennek a rövid időnek a felhasználását művészetté fejlesztettük. Éjjel-nappal betöltötte a gondolatainkat, és minden percét ugyanolyan gondosan beosztottuk, mint régen, amikor megterveztük a munkánkat, a szórakozásunkat, a tanulmányainkat. Először a vízcsofhoz futottunk, hogy csillapítsuk égető szomjunkt, verekedtünk, lökdösődtünk, üvöltöztünk egymásnak, remegve, hogy lejár az idő, mire kapnánk

néhány cseppet az életfenntartó folyadékból. Néha elegendő vizet tudtunk biztosítani ahhoz, hogy ledörzsöljük a testünket, de legtöbbször meg kellett elégednünk azzal, hogy levesszük a rongyainkat és kirázzuk belőlük a tetveket. A vízért vívott csata után siettünk, hogy megkeressük barátainkat, rokonainkat, váltsunk néhány szeretetteljes szót, és vigasztaljuk egymást abban a reményben, hogy közeleg a felszabadulás napja...

Mielőtt a délelőtti névsorolást kihevertük volna, a délutáni névsorolás kezdődött a táborban. Ismét ötös sorokban kellett felsorakoznunk, ismét hangtalanul és mozdulatlanul kellett állnunk egymástól karnyújtásnyira, esőben, hóban, szélben, jégesőben vagy tűző napsütésben; azt várva, hogy vajon a szelekció, a verés vagy a földön való térdelés követi-e ezt a szörnyű rutint. Mindvégig az ég felé fordítottuk az arcunkat, néztük, ahogy a krematóriumok vörös fénye beszennyezi a felhőket, és keserű, reménytelen könnyeinket nyeltük azokért az emberekért, akiknek teste hamuvá változott, amely a földet borította, és korommá vált, amely égre meredő arcunkat feketére mázolta.

A második névsorolás után jött a vacsoraosztás. Ez az étel kétszáz gramm, fűrészpórral kevert, legalacsonyabb minőségű lisztből sült kenyérből, egy csepp margarintól vagy egy kanál bűdös lekvárból vagy egy szelet rothadó kolbászból állt. Az ételt a priccseinken, teljes sötétségben kellett elfogyasztanunk, mivel a barakkban a világítás tilos volt. Az épület tele volt zajjal, panasszal, sikollyal és kétségbeesett zokogással. Egyesek sírtak a testi fájdalomtól, mások gyászolták nemrégiben meggyilkolt rokonaikat vagy barátait, mások pedig azért sírtak, mert ellopták a kenyérüket az ételért való tülekedésben. Elviselhetetlen feszültség volt a levegőben, amely egymás ellen fordította a foglyokat, és ellenségeskedést szült a szolidaritás helyett. A felső priccsek eléréséhez a két alsó polc szélén kellett átmásznunk, és gyakran előfordult, hogy a sötétben egymás kezére, lábára vagy akár fejére tapostunk. Ezek a balesetek káromkodást és kegyetlen szavak özönét idézték elő, és a zaj provokált egy újabb súlyos verést, mielőtt a nap véget ért.

Az a náci módszer, hogy teljesen dehumanizáltak minket, mielőtt a tűzbe dobtak volna, szépen bevált. Csak nagyon kevesen, a legerősebbek, a legtisztábbak, a legnemesebbek voltak képesek megőrizni az emberi méltóság látszatát; a többit elnyelte a bűnözés, a lelki romlás és a szenny zubogó mocsara.

Nem sokkal vacsora után a kinti őrök brutális hangja hallgattatott el bennünket: „Lager Ruhe!” Csend! Összebújva, testek, lábak, karok és fejek egyvelegében aludtunk el a kemény deszkákon, párna nélkül, takaró nélkül, hogy álmodozhassunk az elmúlt napokról, ételről, vízről, kényelemről és szeretteink

közelségéről...

EBÉD AUSCHWITZBAN

Mindig is tudtuk, hogy létezik éhség. Olvastuk Knut Hamsun „Éhség” című könyvét, és együtt szenvedtünk hőisével, illetve Fink „Éhes vagyok”⁹⁶ című könyvét... De olyan nagy író, aki le tudná írni azt az éhséget, amelyet Auschwitzban el kellett viselnünk, még nem született.

Senki, aki nem tapasztalta az éhség elviselhetetlen fájdmát az auschwitzi vacsorák közötti szünetekben, fogalma sincs arról, mit is jelent valójában az éhség.

Éjszakánként ketrecünk hideg deszkáin fekvé próbáltuk ennivaló ígéretével csillapítani lüktető zsigereinket. Holnap ebédünk – mondtuk magunkban. Holnap meleg ételt osztanak.

Reggel, amikor a krematórium lángjaitól vörösre színezett felhők alatt álltunk a névsorolvasáson, remegtünk a várakozástól, alig bírtuk a lassan múló időt ebédig. Állva vagy térdelve, rekkenő hőségben, esőben vagy hóban csak egyetlen gondolatunk, egyetlen vágyunk volt, amelyet véráramunk vitt el testünk minden részébe: étel... Éhesek voltunk. Ételt akartunk. Meleg ételt...

Ugyanolyan égető türelmetlenséggel, izgatott képzelettel vártuk az ételt, amellyel a fiatal lány várja kedvesét. Az ebéd volt a nap legfontosabb pillanata, az egyetlen pillanat, amiért érdemes élni.

A konyha messze volt a laktanyától, a tábor végében, és ott készítették el fényűző ebédünket: a fehérrepa levest. Amikor elkészült a leves, a konyhában dolgozó rabok kirakták az utcára a hatalmas fazekat, harminc-ötven fazekat egymás után. Aztán az SS-nők állandó felügyelete mellett ezeket az edényeket a laktanyába vitték, hogy szétosszák a fogvatartottak között.

A blokkfelügyelő, a Blockova kiválasztott tíz-tizenkét foglyot, akiket elküldtek a levesért. „Ételosztás!” – kiáltotta, és a szegény, kiéhezett csontvázak elfoglalták a helyüket a ketrecükben, hogy várják az életető folyadékot. Elkínzott gyomrunk egyre jobban fáj az étel gondolatára, a nyálmirigyeink túlóráltak és már jóval a megérkezése előtt éreztük az orrunkban az étel szagát.

Végül megérkezett. Ott volt. A felügyelő a padló közepén állt a gőzölgő fazék mellett, és háromnegyedes edényekbe osztotta a borzalmas főzetet, amelyek egyenként hat foglyot szolgáltak ki. Az edények piszkosak és bűdösek voltak, előző este teljesen más célokra használták őket, de az illatuk gyönyörűen

⁹⁶ Georg Fink: *Éhes vagyok*. Káldor, 1933.

keveredett a fehérrepa leves leírhatatlan illatával. Nem törődtünk vele. Meleg volt és étel volt, még ha fadarabok, krumplihéj és felismerhetetlen anyagok is úszkáltak benne.

A konténer kézről kézre járt, és tartalmát gyorsan, görcsösen nyeltük, hogy valamennyit lejutassunk belőle, mielőtt a sorban következő kikapná a kezünkből. Féltékenyen, irigyen számoltuk egymás kortyolását, vigyázva, hogy egyikünk se kapjon többet, mint az ő része. Néha megegyeztünk abban, hogy mindenki kapjon tíz kortyintásnyit, és türelmesen kivártuk a sorunkat. Tíz nyomorult korty és vége. Éhesebbek voltunk, mint korábban... Ha csak egyszer az egész konténert magunknak tarthattuk volna! Ha csak egyszer megeheztünk volna azt a három liter levest egyedül! Mennyi erőt, mennyi új reményt nyertünk volna, ha legalább egyszer csillapítjuk az éhségünket.

Néha az elgyengült kézről kiesett a konzervdoboz, és kiborult a leves, nem hagyva semmit a hatodik embernek, és az ő néma könnyeinek látványa a legszörnyűbb büntetés volt az elkövetőnek, akinek gondatlansága megfosztotta nyomorult táplálékától a szerencsétlent.

Az ebéd véget ért, és a barakk hangos volt a sikoltozástól, a rabok panaszkodásától, akik még egy kicsiért, még egy kis levesért könyörögtek. De az edények üresek voltak; két fogoly felkapta és visszavitte őket a konyhába, hogy holnap újra megtöltsék ugyanazzal a nyomorult mennyiségű híg, gyenge tápértékű folyadékkal, amitől csak éhesebbek, boldogtalanabbak leszünk, mint amilyenek korábban voltunk.

Közülünk a legerősebbek, legenergikusabbak gyorsan lepattannak a priccsükről, és az ajtóhoz futnak, ahol utoléri az üres edényt cipelő foglyokat. Sikoltozva, egymást félretolva, verekedve dugják a karjukat a fazékba, hogy újabb falat fehérreepát vagy burgonyahéjat kapjanak, ami az edény oldalára tapadt.

Néha szembetalálkoznak az utolsó, a táborba szánt leves-szállítmánnyal. Mint a vadállatok, megtámadják a hordozókat, nem törődve a rájuk záporozó ütésekkel és rúgásokkal, és tenyerüket kanálnak használva próbálnak egy kis táplálékot juttatni elégedetlen gyomrukba. Biztos volt valami abban a fehérrepa levesben, vagy nem tudom miben, amitől éhesebbek lettünk, mint korábban.

Mindig ebéd után voltam a legelfoglaltabb. Voltak vérző fejek, amelyeket be kellett kötni, törött bordákra kötést tenni, horzsolásokat kellett tisztítani, égési sebeket kellett kezelni. Dolgoztam és dolgoztam, bár nagyon jól tudtam, hogy ez reménytelen, hiszen holnap minden újra kezdődik, és valószínűleg még a betegek is ugyanazok lesznek.

Az ebédosztás véget ért, és mielőtt még az utolsó falatot is felfaltuk volna, már várni kezdtük a holnapot, abban a reményben, hogy akkor végre

csillapíthatjuk mardosó, kétségbeesett éhségünket.

Tőlünk pedig nem messze, a tábor másik végén volt az SS-konyha, ahol fehérbe öltözött szakácsok a legfinomabb ételeket, fehér kenyeret, édességet, igazi tejszínes kávékat készítettek börtönőreinknek...

A „SZÉPSÉGSZALON”

Minden alkalommal, amikor elmegyek egy szépségszalonnak mellettt New Yorkban, megállok, és nézem a fiatal és idősebb nőket, akik frissen sminkelve, megmasszírozva, samponozva, sok ügyes kéz által újraalkotva jönnek ki a szalonnak ajtaján, hogy a lehető legjobban nézzenek ki, férjeik, barátaiikk csodáló tekintetűnek öröme. És valahányszor látom őket, eszembe jut egy másik „szépségszalonnak”, az auschwitzi...

Igen, Auschwitznak is volt „szépségszalonnakja”. De célja pontosan az ellenkezője volt, mint egy amerikai szépségszalonnaknak; célja az volt, hogy kényszerű ügyfeleit szépségük, frissességük és emberi megjelenésük utolsó maradványaitól is megfossa. Ez volt az egyik tipikus náci vicc, ördögi fantáziájuk alkotása, amely áldozataikk megalázására és rövid hátralévő életük még borzalmasabbá és nyomasztóbbá tételére szolgált.

A gázkamrák közelében álló faépületen a Fertőtlenítés felirat szerepelt. Mindenkinek át kellett mennie azon az épületen, akit „jobbra” küldtek, hogy egy időre táborlakó legyen. Amikor beléptünk az első koszos helyiségbe, még emberek voltunk, nők, saját ruhánkban, cipőnkben, saját fehéreneműben, és még mindig a kezünkben hordtuk az otthonról hozott batyut, mindazzal, ami annyit jelentett nekünk. Még mindig volt hajunk a fejünkön, és legtöbbünkön még sapka is volt. Mindenekelőtt még mindig megvolt az identitásunk, az egyéniségünk, amely megkülönböztetett minket a körülöttünk lévő többi nőtől, és a büszkeségünk, amely, mint megtudtuk, a legtöbb támogatást a külső megjelenésből kapja.

Az első szoba, ahová beléptünk, tele volt fiatal SS-ekkel. Szemük várakozástól csillogott, majomszerű mozgásuk egészségtelen, rendellenes szexuális izgalomról árulkodott. Néhány nő is volt ebben a szobában, csíkos börtönruhában, kendővel a fejükön. Gyorsan dolgoztak, szó nélkül. Nem értettük a helyzetüket, nem ismerte Auschwitz hierarchiáját, de ők a régi foglyok voltak – némelyikük harmadik vagy negyedik évét töltötte itt –, a tábor „szépségkezelői”.

Durva hangok parancsolták: vetközni. Néhányan automatikusan engedelmesskedtek, túl kimerülten ahhoz, hogy ellenálljanak. Hamarosan meztelenül álltunk, ruháink egy kupacban a lábunk körül. Néhányan tiltakoztunk, de tiltakozásunkat hamar elfojtották az ütések és a kegyetlen rúgások. Nem volt menekvés. A szülők és a pedagógusok generációi által belénk nevelt szemérmesség néhány perc alatt a múlté lett. A sok nő, fiatal és idős, csúnya és szép, alul- és jól táplált, védtelenül, meztelenül állt egy sorban, kitéve testét az

elvetemült gengszterek kíváncsi, éhes tekintetének, Németország büszkeségeinek.

A padló tele volt ruhákkal, kabátokkal, fehérneműkkel és sok szép dologgal, ami olyan nélkülözhetetlen az igazi nőiességhez. A munkások felvették a cipőket, harisnyákat, ruhákat, és siettek velük a raktárba, hogy szétválogassák és a helyükre rakják.

Amikor beléptünk a második szobába, semmi sem maradt meg korábbi identitásunkból, csak meztelen testünk és zaklatott lelkünk. Ez a szoba zajosabb volt, mint az első, ahol SS-nők dolgoztak, akik irányították a foglyok könyörtelen elcsúfító munkáját.

A falak mentén koszos, alacsony zsámolyok voltak, és a meztelen nőknek, háttal a szoba felé, ezekre kellett ülniük, úgy várták, a következő megaláztatást. Egy pillanattal később éreztük a nehéz, tompa ollót a hajunkban, és amikor újra felnéztünk, már alig ismertük meg egymást. A padlót selymes hajfelhők borították, szőke, sötét, vörös, sima és hullámos, rövid és hosszú; de a fejünk rémálomszerű kinézetet kapott, szakképzetlen kezek által levágva, ránézni is szörnyű volt, azt sem tudtuk, nevéssünk vagy sírjunk.

Ott feküdt női szépségünk koronája, a hajunk, amelyet Németországba szállítanak, hogy a fontos hadiiparban használhassanak.⁹⁷

A következő helyiséget égető, savas szag töltötte meg, amitől még azelőtt sírtunk, hogy tudtuk volna, mi fog történni velünk. A munkások erős, bűdös folyadékkal kenték be a testünket, állítólag tetvek ellen, ami sebeket égetett a bőrünkbe, és elviselhetetlen fájdalmat okozott a frissen nyírt fejünknek. Nem volt mivel felszáritani a könnyeinket, és a könnyek nagyon mulattatták az SS-férfiakat és -nőket.

Ezt követte a zuhanyozó szoba. Annyira zsúfolt volt, hogy mozdulni is alig tudtunk, és számtalan ütés és rúgás nyomott minket, egymáshoz még közelebb. A hideg víz csodálatosan hatott testünkre, emlékeztetve a múltunkra, amikor a fürdőszoba és a zuhanyzó életünk szerves részét képezte, és a vízellátás korlátlan volt.

De nem volt időnk élvezni a friss víz áldását. Gyorsan, gyorsan el kellett hagynunk a szobát, és még mindig nedvesen és dideregve mentünk be a következőbe, ahol a börtönruhánkba kellett felöltöznünk.

Jóval azután, hogy ez az első nap emlékké vált, a laktanya koszos deszkáin hidegben és éhségben eltöltött hetek és hónapok után, próbáltam kitalálni fogva

⁹⁷ Az auschwitzi rabok levágott haját a németek ipari nyersanyagként hasznosították: fonalat, filcet, szövetet és egyéb termékeket készítettek belőle, többek között matracokhoz és szigetelőanyagokhoz. L. <https://www.auschwitz.org/en/>

tartóink kifinomult kegyetlenségének okát. Ruhahegyek voltak az auschwitz-i raktárakban, a meggyilkoltak ruhái, a saját ruháink, a magunkkal hozott ruhák – mégis rongyokat kaptunk. És micsoda szörnyű, piszkos rongyokat!

Először egy durva vászon inget kaptunk, koszosat, szakadtat, nagyon régít. Aztán jött a ruha, ha lehet annak nevezni. Az embernek látnia és viselnie kellett azokat a ruhákat, hogy elhiggye, ilyen dolgok valóban léteznek. Némelyik harsány színű volt, néhány fekete; tüllből, selyemből vagy bársonyból készült, többnyire régi parti-ruhák voltak, amelyek mára piszkosak, szakadtak, teljesen használhatatlanok lettek. Némelyik selyem vagy bársony mellrészből állt, amely egy rövid, keskeny pamutszoknyához kapcsolódott, amely alig takarta el a térdet. Volt ott régi katonanadrág és vörös selyemblúz összevarrva, és hosszú tüll táncszoknya, szűk, nehéz, régi tweed mellrészsel. Minden mocskos volt, tele tetűvel, és egyik sem illett ránk, mintha szándékosan túl kicsi vagy túl nagy ruhát adtak volna mindenkinek. Minden ruhadarab hátára egy nagy piros kereszt volt festve, amely a nyaktól egészen a szegélyig terjedt.

Gyorsan felvettük, mert fáztunk, majd siettünk cipőt szerezni a fagyos lábunkra. A szerencsések igazi cipőt kaptak, de a legtöbbször csak egy holland facipőt, amely később feltörte a lábunk bőrét és súlyos fertőzéseket okozott. Ezek a fertőzések elég okot adtak a krematóriumba küldésre, és elsősorban ezért is kaptuk őket.

De még azoknak is sokat kellett fizetniük a kiváltságért, akik valódi cipőt kaptak. Az SS férfiak és nők ügyeltek arra, hogy soha senkinek ne adjanak egy egész párat. Ha az egyik cipő női cipő volt, az áldozat férficipőt kapott a másik lábára. Ha a jobb cipő fehér tornacipő volt, akkor egy magas sarkú táncpapucsot kapott a bal lábára. A szín, a stílus, az anyag sosem volt a két lábnak egyforma, mert ha így lett volna, az megmenthette volna az áldozatot a krematóriumból, és a nácik nem ezt akarták.

Amikor végre kiértünk a „szépségszalonná” épületének másik végébe, az utca úgy nézett ki, mint egy kísérteties karnevál. Nővérek, barátok már nem ismerték fel egymást, és a legszebb lányok és a legszebb nők is úgy néztek ki, mint egy csomó rettenetes szörnyeteg, nevetségesek, szinte nem is emberek.

Az első napon kapott ruháknak hosszú hónapokig kellett fedniük testünket. Nyomot hagyott rajtuk a hideg, és a meleg, az eső és a hó. Folyamatosan vékonyodtak és rongyosodtak, egészen addig, amíg szinte egyáltalán nem nyújtottak védelmet. A tetvek a ruha ráncaiba költöztek, ruhánkat a testünket borító fertőzött sebekből származó vérrel és gennyel szennyezve. Dolgoztunk, aludtunk, ettünk és álltunk bennük, és hordtuk őket a krematórium bejáratáig, ahol letépték a testünkről, hogy felöltöztessék velük az újonnan érkezők

következő csoportját.

És az auschwitzi raktárak mindig tele voltak a legjobb, legdrágább ruhákkal, és az SS-nők ragyogó selyemruhában, meleg kabátban, frissen hullámos hajjal, finom szappantól és parfümtől illatosítottan sétáltak közöttünk, nevettek rajtunk, kínoztak minket, és eldöntötték, hogy melyikünk éljen, és melyikünk haljon meg...

AUSCHWITZI KINCSESBÁNYA.

FARKAS JULIKA

Azok, akik valaha is azt hitték, hogy a szervezett gyilkosság csak a náci perverzció kielégítésére szolgál, minden bizonnyal megváltoztatták volna a nézetüket, ha egy napot az auschwitzi krematóriumokhoz tartozó raktártermekben töltenek. Az európai piacon egyetlen olyan cikk sem volt, legyen szó élelmiszerekről, háztartási cikkekről, luxuscikkekről, kozmetikumokról, szerszámokról vagy ruhaanyagokról, amelyek ne lettek volna nagy mennyiségben megtalálhatók ezekben a raktártermekben. Nem, Auschwitz nemcsak a perverzek játszótere, hanem egyben kincsesbánya is volt, amely ellátta a német civileket mindazzal, amire szívük vágyott.

Kétszáz fogolyból álló különítményt osztottak be a krematóriumba. Kötelességük volt a különféle tárgyakat szétválogatni és a hatalmas épületek falait borító számos polcra elhelyezni. Akit oda küldtek dolgozni, tudta, hogy napjai meg vannak számlálva. Nyolc-tíz hétnyi szívszorító tevékenység után lelőtték, és a lángok közé dobták őket.

Voltak polcok mindenféle takaróval, gyönyörű selymekkel, gyapjúkkal, tollpárnákkal és kedves, színes paplanokkal. A polcok tele voltak húskonzervvel, zöldséggel, gyümölcssel és édességgel; nagy fémdobozok voltak tele a legdrágább orvosi műszerekkel és leírhatatlanul sok gyógyszerrel, amelyek megmenthették volna az életünket, ha rátehetjük volna a kezünket.

Amikor a különböző európai országok gettóit kiürítették, a lakosoknak fogalmuk sem volt, hová viszik őket. Mivel a család minden tagja körülbelül tizenöt kilónyi poggyászt vihetett magával, mindenki azt vitte magával, amit a legjobban szeretett, vagy amire a legnagyobb szüksége volt. Az orvosoknak azt mondták, hogy hozzák magukkal a műszereiket, mert szabadon gyakorolhatják hivatásukat a zsidók között. Így aztán elhoztam magammal a legjobb műszereimet és a legdrágább gyógyszereimet, amelyeket Auschwitz kapuján belépve azonnal elvettek tőlem.

Amellett, amit elvihettünk, mindannyian megpróbáltunk becsempészni valamit, amit a ruháinkba rejtettünk, amit a kabátunk bélésébe varrtunk, hogy legyen mit eladni, valamit elcserélni, vagy ha az életünk ettől függ, valamit megvesztegetésre használni.

Egyik nap a krematórium közelében intézkedtem, és bementem a

gyerekruháknak fenntartott raktárba. Régi foglyok dolgoztak itt, szortírozták a fiúruhákat, a lányruhákat, a cipőket, a harisnyákat, a fehérneműket és a különféle játékokat, hogy mindegyiket vöröskeresztes dobozokba csomagolják, és Németországba küldjék, a jó náci gyermekeinek ruházkodására és szórakoztatására. Az egyik ott dolgozó rab, egy tizenhét éves francia lány, Jeanette nem bírta tovább ezt az életet, és a földön talált üvegdarabbal mindkét karján felvágta az ereket. Összeesett, vérzett, és én siettem bekötözni a karját, hogy megmentsem az életét, ha lehetséges, bár valószínűleg jobb lett volna, ha meghal. Hogy megkönnyítsem a helyzetét, megfogtam egy közelben fekvő kislány kabátját, és Jeanette feje alá tettem. Ahogy kifordítottam a kabátot, egy fehér címkét láttam a bélésébe varrva: „FARKAS JULIKA VAGYOK, ÖT ÉVES. APÁM FARKAS DEZSŐ MÁRAMAROSSZIGETRŐL.”

Ennek a finom, világoskék kabátnak és fehér címkéjének hosszú története volt. Egy szőke, kék szemű kislányról mesélt, szülei büszkeségéről és boldogságáról, akit egy napon felkaptak a kegyetlen náci kezek, és apjával-anyjával együtt marhavagonba dobtak. A hosszú auschwitzi út során a kis Julika éhes és szomjas volt, keservesen sírt édesanyja karjában, puha ágyat, meleg tejet, vigasztaló és szerető gyengéd szót kérlelve. De anyja elveszítette hatalmát arra, hogy a gyermekét megvigasztalja. Nem tehetett mást, mint a szívéhez szorította, puha, szőke haját simogatta, és könnyektől teli szemét csókolgatta. És még ezt sem tehetette sokáig...

Nyolc nap után ért véget az utazás, Auschwitz kapujában. Julikát kitepték anyja karjaiból, levetkőztették és az árokba dobták, hogy száz és száz kisfiúval és kislánnyal együtt élve elégezzék. Anyját megkímélték attól a kínzástól, hogy gyermeke sorsára emlékezzen. Egyenesen a gázkamrába vezették, ahol feledést talált a halál irgalmas kezében... És most ez a kis kék kabát arra várt, hogy Németországba küldjék, hogy felöltöztessen egy másik kék szemű gyermeket – talán náci gyilkosának kislányát...

A fiúruhákat tartó polcoknak egy másik története is volt. Amikor először megérkeztünk Auschwitzba, a tizenhat éven aluli gyerekek, akár fiúk, akár lányok, elkísérhették anyjukat a női táborokba. Aztán szokás szerint jött egy ellenparancs, és minden tizenégy, tizenöt és tizenhat éves gyereknek elő kellett jönnie, mert külön gyerektáborba kerültek, és dupla kenyéradagot kaptak. Azt mondták a tornatanároknak, hogy álljanak elő. Elmehetnek a gyerekekkel és testkultúrára taníthatják őket. Boldogok voltunk. Úgy gondoltuk, hogy a gyerekeket munkára fogják, és így megmenekülnek az elkerülhetetlen éhezés, betegség vagy égés okozta haláltól, amely Auschwitzban vár rájuk.

A fiúk mentek el először. Egy táborban tartották őket a közelünkben, és

reggeltől estig nézhettük őket, ahogy edzenek, fáradtan, gyengén és soványan – az ígért dupla kenyéradag nélkül. Aztán egy éjszaka a legszörnyűbb sikolyok ébresztették fel táborunkat halálos álmából. A tábor bejáratához futottunk, és olyan látványnak voltunk szemtanúi, amelyet soha nem fogok elfelejteni, amíg élek.

Több fekete teherautó állt a fiútábor bejárata előtt, és egy SS-es különítmény dobta a teherautókra a meztelen, síró, sikoltozó kisfiúkat. A szökni próbálókat a hajuknál fogva visszarángatták, gumibottal verték és kíméletlenül korbácsolták. Nem volt segítség, nem volt menekülés. Sem anyjuk, sem Isten nem tudott segítő kezet nyújtani életük megmentésére. Élve elégették őket azokban a krematóriumokban, amelyek éjjel-nappal szüntelenül gyilkoltak és füstöltek.

Először gyakorolniuk kellett, hogy erősebbek és „szebbek legyenek”, majd egyetlen éjszaka alatt meggyilkolták őket. Miért? Valaki tud erre választ adni? Miért?

Néhány nappal később dolgom volt a barakkban, ahol ezek a gyerekek éltek. Ott, a vékony deszkafalakra felírták a nevüket és életük történetét – saját vérükkel – és egy utolsó búcsút. Tudták, hogy meg kell halniuk. Tudták, hogy megégetik őket, fiatalok, ártatlanok, egy olyan világ áldozatai, amelynek lelkiismerete soha nem nyugodhat meg, amiért megengedte ezeket a szörnyű bűnöket...

JUNGER SAROLTA

A kis Junger Sarolta tizenöt évesen rendkívül csinos lány volt. Városunk egyik orvosának⁹⁸ a lánya volt, aki ismert orvosok hosszú sorából származott. A szülei imádták. Semmi sem volt túl jó, a szőke, kék szemű, kedves gyermeküknek. És a lány érdemesnek bizonyult a szeretetükre. Osztálya legjobb tanulója volt, kiváló zenei érzékkel és ritka balett-tehetséggel rendelkezett. Tanárai azt jósolták, hogy nagy jövő előtt áll a táncban. Mindenkit elvarázsolt édessége és bája, és ő volt a fiam első szerelme, akinek a zene és a ritmus volt a mindene.

Junger Sarolta boldog életet élt egészen addig a napig, amíg a Gestapo be nem hatolt az otthonukba, hogy letartóztassa szüleit és őt – ez a letartóztatás a végzetüket jelentette. Dr. Junger, aki hallott a német koncentrációs táborokban elkövetett atrocitásokról, felkészült erre az eshetőségre. Miközben a németek benyomultak az otthonukba, megragadta a folyton kéznél tartott injekciós üveget, és mérget fecskendezett felesége és lánya karjába, majd a fecskendőt a saját ereibe ürítette. Mindketten szinte azonnal meghaltak, de talán fiatalsága és nagyobb ellenálló képessége miatt, vagy talán azért, mert az injekciót olyan sietve adták be, hogy a tű nem hatolt teljesen a vénájába, Sarolta még életben volt, amikor betolták a marhavagonba. Nyolc napon keresztül rettegés sújtotta a gyerekek és felnőttek közé szorítva, és a lassú halál leírhatatlan gyötrelmeit szenvedte el. Mégis életben volt, amikor az áldozatok kontingense Auschwitzba érkezett, és mások segítségével sikerült elrejtetni bizonytalan állapotát a nácik előtt. Őt „jobbra” küldték, és a blokkomhoz rendelték.⁹⁹

Gyógyszerek, műszerek nélkül nem tehettem mást a gyermekért, mint hogy éjszakánként a karomban tartottam, szeretettel és gyengédséggel vigasztaltam. Fokozatosan, ahogy a mérreg behatolt az egész szervezetébe, a bokája és a csuklója megduzzadt, arca vörösre égett, kék szemei pedig a láztól acélosan csillogtak. Bevitettem a kórházba, és figyeltem, ahogyan folyamatosan romlik az állapota. Lassan, menthetetlenül megőrült. Abban a pillanatban, amikor őrizetlenül hagytuk, felugrott a padlóról, ahol feküdt, és táncolni kezdett. Kecsesen mozgott, bár elpusztított fiatal szépsége elviselhetetlenül szánalmas volt, úgy feszített a rongyaiban, mintha azok a szép fehér tüllruhák lennének, amelyeket régen

⁹⁸ Valószínűleg dr. Junger Imre orvos, a Sámson zsidó sportegyesület tagja. *Budapesti Közlöny*, 1943. február 11. és *Uj Kelet*, 1925. október 15.

⁹⁹ Junger történetét nagy vonalakban megerősíti Fried Eszter, bár szerinte pár nap után meghalt a lány Auschwitzban a kapott injekciótól. USC Shoah Foundation, 28491.

birtokolt, felemelte dagadt lábfejét, és táncolt... táncolt.

– Apu – suttogta –, apu, jó vagyok? Előrehaladok? Figyelj, apu... Tetszik ez az új tánc, amit megtanultam?”

Amikor Dr. Mengele a táncoló lányról tudomást szerzett, kérte, hogy láthassa. Napról napra eljött, hogy nézze a haldokló gyermeket, amint bonyolult tánclépéseit adja elő, míg nem a kimerültségtől össze nem esett, halálsápadt arccal és szájjal. Úgy tett, mintha ő lenne a szeretett „apuja”, kedvesen szólt hozzá, és dicsérte a munkáját. A kislány elhomályosult elmével és tökéletes németséggel válaszolt erre a paródiára.

Aztán egy napon Dr. Mengele belefáradt Sarolta táncába. Új szórakozásra, új izgalmakra vágyott, és a különleges gyermeket, aki boldogságra és sikerre született, bedobták a Vöröskeresztes autóba, és elvitték a krematóriumba, ahol a gyengék megkapták a gyengeség bűnéért büntetésüket...

EGY DARAB MADZAG ÉRTÉKE...

Szörnyű, idegtépő egyhangúságban követte az egyik nap a másikat, és úgy érkezett el auschwitz tartózkodásom harmadik hónapja, hogy nem is tudtam róla. Már régen elveszítettük az időérzékünket, elménkben a múlthoz ragaszkodtunk, ami az örület elől az egyetlen menekülés volt. Egyre mélyebbre süllyedtünk az ember alatti létben, ahol a mocskok, a fájdalom és a bűnözés természetes volt, és nem volt már egyetlen tisztességes és emberi gesztus sem, amin gúnyolódni, vagy amiben hinni lehetett volna. Tudtam, hogy azon a március 19-én haltam meg, amikor a németek lerohanták Magyarországot, és rákényszerítettek minket arra, hogy feladjunk mindent, ami valamit is jelentett nekünk, először gettóba taszítva, majd javaink után a szabadságunkat, és végül az emberi méltóságunkat is elrabolva, betaszítottak minket ebbe a forrongó, kúszó, égő pokolba. Itt csak árnyék voltam identitás nélkül, és csak a szenvedés ereje éltetett.

Kellett egy madzag, hogy kizökkentsen az apátiámból, és emlékeztessen arra, hogy bár csak egy csipetnyi lehelet maradt bennem, nem engedhetem meg magamnak, hogy az emberi romlottság eme mocsara elnyeljen.

Két hónapig mezítláb álltam a napi két névsorolvasás alatt, nem volt cipőm. A lábam feldagadt, és sebek borították – ami nemcsak fájdalmas, hanem veszélyes is volt. A fájó láb elég ok volt arra, hogy Dr. Mengele a krematóriumba küldjön engem. Cipő kellett... cipő, bármi áron...

Aztán az egyik nő, aki a krematórium közelében dolgozott, ellopott nekem egy pár cipőt, a kétnapi kenyéradagomért cserébe. Az éhség bizonyos értelemben nem volt új számomra, már megszoktam, és alig két hónap Auschwitz után még mindig kitartott az erőm – de a cipő élet-halál kérdése volt.

Kaptam egy pár férficipőt, nagyjából 44-es méretűt, és nem voltam hajlandó meghallgatni, amikor megpróbálták elmesélni annak az embernek a történetét, aki talán nem is olyan régen viselte... Boldog voltam. Fájó lábam védve volt a sártól, az éles kavicstól és a mindent elborító mocsoktól. Megpihenhettem abban a cipőben, és békében gyógyulhatott. De a boldogságom nem tartott sokáig. A cipő akkora volt, hogy nem tudtam járni benne. Cipőfűzőre volt szükségem. Egy darab közönséges madzagra. Bármire, ami a cipőt a lábamon tarthatja...

A madzag gondolata betöltötte álmaimat és ébrenlétem minden percét. Annyira vágytam rá, olyan kétségbeesetten, hogy úgy tűnt, semmi más nem számít többé. Egy madzag ...

És akkor az egyik ismerősöm ujjongva mesélte, hogy néhány öreg lengyel férfi-fogoly dolgozik a latrinák körül, és az egyiküknél van egy madzag...

Felkaptam az asznapi kenyéradagomat, és futottam. A madzagos férfi, a leendő megmentőm, alacsony, zömök, pocakos férfi volt, vad szemekkel és vad arckifejezéssel. Az Auschwitzi Pokolnak sikerült megfosztania őt emberi méltóságának utolsó maradványától is.

Megálltam mellette, kinyújtottam a kenyéremet, kértem, könyörögtem, hogy adjon érte cserébe egy madzagot. Alaposan végigmért tetőtől talpig, majd a vállamnál fogva a fülembe sziszegett: „Nem akarom a kenyéredet... Megtarthatod a kenyéredet... adok egy madzagot. de először téged akarlak... téged...”

Egy pillanatilag nem értettem, mire gondol. Megint kértem tőle, mosolyogva, finoman, hogy adjon nekem egy darab madzagot... Megöl a lábam... A cipők használhatatlanok voltak madzag nélkül... Megmentheti az életemet...

Nem hallgatott meg. „Siess... siess... – mondta rekedten. Az emberi ürüléktől piszkos keze, amiben dolgozott, durván, kitartóan nyúlt a nőiségemért.

A következő pillanatban már futottam, menekültem a férfi elől, futottam méltatlan vágya elől, megfeledeztem a madzagról, a cipőről, mindenről, kivéve attól a hirtelen felismeréstől, hogy milyen mélyre süllyedtem... Hogyan változott az értékrendem... Milyen magasra ugrott egy madzag ára...

A szenvedéstől és a félelemtől kábultan dőltem le az ágyamra... de egy pillanattal később ismét talpon voltam. Nem! Nem hagyom, hogy ez megtörténjen velem! Kilépek az elmúlt két hónapban elhatalmasodott apátiából, és megmutatom a náciknak, megmutatom a fogolytársaimnak, hogy meg tudom őrizni emberi méltóságomat minden megaláztatással, minden kínzással szemben... Igen, azt akartam, hogy emberi lény maradjak életem utolsó percéig – bármikor lesz is.

Még aznap este, miután visszavonultunk az ágyunkba, elkezdtem megvalósítani tervemet. Ahelyett, hogy a szokásos módon elaludtam volna, suttogva beszélni kezdtem a közelemben fekvő nőekkel. Meséltem nekik régi életemről Máramarosszigeten, a munkámról, a férjemről, a fiamról, a dolgainkról, a könyvekről, amiket olvastunk, a zenéről, amit hallgattunk... Meglepetésemre elragadtatott figyelemmel hallgatták, ami bebizonyította, hogy a lelkük, elméjük éppúgy éhes a beszélgetésre, a társaságra, az önkifejezésre, mint az enyém. Egymás után nyitották meg a szívüket, és onnantól kezdve a fél éjszakáink beszélgetéssel teltek.

Később, ahogy egyre jobban megismertük egymást, játékokat találtunk ki, hogy eltereljük a gondolatainkat a silány jelenről. Verseket szavaltunk, meséltünk az olvasott és kedvelt könyvekről, és dalokat énekeltünk, halk hangon, könnyes szemmel, vigyázva, hogy Blockováék ne halljanak minket.

Más estéken egy másik játékot játszottunk, ami barakkról barakkra terjedt,

mígnem minden auschwitzi nő lelkesen játszott. A játékot úgy hívtuk, hogy „Hölgy vagyok...”

Hölgy vagyok – mondtam egyik este –, orvos hölgy Magyarországon. Reggel van, gyönyörű, napsütéses reggel. Túl lustának érzem magam, hogy dolgozzak. Felhívom az asszisztensemét, és azt mondom neki, hogy küldje el a betegeket, mert ma nem megyek be a rendelőmbé... Mihez kezdjek? Vásároljak? Fodrászhoz menjek? Találkozzam a barátaimmal a kávézóban? Talán bevásárolok. Hetek óta nem vettem új ruhát, új kalapot...

És elmentem vásárolni, ebédelni és sétálni, színházba mentem a férjemmel és a fiammal, utána vacsoráztam... És rabtársaim minden szavamon csüngtek, követtek abban a kisvárosban, amit soha nem láttak, és amikor boldog, kedves napom véget ért, mosolyogva aludtak el.

Ezek az esték serkentő hatásúak voltak. Emlékeztettek bennünket, hogy bár az esélyek ellenünk szólnak, mégis kötelességünk harcolni. Nem volt többé otthonunk, amit megvédehetnénk. Csak az emberi méltóságunk volt a mi otthonunk, büszkeségünk, egyetlen tulajdonunk – és az erkölcsi erőnk, amellyel ezt megvédehetjük.

IRMA GRESE

Irma Gresét¹⁰⁰ a britek „halálig tartó felakasztásra” ítélték. Az ítéletet végrehajtották, de az „igazságszolgáltatás” eme cselekménye (az igazi igazságszolgáltatás azt követelte volna, hogy újra és újra meghaljon, minden életért, amit elpusztított, vagy megkínózzák és megcsonkítsák, minden áldozatért, akit megkínzott és megcsonkított), nem hozza vissza a halottakat, és nem gyógyítja meg azokat sem, akiket az örületbe kergetett vagy egy életre megnyomorított.

Ő volt az egyik legszebb nő, akit valaha láttam. Teste minden vonalában tökéletes volt, arca tiszta és angyali, kék szeme pedig a legragyogóbb, a legártatlanabb szem, amit csak el lehet képzelni. És mégis, Irma Grese volt a legelvetemültebb, legkegyetlenebb, legfantáziadúsabb szexuális perverz, akivel valaha találkoztam. Ő volt a legmagasabb rangú SS nő Auschwitzban, és balszerencsém volt, hogy egész tábori életem alatt a szeme előtt voltam.

Egy nap véletlenül meglátogatta a kórházat, miközben egy fiatal nő mellét operáltam, amelyet ostorral felvágtak, majd a seb elfertőződött. Semmiféle eszközöm nem volt, kivéve egy kést, amelyet kövön kellett éleznem. A mellműtétek különösen fájdalmasak, és mivel ebben az álkórházban egy csepp érzéstelenítő sem volt, minden beteg sikoltozott a fájdalomtól a műtét alatt.

Irma Grese letette az ostorát, melynek nyele színes gyöngyökkel volt kirakva, leült a műtőasztalként szolgáló pad sarkára, és nézte, ahogy a késemet belenyomom a fertőzött mellbe, amely minden irányban vért és gennyet lövellt.

Véletlenül felnéztem, és a valaha látott legszörnyűbb látványban volt részem, amelynek emléke életem végéig kísérteni fog. Irma Grese élvezte ennek az emberi szenvedésnek a látványát. Feszült teste leleplező, ritmikus mozdulatokkal előrehátra lendült. Az arca kipirult, és tágra nyílt szemei a teljes szexuális paroxizmus merev pillantását öltötték.

Attól a naptól fogva körbejárta a tábort, ékszeres ostorával, kiválogatta a legszebb fiatal nőket, és az ostor fonott drótvégével felvágta a mellüket. Később ezek a mellek megfertőződtek a tetvek és piszok által, amelyek a tábor minden zugát megszállták. Fel kellett vágni ezeket a melleket, ha a beteget meg akartuk menteni. Irma Grese mindig megérkezett, megnézni a műtétet, az áldozatot rugdosta, ha sikolya az élvezetét zavarta, és teljesen átadta magát az orgazmusos

¹⁰⁰ Irma Ilse Ida Grese (1923-1945) hírhedt női őr volt Auschwitzban, a háború után felakasztották. Perl végig következetesen – és tévesen – „Greze” néven említi.

görcsöknek, amely az egész testét rázta, és amelytől a szája sarkából folyt a nyála.

Egyik nap megparancsolta, hogy délután jelentkezzek nála a kórházunk úgynevezett „szülészeten”.

– Láttam, ahogyan operálsz – mondta –, és tökéletesen megbízom benned, mint orvosban. Azt akarom, hogy vizsgálj meg. Azt hiszem, terhes lehetek...

Tudtam, hogy szabályellenes, ha egy fogoly megérint egy őrt, és ennek a szabálynak a megszegése halállal büntetendő. Ugyanakkor a parancs megtagadása is halállal büntethető volt. Lefeküdt a padra, én pedig megvizsgáltam. Valóban terhes volt.

– Legyél itt holnap délután – parancsolta. „Abortuszt fogsz végrehajtani rajtam...”

„De nekem egyáltalán nincsenek műszereim” – válaszoltam, és ha valaki megtudja, az halált jelent számomra.

„Ellentmondás nincsen. Én intézek mindent...”

Másnap délután, a megbeszélte órában készen álltam, és vártam őt. Amikor megérkezett, hozott egy táskát műszerekkel – és a fegyverét.

– Tedd a dolgodat – mondta, és átadta nekem a műszereket. Aztán lefeküdt a padra, és a feje alá tette a fegyvert.

Letérdeltem a földre a műteni kezdtem. Egyáltalán nem volt kétségem afelől, hogy ez lesz életem utolsó szakmai ténykedése. Mindketten megszegettük a szabályokat. Ha valaki megtudná, az az SS nő karrierjének végét jelentené. Engem pedig „balra” küldenének... Mindketten egyformán bűnösök voltunk a felettesei szemében, mégis nála volt az összes kártya. Rajtam kívül senkinek sem szabadott tudnia róla. Könnyen meg tudna ölni anélkül, hogy okot kellene keresnie vagy magyarázatot kellene adnia. Biztos voltam benne, hogy ezt akarta csinálni.

Míg a kezeim szinte gépiesen dolgoztak, az agyam a halál gondolatával volt elfoglalva. Gyakran elgondolkodtam, miközben egy elítélt ember halála előtti utolsó másodperceiről olvastam, vajon igaz-e, hogy az egész élete villámgyorsan leperog a szeme előtt. Igen, igaz. Befejeztem a műtétet, és a sarkamra dőltem, túl fáradtan ahhoz, hogy felkeljek és állva nézzek szembe a halállal. Hirtelen eszembe jutott a gimnázium első évének végén a vizsga. Úgy kellett kitalálnom, hány éves vagyok, hogy az aktuális év dátumából kivontam a születési dátumomat. Aztán egyik kép követte a másikat, mígnem újra átéltem, ha nem is minden eseményt, de legalább az egész életem hangulatát és színét. Boldog élet volt. Boldog, sikeres, tele szeretettel és munkával, ami teljes mértékben elégedetté tett. Mindent elvesztettem, és nem volt már miért élnem.

Irma Grese felállt a padról, elrendezte a ruháit, felkapta a fegyvert és elmosolyodott. Felnéztem mosolygó arcába, és vártam a golyót, ami véget vet Dr.

Perl Gizellának, aki korábban voltam, és a 25.404-es számú fogolynak, aki most vagyok. De nem lőtt.

– Jó orvos vagy – mondta. „Milyen kár, hogy meg kell halnod. Németországnak jó orvosokra van szüksége... Nem szóltam semmit.

– Adok egy kabátot – folytatta. – És ugye nem kell mondanom, hogy hallgass erről? Ha valaha kinyitod a szád, megkereslek, bárhol is vagy, és megöllek...”

Ezzel kísértelt a barakkból, és otthagytott, az újonnan-nyert életemmel. Most, hogy tudtam, hogy nem fogok meghalni, legalábbis akkor nem, eszembe jutott, hogy a betegek és sebesültjeim a kórház csupasz padlóján fekszenek... Eszembe jutott az összes terhes nő a táborban, akiknek az élete az én ügyességemtől, bátorságomtól és segítőkészségemtől függött... és hirtelen rájöttem, hogy miért vagyok még életben. Felelős voltam azokért a nőkért... életben kellett maradnom, hogy megmentssem őket a haláltól... én voltam az orvosuk...

Mellesleg soha nem kaptam meg azt a kabátot, amit Irma Grese ígért.

„KONCERT” AUSCHWITZBAN

1944 nyara... A finom hamu, amely a négy krematórium körül borította a talajt, olyan forró volt meztelen talpunk alatt, mint a strandok homokja, ott, ahol a szabad emberek nyaralnak.

A C-tömbben lakó harminckétezer lengyel és magyar nő, már alig emlékezett arra, hogy milyen is volt a szabad, emberi élet. Ahogyan egyik gyűlölködő nap a másikba csúszott, elvesztettük az időérzékünket. Névsorolvasás – pihenőidő. Névsorolvasás – alvás. Végtelenül. Csak a börtönőreink fáradhatatlan fantáziája által teremtett újabb és egyre újabb borzalmak akadályozták meg azt, hogy a kínzás rutinná váljon.

Arcunk szürkés volt a tűző nap ellenére, és annak ellenére, hogy szüntelenül igyekeztünk rózsaszínűvé tenni azt, orcánkat csipkedve, hogy Dr. Mengele ne találjon túl betegesnek az életre, és ne küldjön „balra”. Feladtuk a tetvek elleni reménytelen küzdelmet, és a bőrünk – a piszkos körmökkel történő vakarózás miatt – tele lett fertőzött sebbel. A mosakodás csupán szép emlék volt egy korábbi életből, amely úgy tűnt, soha nem is létezett. Egyetlen egy vízcsap volt mindannyiunk számára, és csak napi két órát használhattuk. Ez a két óra azzal telt, hogy megküzdöttem néhány csepp vízárt, és utána az orvosi szaktudásomat latba véve kellett bekötözni a törött karokat, vérző vágásokat és repedezett koponyákat. Folyamatosan szomjasak voltunk, mivel a főételünknek számító fehérrepa levest salétromsavval ízesítették, ami a nemi szerveink tönkretételét szolgálta. Az erős, savas szer átégette a gyomrunk és beleink falát, vérhasra emlékeztető betegséget okozva. A gyomrunk felpuffadt, és a teljes vitaminhiány mély gödröket vájt duzzadt végtagjainkba, és vérző ínünk szinte lehetetlenné tette, hogy megrágjuk a kemény kenyeret, amely csökkenthette volna az éhségünket.

Annyira gyengék voltunk, hogy kúszni is alig tudtunk, mégis a félelem annyi erkölcsi erőt adott nekünk, hogy négy-öt órán át vigyázzban tudtunk állni hajnalban majd délután, a névsorolvasáson. Azokat, akik összeestek, és akik nem jelentkeztek, azonnal elhamvasztották. Hogy megmentjük egymás életét, magunkkal hurcoltuk a betegeket, a haldoklókat, és állva tartottuk őket a zsibbadt, állati szenvedés végtelen óráiban.

Amikor eljött a Tisa B'Av,¹⁰¹ az egyik legnagyobb zsidó ünnep, kínzóink új

¹⁰¹ Tisa B'Av a zsidóság legjelentősebb gyásznapja, amelyen a jeruzsálemi Szentélyek pusztulására és más történelmi tragédiákra emlékeznek böjttel, imával és gyászszal.

játékot találtak ki a nap megünneplésére. Az első névsorolvasás után, amely hajnaltól késő reggelig tartott, alig kúsztunk vissza a barakkunkba, hogy kipihenjük fáradt lábunkat és erőt gyűjtsünk a nap hátralévő részére, amikor kikergettek minket a szabadba és megparancsolták, hogy ülünk abba a hamuba, amely – többször mondták nekünk – szüleink, férjeink, gyermekeink utolsó maradványa, hogy nekünk koncertet adjanak...

A mosolygós, frissen borotvált SS-férfiak csillogó egyenruhájukban és a jóllakott, jól kipihent, gondosan sminkelt arcú SS-nők kényelmes székeket hoztak maguknak, és leültek a harminckétezer sétáló csontváz elé, akik hang nélkül váraoztak arra, ami ezután következett. Egy csoport fogoly csíkos börtönruhában vonult a tér közepén, a háztömbök között felállított emelvény felé, mindegyik más-más hangszerrel.

Elfoglalták a helyüket, természetesen állva, és játszani kezdtek. Ettől kezdve egészen késő estig harsány dalokat játszottak, felkavaró, izgalmas, szexi dallamokat, olyan zenét, amely a testhez szólt, nem a lélekhez, miközben a négy krematórium az élő húst szürke hamuvá változtatta. Tízezer ember égett el minden kemencében azon a napon. A szüntelenül táncoló láng fényesebb és forróbb volt, mint a nap; nehéz füst töltötte meg orrlyukunkat, és sűrű, fekete korom telepedett a mozdulatlan sokaságra, miközben a harminckétezer megalázott nő kifejezéstelen arca, akiknek szomorúsága a könnyek kényelmes útját már maga mögött hagyta, csak üres kétségbeesést tükrözött.

MARGARIN

Az első auschwitzi heteket elviselhetetlenül nyomorúságossá tették az időjárás, a kiettség, az élelmiszerhiány, valamint az ivóvíz és a mosakodáshoz szükséges víz hiánya okozta különféle bőrküüetések. A tetvesség súlyosbította ezeket. Még akkor is vakaróztunk álmunkban, ha elég erősek voltunk ahhoz, hogy ébren tartózkodjunk tőle, és a sebek addig fertőzödték, míg végül az egész testünket mély, krátterszerű sebek borították.

Az a tény, hogy mellettük kellett állnom és tehetetlenül nézmem, hogy körülöttem a nők először elveszítették az egészségüket, majd ennek következtében az életüket, nyomorúságossá tett. De gyógyszerek, kenőcsök, kötszerek és orvosi műszerek nélkül semmit sem tehettem értük. Aztán egy nap ihletet kaptam. Nagyon hitelesen kijelentettem, hogy a margarin a legjobb gyógyszer mindenféle bőrbetegség ellen. Meg kell takarítanunk a margarin adagjainkat, és fel kell használni a testünkre... Néhányan hallgatólagosan hittek nekem, mert orvosi tudásomban nem kételkedtek. Mások csak mosolyogtak vagy gúnyoltak. De amikor azok, akik ezt az új kenőcsöt használták, kezdtek jobban lenni, a margarin híre az egész táborban elterjedt, és a legcínikusabbak is kipróbálták, mondván, hogy végül is nem árthat...

Valami inkább pszichológiai, mint fiziológiai csoda útján, a sebek begyógyultak, nem történt újabb visszaesés, és a margarin értéke hihetetlen magasságba emelkedett. A margarin lett a legmagasabb árú cikk Auschwitzban, drágább, mint a kenyér, a ruha, a cipő... A latrinánk, a tözsdénk állandóan zsúfolásig megtelt nőekkel, akik legértékesebb vagyonukat adták egy darab margarinért. Folyamatosan bátorítottam ezt az új hitet, elmagyarázva nekik, hogy szabadalmaztatni fogom ezt az új felfedezésemet, amint kijutunk Auschwitzból... milliókat fogok keresni vele! Ilyen egyszerű dolog! Milyen furcsa, hogy soha senki nem fedezte fel... De általában mindig a legegyszerűbb dolgokkal lehet a legtöbb pénzt keresni...

Ezt a csodakenőcsös kezelést még azután is folytattam, hogy a Kórház táblát a 15-ös blokk bejárata fölé szegezték. Ez a tábla visszatartott az evéstől és az alvástól; Remegtem az izgalomtól, a reménytől... Most már minden jobb lesz – gondoltam –, van egy kórházunk a betegeink számára, ahol meggyógyulhatnak, ahelyett, hogy a krematóriumba küldenék őket. Újra orvos leszek, gyógyító, az emberi szenvedések enyhítője.

Öten voltunk orvosok és négy nővér. De ebben az új, ijesztő náci viccben csak az egészségügyi személyzet volt igazi. A falak melletti priccsek hamarosan

megteltek tífuszos, maláriás, skarlátos, tüdőgyulladásos, fertőző bőrbetegségekben szenvedők és örültek olyan szentségtelen keverékével, ahol a betegek ahelyett, hogy egy betegségből meggyógyultak volna, elkapták a táborban elterjedt összes többi betegséget... Nem kaptunk se gyógyszereket, se kötszert, kivéve néhány tekercs papírkötést, se eszközöket. A lázas betegek takarók nélkül dideregtek a csupasz deszkákon; tetvek mászkáltak a testükön, és egyikükről a másikra vitték a kórokozókat.

A blokk egyik sarkát néhány deszka választotta el a többitől. Ez a sarok, benne egy alacsony faasztallal, a műtőnk volt. Itt kötöttük be a törött fejeket és végtagokat, nyitottuk fel a gennyes sebeket, vért vettünk és kihúztuk a gyulladt fogakat. A műveleteket néhány rozsdás, kis ollóval és egy késsel végeztem, amit egy kövön kellett megéleznem. Természetesen nem kaptunk érzéstelenítőt, és a szerencsétlen betegek sikoltozása úgy tűnt, Dr. Mengelének és stábjának perverz örömet szerez. Minden nap eljöttek látogatóba a kórházba, és kegyetlenül megverték a személyzetet a betegek előtt, ha nem voltak frissen fehérre meszelve a falak, és pusztá kézzel separtuk fel a padlót, mivel nem volt seprűnk. A betegek megrohadhattak a bőrükben, de a falakat ki kellett meszelni.

Ennek ellenére a betegek egy része gyógyultan hagyta el a kórházat, inkább amiatt, hogy felmentették őket a névsorolás alól, mintsem a kezelés hatására. A kórház arra is lehetőséget adott, hogy elrejtsem a terhes nőket, amíg meg nem szakíthatom a terhességüket és vissza nem küldhetem őket dolgozni. Az a kevés segítség, amelyet adni tudtam, akár lelkileg, akár fizikailag, elfeledtette a bajaimat, és „létiogosultságot” adott egészen addig, amíg egy nap Dr. Mengele be nem ment a kórházba, csatlósaival a háta mögött, hogy elvonszolja a betegeket a priccsükről, és kivétel nélkül mindegyiküket az égő kemencébe küldje.

Attól kezdve mindent megtettem, hogy a betegek ne kerüljenek a kórházba. A torokfájás, az influenza, sőt a tüdőgyulladás is megengedett betegségek voltak, amelyeknél nem ítélték azonnali kivégzésre az áldozatot. De a bőrbetegségeket, a tífuszt, a maláriát és az örültséget a krematórium lángjainak kellett meggyógyítania.

Amikor megérkezett a parancs, hogy a terhességet már nem büntetik halállal, hanem meg kell szakítani, és az embriót Dr. Mengeléhez kell szállítani kísérletezésre, ismét boldog voltam. Most már hivatalosan is megmenthettem terhes nők életét valamivel jobb körülmények között, mint a sötét barakk koszos padlóján.

VII. BLOKK: A LATRINA

Mielőtt tudtuk volna, mi folyik odabent, mindannyiunk lelkes vágya volt, hogy felvegyenek minket a VII. blokkba.

Ez a blokk lényegesen tisztább és jobban felépített volt, mint a többi. Az eső nem szivárgott át a tetőn, a priccsek szilárdabbak voltak, és még a levegő is tisztább volt. A VII. blokk a „Munkásblokk” volt, és a többi barakknál kevesebb nőnek adott otthont.

Egyik reggel ismeretlen SS-tisztek és nők csoportja jelent meg a reggeli névsorolvasáson. Látogatásuk egy újfajta „válogatást” eredményezett, amelynek során a fiatalokat, a csinosakat, a jó testalkatúakat húzták ki a sorból, nem a gyengéket, időseket és beteges külsejűeket. A C tábor harmincezer lakója közül mintegy hétszáz fiatal nőt választottak ki. A többiek csendben figyelték, nem tudták, hogy sajnálják-e vagy irigyeljük a kiválasztottakat. Követtük őket a szemünkkel, és láttuk, hogy beteretlék őket a VII. blokkba, a Munkásblokkba.

A tábor hamarosan pletykáktól forrongott. Hallottuk, hogy valahol, messze, az erdő közepén van egy rádiógyár, és oda járnak ezek a nők dolgozni. Nem tudtuk, hogy a rádiógyárról szóló történetet szándékosan ültették-e a fülünkbe. Nem tudtuk, hogy ezek a tündérmesék a munkára kiválasztottak kiváltságairól, csak egy része a velünk eljátszott szörnyű viccnek.

Körülbelül négy héttel később egy SS-orvos érkezett a C táborba, és egy csoport erős karú SS-emberrel belépett a VII. blokkba, és belülről bezárta az ajtót. Senki sem mehetett a barakk közelébe. Még mindig fogalmunk sem volt arról, hogy mi történik, de félelemmel és kíváncsisággal a szívünkben vártuk.

Néhány órával később a barakkba hívták a kórház orvosait. Azt a látványt, amely a VII. blokkba belépve fogadott bennünket, soha nem fogom elfelejteni. A falak melletti priccsekről mintegy hatszáz pániktól sújtott, remegő fiatal nő nézett ránk néma könnyöggel a szemükben. A többi száz a földön feküdt sápadtan, bágyadtan, vérezve. Szinte tapinthatatlan volt a pulzusuk, felületes a légzésük, és mély vérfolyók áramlottak a testük körül. A nagy, erős SS-emberek egyiktől a másikig jártak, hatalmas tüket szúrtak az ereikbe, és megfosztották alultáplált, lesóványodott testüket az utolsó csepp vérüktől. A német hadseregnek vérplazmára volt szüksége! Az auschwitz-i tengerimalacok voltak azok az emberek, akik ezt a plazmát adták. A Rassenschande vagy az „alsóbbrendű zsidó vérrel” való szennyeződés feledésbe merült. Túlságosan alsóbbrendűek voltunk ahhoz, hogy éljünk, de ahhoz nem, hogy vérünkkel életben tartsuk a német hadsereget. Ráadásul senki sem tudja meg ezt. A véradók és a többi auschwitz-i fogoly soha

nem éli meg, hogy elmesélhesse a történetüket. A háború végére kövér búza nő ki hamvaikból, és a testükből készült szappannal mossák ki a hazatérő német hősök szennyesét...

Azt a parancsot kaptuk, hogy állítsuk talpra ezeket a nőket, mielőtt visszatérnének a táborba, hogy helyet adjanak másoknak. Mit tehetnénk fertőtlenítőszerrel, gyógyszerekkel, folyadékok nélkül? Hogyan pótolhatnánk a brutálisan ellopott vért? Csak szavaink voltak, bátorításunk, gyengédségünk. Aztán a mi gondozásunk alatt ezek a szerencsétlen lények lassan újra életre keltek, és még mosolyogva is azt mondták: „Ez még mindig jobb, mint a krematórium...”

A VII. blokk mindig tele volt. Egyszer a szép szemű nőknek mondták, hogy lépjenek előre, egyszer a gyönyörű kezű nőknek... És a szegény nyomorultak mindig elhitték az elhangzott történeteket, előjöttek, és az SS csatlósai mulatságára utolsó csepp drága vérüket adták a német katonákért, akik az elrabolt erőt használták fel, hogy meggyilkolják barátainkat, rokonainkat... szövetségeseinket...

Az egyik alapvető náci cél az volt, hogy demoralizáljon, megalázzon, tönkretegyen minket, nemcsak testileg, hanem lelkileg is. Minden tőlük telhető megtettek, hogy a leépülés feneketlen mélységébe taszítsanak bennünket. Kémeink állandóan köztünk voltak, hogy tájékoztassák őket minden gondolatunkról, érzésünkről, reakciónkról, és soha nem tudhattuk, ki az egyik ügynökük.

Auschwitzban egyetlen törvény volt – a dzsungel törvénye – az önfenntartás törvénye. Azok a nők, akik korábbi életükben tisztességes, önbecsülő emberi lények voltak, most loptak, hazudtak, kémkedtek, verték a többieket, és ha kellett, meg is ölték őket, hogy megmentsék nyomorult életüket. A lopás művészeté, erénnyé vált, és az elkövetőket büszkeség töltötte el. Mi ezt „organizációnak” hívtuk. Akik a krematóriumok közelében dolgoztak, azok konzerváltak, cipőt, ruhát, főzőedényt, fésűt tudtak „organizálni”, amit aztán a latrinában működő feketepiacon értékesítettek élelmiszerért, különleges szívességért, és – ha a vásárlók férfiak voltak – a „szerelemért”.

De azok között, akiknek semmilyen kapcsolatuk nem volt a krematóriumban dolgozókkal, sokan voltak, akik „organizálták” a szomszéd kenérszereit, függetlenül attól, hogy ennek következtében éhen halhat, vagy „organizálták” a hálótársuk cipőjét, nem törődve azzal, hogy hamvasztásra lesz ítélve a vérző lábai miatt. Kenyeret, cipőt, vizet lopva egy életet loptak maguknak, más életek rovására. Csak az erősek, a kegyetlenek, a könyörtelenek maradtak életben. Az SS-ek természetesen nagyot mulattak ezen a gyakorlaton, és bátorították az elkövetőket azzal, hogy egyesekkel különleges szívességet tanúsítottak, hogy felébredessék a többiek féltékenységét, gyűlöletét és kapzsiságát.

Néhány kiváltságos személynek hallgatólagosan megengedték, hogy a krematóriumból ellopott kis alumínium ivópoharakat birtokoljanak. Egy ilyen csésze lehetővé tette számukra, hogy több vízhez jussanak, mint a többiek, akik csak a tölcseres kezükből tudtak inni. A gazdáik – madzaggal a derekukhoz kötve – féltékenyen őrizték ezeket a csészéket. Miután megtöltötték vízzel, kerestek egy csendes sarkot, ahol nyugodtan elfogyaszthatták a bőségesebb italt. De valószínűbb, hogy nem jártak sikerrel. Alighogy magányos helyet találtak, az egyik legerősebb, legbrutálisabb rabtárs mögéjük osont, fejbe verte őket, hogy elvegye tőlük a poharukat és a vizüket. Sokan túléltek ezeket a támadásokat, de mások, akiknek vékony koponyájuk volt, vagy akiknek nem maradt ellenállásuk, életüket vesztették egy pohár víz és egy alumíniumpohár miatt...

A latrina – természetesen víz nélkül – a C tábor egyik legfontosabb helye volt. Ez volt a közösségi termünk, társadalmi tevékenységünk és híradónk központja. Auschwitz tartózkodásom második hónapjában bezárták a latrinaként szolgáló apró kunyhót, és egy egész háztömböt szenteltek fel ennek a méltó célnak. A falak mentén árkokat ástak, az árkokra fadeszkákat dobtak. Az épület közepén egy széles folyosó vezetett, és itt járkáltak fel-alá a latrina-felügyelők koszos botokkal a kezükben, ütve azokat, akik túl sok időt töltöttek készleteseik kielégítésével vagy a barátaikkal való beszélgetéssel.

A latrina volt a feketepiacunk, az árutőzsde épületünk is. Itt lehetett kenyeret venni a kolbászhoz, margarint a kenyeredhez, ételt, cipőt, ruhadarabot cserélni „szerelemre”... Itt szóttuk a jövőre vonatkozó terveket, itt adtuk jelét a kétségbeesésünknek, szomjúságunknak, bosszúvágyunknak, gyűlöletünknek. Itt hallottunk minden pletykát, jót és rosszat, és néha csodával határos módon olyanokat is, amelyek igaznak bizonyultak. Néha úgy érzem, ha nem lett volna a latrina, a tábori élet halálos egyhangúságától mindannyian megőrültünk volna.

Időnként egy SS-nő jött, hogy megvizsgálja a latrinát, és kikergetett minket ostorával és fegyverével. Egy ilyen ellenőrzésnek sok-sok áldozata volt, de másnap folytatódott a klubéletünk, mintha mi sem történt volna.

A latrina „szerelemfészekként” is szolgált. Itt találkoztak a férfi és női foglyok az örömtelen szexuális kapcsolat rejtett pillanataiban, ahol a testet árucikként használták, amellyel kifizették azokat a nagyon szükséges tárgyakat, amelyeket a férfiak ellophattak a raktárakból. Az ételünkbe kevert salétrom nem volt elég erős ahhoz, hogy elpusztítsa a nemi vágyat. Nem menstruáltunk, de ez inkább az életkörülményeink okozta pszichés trauma, mint a salétrom következménye volt. A szexuális vágy még mindig az egyik legerősebb ösztön volt, és sokan voltak, akiknek nem volt elegendő erkölcsi tartásuk ahhoz, hogy fegyelmezzék magukat.

Szinte naponta érkeztek férfimunkások a C táborba, hogy kitakarítsák a latrinákat, utcákat építsenek és befoltozzák a szivárgó tetőket. Ezek a férfiak megbízható öreg foglyok voltak, akik mindent tudtak a tábori életről, kapcsolataik voltak a krematóriumokkal és mesterei voltak az „organizációnak”. Teli zsebükkel a C tábor Don Juanjai lettek. A legfiatalabb, legszebb, legkevésbé lesóványodott foglyok közül választották ki asszonyaikat, és néhány másodpercen belül lezárták az üzletet. Nyíltan, szemérmetlenül a koszos, beteg testek egy-két percre összekapaszkodtak a mosdó zaklatott légkörében – és a kenyérdarab, a fésű, a kis kés a férfi zsebéből a mohó nő kezébe vándorolt...

Eleinte mélyen megdöbbsentem ezen a gyakorlaton. Büszkeségem, női feddhetetlenségem maga az ötlet ellen lázadozott. Könyörögtem és prédikáltam, és amikor először nemi betegeim voltak, még azzal is fenyegetőztem, hogy visszautasítom a kezelésüket, ha nem hagyják abba a prostitúciót. De később, amikor láttam, hogy az így szerzett kenyérdarabok életet mentettek meg, amikor találkoztam egy fiatal lánnyal, akit az egy hetes prostitúcióval megkeresett cipő mentett meg attól, hogy a krematóriumba dobják, kezdtem megérteni – és megbocsátani.

SS-őreink nagyon jól tudták, mi folyik a latrinában. Még azt is tudták, hogy kinek a „kochanája” (szeretője), és nagyon jól mulattak. Mindig szórakoztatták őket az örült, mocskos, állati és borzalmas dolgok... Égtek az emberevő kemencék, lángjaik nyaldosták az eget... Milliók haltak meg a lábukon, akiket elevenen felfaltak a tetvek, az éhség, a betegségek – és a latrinákban, akik emberi ürülékben heverték fogolytársaik szeme láttára, szexuális paroxizmusban férfiak és nők vergődtek. Ez volt az Új Rendről szőtt hitleri álom...

GYERMEKSZÜLÉS A C TÁBORBAN

A szegény, fiatal nők, akiket Magyarország különböző gettóiból hoztak Auschwitzba, nem tudták, hogy életükkel és születendő gyermekeik életével kell fizetniük azért az utolsó, férjük karjaiban eltöltött gyöngéd éjszakáért.

Néhány nappal az új transzport megérkezése után az egyik SS-főnök megszólította a nőket, biztatva a várandósokat, hogy lépjenek előre, mert egy másik táborba viszik őket, ahol jobbak az életkörülmények. Dupla kenyéradagot is ígért nekik, hogy erősek és egészségesek legyenek, amikor eljön a szülés órája. Terhes nők csoportja hagyta el a C tábor. Abban az időben még én is elég naiv voltam ahhoz, hogy higgyek a németeknek, mígnem egy napon a krematóriumok közelében volt egy megbízásom, és a saját szememmel láttam, mit tettek ezekkel a nőekkel.

Egy csoport SS férfi és nő vette körül őket, akik azzal szórakoztak, hogy megízleltessék a pokol ízét ezekkel a tehetetlen lényekkel, amely tortúra után szívesen látott baráttá vált a halál. Bottal és ostorral verték, kutyák tépték, hajuknál fogva vonszolták, és nehéz német csizmák a hasukat rúgták. Aztán amikor összeestek, bedobták őket a krematóriumba – élve.

Földbe gyökerezett lábbal álltam, képtelen voltam megmozdulni, sikoltozni, elfutni. De a borzalom fokozatosan lázadásba fordult, és ez a lázadás kizökkentett letargiámból, és új ösztönzést adott az életemnek. Életben kellett maradnom. Rajtam múlt, hogy megmentsem a C tábor összes terhes nőjét ettől a pokoli sorstól. Rajtam múlt, hogy megmentsem az anyák életét, ha nem volt más út, akkor a születendő gyermekeik életének kioltásával. Visszaszaladtam a táborba, és háztöbről háztömbre járva elmondtam a nőknek, hogy mit láttam. Soha többé ne legyen senki, aki elárulja az állapotát. Utolsó lehetünk tagadni kellett, elrejtteni az SS, az örök, és még Blockova, elől is, akinek jóindulatán múlt az életünk.

Sötét éjszakákon, amikor mindenki más aludt – a tábor sötét sarkaiban, a WC-ben, a földön, egy csepp víz nélkül segítettem világra a babáikat. Először a kilencedik hónapos terhességeket vállaltam, burokrepszéssel gyorsítottam a szülést, és általában egy-két napon belül megtörtént a spontán szülés további beavatkozás nélkül. Vagy az ujjaimmal tágulást produkáltam, megfordítottam a magzatot és így segítettem napvilágra. Sötétben, mindig sietősen, mocsok és kosz közepette. A baba megszületése után gyorsan bekötöttem az anya hasát és visszaküldtem dolgozni. Amikor lehetett, a kórházamba helyeztem el, ami valójában csak egy zord vicc volt. Általában tüdőgyulladás diagnózisával ment

oda, ami biztonságos diagnózis volt, nem vitték azonnal a krematóriumba. Gyermeket hoztam a világra, anyjuk terhességének nyolcadik, hetedik, hatodik, ötödik hónapjában, mindig sietve, pusztán ujjaimmal, szörnyű körülmények között, az ágy alatt a sötétben.

Soha senki sem fogja megtudni, mit jelentett számomra, hogy elpusztítottam ezeket a babákat. Hosszú évekig tartó orvosi gyakorlatom után is, a szülés volt számomra a legszebb, a természet legnagyobb csodája. Nem orvosként, hanem anyaként szerettem azokat a világra hozott újszülötteket, és újra és újra a saját gyermekemet öltem meg, hogy megmentsem egy nő életét. Minden alkalommal, amikor letérdeltem a laktanya padlóját borító sárba, piszokba és emberi ürülékbe, hogy műszerek, víz nélkül, a legalapvetőbb higiéniai követelmények nélkül végezhessem a munkámat, Istenhez imádkoztam, hogy segítsen megmenteni az anyát, vagy soha többé nem fogok megérinteni terhes nőt. És ha nem tettem volna ezt, anyát és gyermekét is kegyetlenül meggyilkolták volna. Isten jó volt hozzám. A csoda folytán, ami minden orvos számára meseként hangzik, mindegyik nő meggyógyult, és képes volt dolgozni, és legalábbis egy időre, az életét megmenteni.

Az első ilyen esetem egy Yolanda nevű fiatal nő szülése volt. Yolanda a szülővárosomból jött. Egy elszegényedett család gyermeke volt, és abból élt, hogy drága fehérneműket, zsebkendőket és babaruhákat hímzett. A gyönyörű babaruhák készítése volt a legnagyobb öröm az életében, és miközben késő estig dolgozott rajtuk, arról álmodozott, hogy egy napon majd neki is születik egy babája. Aztán férjhez ment. Hónapról hónapra várt és imádkozott, de a természet nem volt hajlandó teljesíteni legbuzgóbb kívánságát. Ekkor kezdett el hozzám járni. Sokáig kezeltem, míg végül a kezeléselem eredményre vezetett, és Yolanda teherbe esett. Ragyogó volt. „A világ legszebb ajándékát adom neked, amikor megérkezik a babám...” – mondta majd minden alkalommal, amikor találkoztunk.

Végül én adtam neki ajándékot – élete ajándékát – azzal, hogy két nappal születése után elpusztítottam szenvedélyesen vágott kisfiát. Napról napra figyeltem az állapotának alakulását, félve attól a pillanattól, amikor már nem lehet elrejteni. Bekötöttem a hasát, elrejtettem a testemmel, és reménykedtem a csodában, ami megmenti őt és a babáját.

A csoda soha nem következett be, aztán egy borzalmasan sötét, viharos éjszakán Yolandának születési fájdalmai lettek. Ott voltam mellette, és vártam a pillanatot, amikor a szülésbe beavatkozhatok, majd rémületemre láttam, hogy görcsös rohamokba esik. Két napon és éjszakán át a görcsök rázták szegényt, lesóványodott kis testét, és mellette kellett állnom, gyógyszer nélkül, segédeszközök nélkül, hallgatva nyögéseit, tehetetlenül. Néhány kis gyertya

fényében láttam, ahogy a barakk ezerháromszáz nője néz le ránk a piccsükről, ezerháromszáz halotti maszk, bennük még maradt annyi élet, hogy sajnálják Yolandát és szavak nélkül föltegyék a néma, de mindig jelenlévő kérdést: Miért?

Harmadnap megszületett Yolanda kisfia. Bevittem Yolandát a kórházba, mondván, hogy tüdőgyulladásra van – ez a betegség nem büntetendő halállal –, két napig rejtegettem a gyermekét, de nem tudtam elpusztítani. Azután már nem tudtam többé rejtegetni. Tudtam, hogy ha lelepleződik, az halált jelentene Yolandának, nekem és ezeknek a terhes nőknek, akiket a tudásom még megmenthet. Kezembe vettem a meleg kis testet, megcsókoltam bársonyos arcát, megsimogattam hosszú haját – aztán megfojtottam, és elrejtettem testét a hamvasztásra váró holttestek hegye alá.

Azán egy nap Dr. Mengele bejött a kórházba, és új parancsot adott. Mostantól a zsidó nőknek lehet gyermekük. A terhességük miatt nem akarták megölni őket. A gyerekeket természetesen nekem kellett személyesen vinnem a krematóriumba, de a nőket megkímélték. Ujjongtam. Azok a nők, akik az úgynevezett kórházunkban, annak tiszta padlóján születtek, néhány primitív műszer segítségével, amelyeket nekem adtak, nagyobb eséllyel kerültek ki ebből a haláltáborból nemcsak élve, hanem egészségesen, hogy majd gyerekeik legyenek – később.

Kétszázkilencvenkét kismama volt az osztályomon, amikor Mengele doktor meggondolta magát. Üvöltve jött be a kórházba, ostorral és revolverrel a kezében, és mind a kétszázkilencvenkét nőt egyetlen teherautóra rakták, és élve a krematórium lángjai közé dobták.

1944 szeptemberében a C táborot felszámolták, hogy helyet adjon az újonnan érkezőknek. Később elmondom, mit jelentett ez a felszámolás. Itt csak annyit szeretnék mondani, hogy harmincezer nőből csak tízezer maradt életben, hogy más blokkba helyezték őket, vagy Németországba vigyék dolgozni.

Amint betelepültünk az F, K és L táborba, új megrendelés érkezett Berlinből. Mostantól nemcsak a zsidó anyákat helyezhették el a kórház „szülészeti”, hanem a gyerekeiknek is megengedték, hogy éljenek.

Benedek Éva tizennyolc éves, budapesti hegedűművész volt, gyönyörű, tehetséges fiatal nő, akit pár nappal az esküvője után választottak el férjétől. Benedek Éva legyőzhetetlen hittel hitte, hogy élete és gyermeke élete megmenekül. A méhében növekvő gyermek volt az egyetlen vigasza, egyetlen öröme, egyetlen gondja. Amikor az SS zenekart szervezett a foglyok közé, Éva lett ennek a zenekarnak a hegedűse. Bekötöttem a hasát, és formátlan rongyaiban, olyan nők között, akiknek a hasa az alultápláltságtól folyamatosan dagadt, észrevétlen maradt az állapota.

Aztán jött a C tábor „felszámolósa”, és Benedek Éva eljött velem az F, K és L táborba. Amikor megérkezett a zsidógyerekek megmaradási parancsa, senki sem volt boldogabb nála. Csak egy-két nap volt a szüléséig, és mindketten azt hittük, hogy csoda történt, Isten csodája Benedek Éva kedvéért. Egész nap mosolygott, este pedig a barakkunkban Mozart-versenyeket és Chopin-énekeket füttyült nekünk, hogy egy kis szépséget vigyen rémülettel teli, kilátástalan életünkbe.

Két nappal később megszületett a babája, a kisfia a „szülészeten”. De amikor megszületett a baba, hátat fordított neki, nem nézett rá, nem tartotta a karjában. A könnyek szüntelenül csorogtak végig az arcán, rettenetes, néma könnyek, de nem akart szólni hozzám. Végül sikerült rávennem, hogy elmondja, mi jár a fejében.

„Nem merem a karomba venni a fiamat, doktornő” – mondta. „Nem merek ránézni, nem merem megcsókolni, nem merek kötődni hozzá. Érzem, tudom, hogy valahogy el fogják őt venni tőlem...”

És igaza lett. Huszonnégy órával azután, hogy Benedek Évának megszületett a fia, új rendelet érkezett, amely megfosztotta a zsidó anyákat a kiegészítő élelemtől, a lisztel kevert híg, tejes levestől, amelytől megduzzadt a mellük, és lehetővé tette a babák táplálását. Benedek Évának nyolc napon át kellett néznie, amíg fia lassan éhen halt.

Finom, fehér bőre megsárgult és foltossá vált, ráncos lett és összezsugorodott bársonyos arca, és a nyolcadik napon el kellett hoznom, és egy halom rothadó holttestre kellett dobnom.

A KÓRHÁZ SZEMÉLYZETE

Amikor először találkoztam Schwartz Olgával,¹⁰² 1942 tavaszán, azonnal éreztem, hogy barátságunk több, mint csak múló kötődés. Az egyik budapesti klinikán volt gyerekorvos Helén húgossal¹⁰³ együtt. Ők ketten nagyon közeli barátok voltak, mindent tudtak egymás származásáról és családjáról, és azt tervezték, hogy a jövőben együtt dolgoznak majd. Amikor Budapestre érkeztem, hogy a klinikán dolgozzak, és tanuljam az új orvosi módszereket, felfedezéseket, hogy lépést tudjak tartani a fejlődéssel, azonnal felvettek körükbe, amelynek fiam lett a negyedik tagja. Minden szabadidőnket együtt töltöttük, orvostudományról beszélgettünk, tudományos könyveket olvastunk, esténként pedig fiam hegedűjátékát hallgattuk.

Olga magas, karcsú, barna hajú, kék szemű fiatal nő volt, rendkívüli intelligenciával. Szenvedélyesen szerette a munkáját, és mint sok orvos, mélyen érdeklődött a zene iránt. Felejthetetlen négy hetet töltöttünk egymás társaságában, és tudtuk, hogy kölcsönös megértésünk és ragaszkodásunk mindaddig megmarad, amíg élünk. Később, miután hazajöttem, Olga férjhez ment egy orvoshoz, Kolozsvárra, egy gyönyörű erdélyi városba költözött, és egy kisfiúnak adott életet. Az ő élete, akárcsak az enyém, fokozatosan nehezebbé vált, és megszaporodtak azok a dolgok, amelyekkel a nyomorúságon és a betegségeken kívül meg kellett küzdenünk.

1944 tavaszán, amikor a C táborban a zsidó orvosoknak megparancsolták, hogy jelentkezzenek, egy magas, rendkívül vékony nőre lettem figyelmes, rövidre nyírt hajjal és nagy kék szemekkel. Hol láttam korábban ezeket a kék szemeket? Ránéztem, ő pedig rám, és hirtelen azt éreztem, mintha egy kegyetlen kéz ragadta volna meg a szívemet. Olga!

– Az esti névsorolvasás után legyél a latrinában! Hívtam őt, mielőtt parancsot kaptunk volna, hogy vonuljunk ki egy barakkba. Bólintott, és tudtam, hogy ő is felismert.

A második névsorolvasás után találkoztunk a mosdó bűzös sötétjében. Sírva, mélyen megrendülve öleltük át egymást. Aztán elkezdtük egymást kérdezni. „Tudod hol vagy? Tudod, mit jelent ez az egész, a tűz, a kínzás, a módszeres lealacsonyítás? Érted a céljukat, és ismered a mi kötelességünket?”

„Igen... Igen, Olga, én mindent tudok... Ismerem a céljukat, és tudom, hogy

¹⁰² Valószínűleg azonos Schwartz Olga ungvári orvossal. *Budapesti Közlöny*, 1940. június 23.

¹⁰³ Doktorrá avatásáról beszámol: *Uj Kelet*, 1940. május 28.

kötelességünk harcolni ellenük, a halál ellen, az ellen, hogy lealacsonyítanak minket...”

„Akkor összetartunk és együtt harcolunk...” – mondta. Ünnepelesen kezet fogtunk, és ettől kezdve barátságunk és közös harcunk az erő és a kitartás állandó forrása lett az Auschwitzban töltött pokoli hónapokban.

Amikor a náciak úgy döntöttek, hogy kórházat adnak nekünk, és öt orvost és négy nővért jelöltek ki a betegek ellátására, kilencen ünnepelesen egyezséget kötöttünk, és megesküdünk, hogy legyőzzük a náciakat, akik megpróbálják lealacsonyítani, megalázni és megtörni a szellemünket, és a lángok közé dobni minket. Mindannyian tudtuk, hogy börtönőreink nem elégednek meg a testünk verésével, éheztetésével, kínzásával, amíg úgy nem nézünk ki, mint egy sebekkel borított, sétáló csontváz, és a szerveink örökre elpusztulnak, de a lelkünket is el akarják pusztítani. Szórakoztatta őket, hogy figyeljék fokozatos romlásunkat, és azt, hogy mennyi időbe telik, mire a huszadik század legműveltebb értelmiségije eléri a hiéna erkölcsi szintjét. Végtelen találékonysággal, a legapróbb részletekre is odafigyelve létrehozta közöttünk egy csatornaszerű mentalitást, egy lelki mocsarat, a korrupció pócegödrét, ami talaja lett a gomba módra szaporodó bűnözés minden formájának.

De tervük mégsem sikerült teljesen. Néhány áldozat reakciója az ellenkezője volt annak, amit vártak. Az emberi nagyság olyan kedves, áldozatos és önzetlen cselekedeteit figyeltem meg, és lettem ezek szemtanúja, amelyek azt sugallták, hogy érdemes élnem. Csak egy olyan pokolgép, mint Auschwitz, képes olyan embereket produkálni, mint Olga, Kati és még sokan mások, akiknek barátsága még mindig a legbüszkébb tulajdonom.

Soha nem felejttem el Katit. Erős, egyszerű lány volt, és a szíve akkora, mint a világegyetem. Egy este találkoztam vele a tábor utcáin, egy kicsi, sárban heverő emberi lény teste fölé hajolva, aki szájalmas, kölyökkutya-szerű rövid sikolyokat hallatva, felénk nyújtotta a kezét. Egy nagyon fiatal, tizenöt év körüli lány volt, akit csaknem halálra vert az egyik SS-nő, amiért megpróbált néhány krumplihéjat találni a konyha mögötti szemétdombon. Kati felkapta, letörölte könnyeit a megkínzott kis arcról, és magával vitte a gyereket a priccsére.

Ettől a naptól kezdve soha nem hagyta el a kislányt, gondoskodott róla, lopott és mindent megtett azért, hogy életben és jólétben tartsa. Katinak volt egy nagyon jó kochana – szeretője – egy német fogoly, aki egy zöld háromszöget viselt a száma mellett a mellén. A zöld háromszög a hétköznapi bűnözőket, tolvajokat, rablókat, gyilkosokat jelölte. A prostituáltaknak fekete háromszöget, a politikai foglyoknak vöröset, a zsidóknak pedig sárga háromszöget kellett viselniük. Nagyon keserű mulatságot okozott Olgának és nekem, hogy a náciak, a világ

legnagyobb bűnözői és tömeggyilkosai megbüntetik azt az embert, aki életében legfeljebb egy-két embert ölt meg. Egyetlen emberi lény meggyilkolása csak egy zöld háromszöget, milliók meggyilkolása viszont egy elegáns SS egyenruhát érdemelt...

Kati németje nagydarab, erős ember volt, súlyos bottal, ami a magas státuszát jelképezte. A bot rangot, pozíciót, hatalmat jelentett. Többet jelentett, mint egy bárói- vagy lovagi rang. Kati éppen szakítani akart vele, amikor rábukkant a kislányra, de most úgy döntött, hogy továbbra is eladja testét a férfinak, ételért cserébe, amit aztán visszavitt a helyére, hogy a kislányt megetesse. Kati csak akkor örült, ha a gyerek eleget evett. A német jó kapcsolatokkal rendelkezett a krematóriumban, így Kati kis védencének mindene megvolt, amire csak a szíve vágyott. Egy nap láttam mindkettőjüket, egy marhavagonban, amely munkásokat szállított Németországba. Egymás kezét fogták, és tudtam, hogy bármibe kerüljön is, Kati megmenti annak a kislánynak az életét...

A kórházi személyzet kilenc tagja egy kis oázist alkotott a nyomorúság és a bűnözés mocsarában, amely Auschwitz volt. Kiválasztásuk Mengele szeszélyének eredménye volt, de szilárdan hiszem, hogy a sors vezérelte a kezét. Ez a kilenc nő kilenc igazi emberi lény volt. Mindannyian pontosan tudtuk, hogy mi történik a táborban. Egészében láttuk a dolgokat, és megfeledeztünk személyes sorsunkról a másokért folytatott küzdelemben. Mi voltunk az egyetlenek, akik úgy kínáltunk segítséget a rászorulóknak, hogy meghallgattuk történeteiket, bátorságot cspegettünk beléjük, és beteg testüket a legjobb tudásunk szerint kezeltük.

Rose doktor – az egyik kollégám, aki a 19-es blokkban haldoklott, amikor elhagytam Auschwitzot – nemcsak gyermekorvos volt, hanem ő maga is gyerek volt. Az optimizmus úgy ragyogott a szemében, mint a nap. Mindig mosolygott, mindig viccelődött, mindig tele volt reménnyel. Soha nem evett, de napról napra látni lehetett, amint átszaladt a C táboron, egy darab kenyeret, egy csésze levest a rongyai közé rejtve, és vitte a betegeknek, haldoklóknak. Nevetése mindannyiunk állandó örömforrása volt, és a hitüket vesztettek iránti megvetése gyakran megóvott bennünket a kétségbeeséstől.

Charlotte doktor az anyai szeretet szimbóluma volt. Négy nővére volt vele a C-táborban, mígnem egyikük elevenen meg nem égett a szeme láttára. Ettől kezdve a másik hármat állandóan magánál tartotta, a tigris vadságával védte őket, megosztotta velük ágycsészét, és úgy etette, ápolta őket, mintha az anyjuk lenne. Mindenki édesanyjának született. Túláradó szeretete felmelegítette az egész tábor, betegei pedig gyermeki gyengésséggel fordultak hozzá.

Rose jósága tudatosabb volt. Ő harcos idealista volt, és minden cselekedetével hitét bizonyította. Erkölcsei ereje soha nem hagyta el, még később

sem, Bergen-Belsenben, amikor az éhség és a tífusz teljesen aláásta fizikai erejét.

Aztán ott volt Magda, Minna, Lenore és Suzanne, a négy nővér, akik a piszkos munkát végezték a kórházban, mindig mosolyogva, mindig készségesen, olyan nemességgel és becsületesen viseltek el minden nehézséget, amely a legnagyobb csodálatot váltotta ki.

Mi, orvosok gyakran jutottunk hozzá egy kis plusz ételhez. A többi táborból szívesen jártak hozzánk kezelésre, és minden alkalommal hoztak valamit, hogy kifizessék a szolgáltatásainkat. Egy kisműtét, például egy ciszta vagy egy rosszindulatú kelés felnyitása, egy doboz ételt, egy darab margarint vagy néhány szelet kolbászt jelentett. Ők voltak a kórház „magán” betegei. Amit napközben kaptunk, azt este megosztottuk, így volt elég energiánk a másnapi munkánkhoz.

Azok az esték a kórházban, az egyetlen elviselhető emlékem volt auschwitz-i napjaimról. Mi, kilencen barátok voltunk, kilenc nő azonos kulturális és társadalmi háttérrel, azonos érdeklődési körrel, azonos lelkesedéssel, azonos ideákkal. Tudtuk, miért élünk, és segítettük egymást közös harcunkban. Amikor éhesek voltunk, azzal vigasztaltuk magunkat, hogy az irodalomról beszélgettünk, idézeteket mondtunk a szeretett művekből. Amikor fáradtak voltunk, vagy amikor Mengele megvert minket – hogy megtörje a szellemünket – összedugtuk a fejünket, és a szabadság dalait szavaltuk. Nem törtünk össze... Nem tudtunk megtörni. Tudtuk, hogy harminckétezer tehetetlen nőnek van szüksége ránk.

Előfordult, hogy nem ettük meg a „magán” betegeinktől napközben kapott ételt, éhesen néztük a kenyeret, a margarint, a túrót, de nem nyúltunk hozzá, mert valamelyikünknek kellett egy cipő, vagy valami ruha. Egyszer, emlékszem, nagyon kellett egy pár cipő. De ugyanakkor nagyon éhesek is voltunk. Nyolc társam készen állt, hogy nélkülözze a plusz ételt, de napról napra rávettem őket, hogy egyenek meg mindent, mondván, hogy a cipőm várhat...

Mindannyian szeretjük egymást, de Olga és én többet jelentettünk egymásnak, mint a többiek. Megosztottuk az ágyunkat, az ételünket, minden gondolatunkat. Ő megvédett engem, én pedig őt. Ő volt az egyetlen, aki tudta, mit csinálok, amikor kiosontam az éjszaka közepén, hogy megszabadítsam a terhes nőt a babájuktól, és ezzel megmentsem az életüket. Tudta, és az életemért remegett. „Vigyázz magadra...” – intett naponta. „Ne adj túl sokat önmagadból... Csak kimeríted a szíved...”

Olga volt a legjobb, a legcsodálatosabb ember, akivel valaha találkoztam. És emellett kiváló orvos volt, hatalmas tudással. Valahányszor érdekesebb orvosi esetünk volt, hosszan megbeszéltük, ugyanúgy, mintha újra a budapesti klinikán lennénk. Amikor Dr. Mengele úgy döntött, hogy minden lázas betegnél vérvizsgálatot kell végezni annak kiderítésére, hogy van-e tífusza, tudtuk, hogy új

kontingenst szándékozik megölni pácienseinkből. Mit tehetnénk? Hogyan rejtjük el előle a tífuszos eseteinket? Egészen addig a napig elég volt, ha azt mondtuk, hogy a betegnek tüdőgyulladás van, de egy Widal-teszt mindannyiunkat elveszejthetett... Aztán Olgának egy csodálatos ötlete támadt. Ahelyett, hogy a tífuszos betegektől vettünk volna vért, egymás karjából vettünk vérmintát, és átadtuk Dr. Mengelének. A tesztek negatívak lettek, és a betegek megmenekültek.

De nem csak a tífuszos betegeket mentette meg Olga. Egyszer majdnem ugyanúgy meg kellett védenie engem is, négy hétig. Abban az időben volt egy titkos betegem egy SS-férfi, akivel egy bizonyos órában, egy bizonyos helyen találkoznom kellett. Mivel egy szállítási ügy feltartott, elkéstem a találkozóról, és a vadállat súlyos csizmájával úgy hasba rúgott, hogy ájultan összeestem. Olga volt az, aki megtalált, visszavitt a kórházba, és addig elvégezte az én munkámat is, amíg elég erős lettem ahhoz, hogy újra talpra álljak. Ha Dr. Mengele tudott volna az állapotomról, a hazugsága Olgát a krematóriumba juttatta volna.

1944-ben Olgát beosztották orvosnak egy transzportba, amely munkásokat szállított Németországba. Úgy éreztük, hogy eljött a világvége. Nem akartunk elválni, el sem tudtuk képzelni, milyen lenne az élet egymás nélkül. Mengele doktorhoz rohantam, és szinte térden állva könyörögtem, hogy engedjen el Olgával. A válasz „nem” volt. Aztán Olga ment hozzá. Felajánlotta, hogy feladja az orvosi pozícióját, és ápolónőként vagy takarítónőként dolgozik, csak hogy velem maradhasson. Alaposan szemügyre vett minket. Tudta, hogy Olga milyen csodálatos orvos, és hogy a hivatása számára a legfontosabb. Megértette, hogy a felajánlása, számára mekkora áldozat. Az arcán átsuhanó érzelem kiolvashatatlan volt. De a válasz továbbra is ugyanaz volt. „Te mész!” – mondta Olgának. „Maradsz!” – mondta nekem.

1945 áprilisában, a bergen-belseni felszabadulás után egy csontvázszerű férfi jött hozzám a kórházba. – Doktornő, mentsen meg... haldoklom... Olga férje vagyok. Sírva átkaroltam, és attól a naptól fogva ápoltam, gondoztam, ugyanolyan szeretettel, mintha a felesége lett volna, akiről egyikünk sem tudta, hol van. Azt sem tudtuk, hogy életben van-e... Amikor elég erős volt az utazáshoz, betegszállítóval Svédországba küldtem, hogy visszanyerje súlyát és egészségét.

Néhány hónappal később, egy forró júliusi napon, amikor éppen lábadoztam a Bergen-Belsenben elkapott tífuszból, valaki besétált a szobámba. Olga volt. Gyalog jött Prágából, hogy a németországi táborokban engem felkutasson. Tőlem tudta meg, hogy a férje még él. Leírhatatlanul boldoggá tett, hogy a legjobb barátnőm férjét én mentettem meg. Csodálatos négy napot töltöttünk együtt, majd elment, hogy a férjemet megkeresse. Soha nem találta meg. Néhány nappal a felszabadulás előtt, két év embertelen szenvedés után a nácik agyonverték...

Schwartz Olga, majd később Hamburgban Singer Olga volt a legkedvesebb két tábori-nővérem. Az orvos és a tanár – két nagyszerű ember - és a valaha volt legjobb barátaim...

A VÉGZETES KENDŐ TÖRTÉNETE

Lili nagyszerű színésznő volt, elkényeztetett és luxuskedvelő hölgy. Az élet napsütötte ösvényén járt. Selyem és bársony borította sima bőrét, és rendkívül értékes ékszereit biztonságban tartotta egy svájci trezorban. Meleg mezzoszoprán hangja minden ember szívét elvarázsolta. Gyönyörű volt, a sikere csúcán, és a közönség csodálatának középpontjában állt.

Nagyon-nagyon régen – amikor a hangja megszólalt a rádióban, elragadtatott csodálattal hallgattam. Szívesen kinyújtottam volna a kezem, hogy elérjem, megérintsem, megsimogathassam ezt a kedves, elbűvölő nőt, ezt a nagyszerű művészt.

Végül 1943 novemberében a divatos budapesti Művészklubban, ahol általában ő vezette a társalgást, nevetve és élvezve az életet, bemutatkoztam neki, és először beszéltem vele. Bízott az amerikai-brit győzelemben, meg volt győződve arról, hogy Magyarországnak sikerül elkerülnie ezt a véres özönvizet, és a demokrácia uralma, amelyben ő is szilárdan hitt, érvényesülni fog a nem is túl távoli jövőben. Komoly szavait azonban hamarosan harsány, csengő nevetése szakította félbe, mert mindenekelőtt szerette és élvezte az életet.

1944 nyara. Talán júniusban volt. Az „ambulancián” dolgoztam, egy kis fabódéban. Árnyékszerű táborlakótársaim egymást lökdösve várták a „kezelést”. A levegő koszos testek átható szagától bűzlött, gennyes sebek borították a háborgó vétagokat. Mindannyian hozzám könyörögnek, orvosi ellátásért esedezve. Dél van. Hamarosan névsorolvasás. Lökdösődnek és nyüzsögnek, mert addigra az összes sebet valahogyan be kell kötni, és el kell rejteni. Hangos jajveszékélés járja át, a miazmával teli légment. A tetvekkkel fertőzöttek véresre vakarják magukat. Időnként berohan néhány nő fejszerűléssel, esetleg koponyatöréssel; talán szomjas volt, és inni akart, vagy szükségleteit igyekezett kielégíteni, vagy talán csak egy SS-őr szeszélye miatt.

Dél van. Kora reggel óta talpon vagyok a hat láb széles és kilenc láb hosszú irodámban. A fal melletti pad tart némi rendet, amelyen nyolc-tíz beteg ül, és még száz-huszonöt tolong körülöttem.

Egyáltalán nincs levegő. Minden lélegzetvételnél fáj a tüdőm, és rettenetesen szenvedek attól, hogy nem tudok megbirkózni a helyzettel. Hiányzik a kötszer, ami legjobb esetben is csak papír, amelyen átcsorog a rothadó áramlás; kevés vazelin, némi hipermangán – ez minden; és sok-sok megtévesztő, üres, vigasztaló szó: „Ez most megteszi; a sebek mind begyógyulnak; ne ess kétségbe.” És a múltról beszélek és beszélek, mert a jelen elviselhetetlen, és nincs jövő – a múlt

pedig erőt ad a jelen elviseléséhez.

Nekem is fáj minden seb. Minden tályog láttán fájdalmasan nyelnem kell, hogy elrejtsem hányingeremet és tehetetlen szorongásomat – azt a szörnyűséget, hogy orvos vagyok ebben a náci pokolban.

Aztán látok valakit magam előtt. Lenyírt szürkés hajcsomkok, halálsápadt, arc, teste szürke rongyba csavarva, amelyet egy zsinór fog össze a derekán. Egy barna és egy fekete csizma a lábán.

– Nem ismer fel, doktornő? – Bársonyos hang kántálja. – Nem, ez nem lehet! Ki ez a kopasz, ördögi alak? Az a felejthetetlen hang! Csak az lehet... Igen, ez Lili!

Összegyűjtöm minden önuralmam; ez a találkozás nem történhet könnyes szemmel. Próbálok mosolyogni.

„Milyen szép vagy még itt is; micsoda mennyei zene, a hangod – még itt is – mondom neki. Sápadt arcát halvány pír önti el. „Várj; várd meg, amíg befejezem a munkámat.” A sarokban áll és vár.

Úgy tűnik, most is ott látom, felemelt fejjel, a fa-falnak támaszkodva, kezét kimerült testén összekulcsolva, ibolyakék szemeivel a morbid jeleneten elmélkedve. Finom, intelligens fejét az elbűvölő aranykorona helyett szürke hajcsomkok borítják. Csak áll a sarokban kifinomultan, szelíden – mert még itt is finom és szelíd hölgy maradt.

Aztán elmeséli, hogy a Gestapo azért fogta el, mert zsidó volt, „anglofil” és demokratikus. Ó! Ó! Ezek nagy bűnök! Pofon ütötték és megverték. A kistarcsai elosztó táborba szállították, ott egy marhavagonba dobták, és egy sötét éjszaka itt landolt az auschwitz-i pokolban. Három hete van itt, és ma hallott rólam.

„Doktornő, segíts! Élni akarok, annyira akarok élni! Annyira hiszem, hogy ezek a szögesdrótok lehullnak, ezek a kapuk kinyílnak, hogy újra szabadok leszünk. Hiszek az életben, és élni akarok! Segíts, segíts!”

Megsimogattam a kezét, és akkor és ott szövetséget kötöttünk, a koszos ambulancián; hogy soha nem hagyjuk el egymást; hogy élni akartunk és élni is fogunk. Attól fogva, nap mint nap, amikor éppen nem volt névsorolvasáson, az irodámban volt, és ott állt a sarokban, fejét a falnak támasztva. És elküldtem neki a legszebb mosolyomat, a szemeim biztatását, ami meggyőzte, hogy már nincs egyedül.

Tetves lett, és krémet készítettem neki. A lehető legjobban bekötöttem sérült lábát. Amikor hólyaghurutot kapott, meleg papírbetétet készítettem neki, hogy viselje a hasán. Minden apró betegségét lelkiismeretesen elláttam, hogy érezze és tudja, milyen fontos az élete.

Talán már nem is volt normális, ahogy ez a nő ragaszkodott az élethez. Orvosként gyakran csodáltam kikezdzhetetlen életösztonét – egy olyan helyen,

ahol az ég mindig izzott az égő emberi testektől; ahol az életnek oly csekély értéke és biztonsága volt; ahol mindenki a halál után sóvárgott, ez a nő annyira eszeveszetten ragaszkodott az élethez. Nem számított, hogy tetvek borították, hogy éhes volt, hogy fázott. Egyenesen állt a névsorolvasásnál, és hitt az életben.

Auschwitzban nem volt sem zsebkendő, sem törülköző, sem fogkefe – még egy darab papír sem. És ezek hiánya annyi szenvedést, annyi katasztrófát okozott! (Még ma is, amikor egy zsebkendőt tartok a kezemben, előszeretettel simogatom és egy mély és nagy vágy csodálatos beteljesüléseként kezelem.)

A tábori lét sok trükkre megtanított minket. Néha csorgott az orrunk, a szánkat és a fogainkat minden reggel mocsok borította, testünk alsó részét pedig naponta meg kellett tisztítani. De nem volt semmi, ami ezt a célt szolgálta. Mivel mindenkinek, aki életben akart maradni, leleményesnek kellett lennie, az egész táborban továbbra is az a furcsa szokás uralkodott, hogy apró szövetdarabokat téptünk le az ingünkről, és azzal tisztítottuk meg a testünket.

Lili is hamar megtanulta ennek a használatát, a kis, leszakított rongyok értékét. A nyár vége felé azonban nem sok maradt a ruhájából, mert nem tudott takarékoskodni. Egy szép napon egy SS-őr megszólította, felrántotta a ruháját, és íme, csak a vállpántjai voltak ott, csak egy csík a maradékból, ami egykoron volt!

“Te rohadt disznó! Te tolvaj! Hol van a tábori ruházat?” És ütések zúdultak rá, ostorral és bottal! Amikor Lili a mindennapi találkozóinkra megjelent az „ambulancián”, teljesen ellepte a vér. Ott várt a szokásos sarokban, és azon a napon, a bűzös ambulanciámon adta első koncertjét! Milyen, kitűnően énekelte a Traviatát, én pedig minden eddiginél hevesebben mosolyogtam, bátorítottam. Még jobban vigyáztam rá, attól a naptól fogva.

Amikor beköszöntött az ősz, a tábort részben „felszámolták”. SS-főnökünk a „kiválasztás” ürügyén felgyorsította a tömeggyilkosságot. Lili ekkor már űzött vadként élt. Egyik barakkból a másikba szaladt. Egyik nap a 28-29-es Blokkban volt szelekció, és a fogvatartottak felét a krematóriumba küldték, így Lili elbűjt, és az orosz barakkfelelős lány, a Blockova hagyta, hogy a rejtékhelyén maradjon, mert olyan szépen énekelt áriákat, de másnap ismét „szelektálták” ugyanazt a blokkot. Lilinek nem volt többé maradása – sehol.

Egyik barakkról a másikra vándorolt, és áriáit énekelte, hogy menedékjogot szerezzen. De minden blokkban meghatározott és korlátozott számú fogvatartott volt. Kétségbeesetten szeretett volna élni, hogy ne kerüljön Mengele halált okozó szeme látóterébe. De a gyűrű egyre jobban szűkült. A rejtőzködés lehetetlenné vált. Lili egykori önmaga árnyékává zsugorodott. Amit az éhség és a szenny nem tudott elpusztítani, azt a pániknak sikerült teljesen felszámolnia.

Szeptember vége. Szakadó eső, sár, mocsár, mindent elborító köd. Csak a

krematórium izzik pokoli intenzitással. Mindenkinek névsorolvasáson kell állnia az általános „szelekción”.

Hová bújjunk, howá fussunk? Lili segítséget vár tőlem, és én magam is tehetetlen vagyok.

Elrejttem az „ambulanciámon”. Mert élni akar, és tudja, hogy ha Mengele meglátja elveszett, vékony, beteg testét, a lángok közé dobja. Nincs kegyelem! Elbújik. De a névsorolvasáson a hiány kiderül. Az eltűnt után kutatnak. És a Blockova megtalálja Lilit a rejtekhelyén. Az az orosz lány is retteg, hiszen az életével kell fizetnie mindenkiért, aki eltűnt. Állati ösztönei feltámadnak. Torkon ragadja Lilit, tépi, csapkodja. Lili, aki mindig is tökéletes hölgy volt, kifinomult és gyengéd még a pokolban is, most már nem tud uralkodni magán. Magából kivetkőzve, hosszú, éles körmeit a Blockova arcába döfi, karmolva-marcangolva, sikoltozva és kiabálva: „Élni akarok, élni akarok!”

Az SS-őrök elé hurcolják. Frissen növesztett haját lenyírják, letépi az összes rongyát, betegen, meztelenül áll az összes fogoly előtt. Hogy leckéztessenek bennünket, megkorbácsolják, hogy vére hulljon ránk, és letépi a végtagjait. Sikít és ordít, mint egy vadállat, amikor a tűz-sír felé vezető úton a fekete targoncára dobják.

Annyira szeretett volna élni. Hat hónapig küzdött az életéért, a legvégsőig fegyelmezte magát, mindent elviselt, csendben szenvedett, még énekelt is – hogy életben maradjon! És most, most ő is megégett! Még mindig hallom kedves meleg hangját...

EGY NŐ HALÁLA

A tanár és családja a város szélén élt. A ház négyzet alakú, fehér kocka volt, és fehér függönyös ablakai bölcsnek és derűsnek tűntek, akár a lakók szeme. A ház mögött kukoricaföldek és hullámzó búzamezők voltak, rajtuk túl pedig a folyó. A távolban bársonyos, zöld felhőként lehetett látni a Kárpátok tölgyfákkal borított lankáit, a hegyek fölött pedig a hűvös, kék eget.

A család boldog volt ebben a szépségben és békében. Nem vágytak a főutca zajára és fényére. A tanár és felesége, aki szintén tanár volt, minden reggel együtt hagyták el a házat, hogy megosszák a tudásba, az őszinteségbe, az igazságosságba és a szépségbe vetett hitüket a város gyermekeivel. Majdnem annyira szerették tanítványaikat, mint saját gyermekeiket, akik vidámsággal és ígérettel töltötték meg a házat.

A tanárok gyermekei korán megtanulták a szabadság és a demokrácia jelentését. A szülők keresete alig volt elég az ételre és a ruhára, és az egyetlen luxus, amit megengedhettek maguknak, az a kultúra volt, az elme luxusa.

Mindenki szerette és tisztelte a tanárt és a feleségét. Napjaik és éveik békésen teltek, munkával, egymás- és gyermekeik iránti szeretettel, a jól végzett munka elégedettségével. Mire a tanításból nyugdíjba vonultak, hogy élvezhessék a dolgozó élet utáni pihenést, fiaik elhagyták a házat, hogy munkát, szabadságot és boldogságot keressenek külföldön, mivel saját országukban a körülmények egyre rosszabbra fordultak.

Csak az öt lányuk maradt otthon, és arra vártak, hogy a férjek megmentseik őket a tétlenségtől, amelyet egy olyan ország kényszerít rájuk, amely nem tud munkát adni a férfi lakosságának. Ibi, az Ibolya rövidítése, vagyis Ibolya volt a legidősebb. Magas, jó testfelépítésű, kedves lány volt, hosszú, csillogó fekete haja volt az ékessége, amelyet a feje körül kontyba tűzve hordott.

Kétségbeesett férjkeresésében Ibi megszokta, hogy végigolvassa a napilap házassági hirdetéseit. Egy napon talált egyet, amely a képzeletét felcsigázta. *„Feleségül vennék egy intelligens barnát, aki kontyba tűzve hordja a hosszú haját.”* – állt a hirdetésben, Ibi pedig leült levelet írni. Nem telt bele sok idő, mire választ kapott, és néhány hónappal később férjhez ment.

A fonatok varázsa azonban pillanatok alatt elkopott, és két évvel az esküvője után Ibi, kisfiával együtt, visszatért a szülői házba. Saját és gyermeke eltartására szabóműhelyt nyitott a városban, amely hamarosan a környék legjobb, legkeresettebb „szalonja” lett. Minden szabadidejét a fiával töltötte, rázúdítva egy frusztrált nő összes imádatát. Minden rendben lett volna, ha elvált férje nem lopta

volna el újra és újra a gyereket, amikor Ibi dolgozott. Évente többször el kellett hagynia szalonját, vonatra kellett szállnia, és üldöznie kellett a férfit, hogy visszaszerezze a gyereket.

Ez így ment évekig, mígnem egy napon Ibi Auschwitz szögesdrót kerítése mögött találta magát. Az egész családját elhamvasztották, kivéve a gyermeket, de róla nem volt semmi híre. A hajfonatait leborotvták, a jól formázott, kerek fejét erős, őszülő sörte borította. Testi állapota rohamosan romlott, csak a lelke, az élni akarása volt elpusztíthatatlan. Nem volt hajlandó elhinni, hogy szeretteink testéből szappant és műtrágyát készítenek a németek számára. Tudta, hogy a kegyetlen igazság beismerése megfosztaná belső erejétől, és élni akart – a fiáért...

Ibi panasz nélkül állta a napi két névsorolvasást. Az utolsó cseppig megette a borzalmas, mocskos fehérrepalevest, mert az közte és az éhezés között állt. Végtelen türelemmel irtotta a testét borító tetveket, egy mániákus rendíthetetlen kitartásával küzdött a betegség, a gyengeség, a demoralizáció és a kilátástalanság ellen. Még a halál ellen is harcolt, egy ideig sikeresen...

Az érkezése utáni első „szelekción” Ibit az SS-orvos balra irányította, hogy meghaljon a krematórium lángjaiban. Talán a magas testalkata volt az, ami felkeltette a figyelmét, vagy talán az égő intelligencia és az élni akarás volt az, ami beesett, gyönyörű, sötét szemében ragyogott. Bedobták a teherautó hátuljába, meztelen teste több száz másik meztelen test közé préselődött, akiknek sikoltozása és segítségért, kegyelemért kiáltozása megtöltötte a levegőt, és torkába, tüdejébe hatolt minden lélegzetvételük.

De Ibit még nem győzték le. A rettegés, amely egy pillanatra megbénította az agyát, átadta a helyét a megmenekülés eszeveszett keresésének. Az SS-örök ostorai jégesóként csaptak rájuk, hogy elhallgattassák az áldozatok kétségbeesett sikoltozását, és a teherautó kigördült a táborból a krematórium felé, hogy véget vessenek ezeknek a fiatal, ártatlan emberi életeknek. Mély csend ereszkedett a táborra, és a holnaptól való félelem váltotta fel a szomorúságot, amelyet azok iránt éreztünk, akiknek ma a sora beteljesedett.

Már éppen lefeküdtem volna a koszos ágyamra a kórházban, amikor hirtelen, a sötétből megláttam, hogy Ibi jelenik meg előttem. „Leugrottam a teherautóról...” mesélte. „Elkaptak, de a bátorságom biztosan lenyűgözte őket, mert nem tettek vissza. Elengedtek. Kérem, doktornő, hadd maradjak néhány napig a kórházban.

A kórházban maradt, hogy felépüljön a „szelekcióból” és kétségbeesett ugrásából, mígnem Dr. Mengele úgy döntött, hogy a kórházat teszi a következő szelekció színhelyévé. Végigjárta a kórtermeket, minden esetben érdeklődött a diagnózis felől, majd verés, rugdosás és korbácsolás után, az egész kórházat

teherautóra rakta, elhamvasztásra ítélve. Ibi a betegek között volt. De ismét leugrott a teherautóról, és éjjel már újra a kórházban volt.

A következő hat hónapban Ibit hatszor választották ki, hogy meghaljon. De mindannyiszor visszatért a lángokhoz vezető ajtóktól, mert élni akart... mert meg akarta találni a fiát... Az utolsó szökésnél eltörte a lábát. Négy hétig a kórházban tartottam, amíg meg nem gyógyult a lába.

Nap mint nap az ágya mellett ültem és beszélgettem, táplálva őt a múlt és a jövő álmaival. Ez a lelkét megerősítette és segítette, hogy felépüljön, borzasztóan legyengült állapota ellenére.

Szerette felidézni hat szökésének történetét, és nevetett újonnan megszerzett képességén, amelyre bármilyen cirkuszi művész büszke lehetett volna. Szilárdan hitte, hogy miután túlélte a hat halálos ítéletet, biztonságban van, és életben marad, hogy újra láthassa fiát.

Ősz volt, mire a lába meggyógyult – hideg, párás ősz. Az eső kíméletlenül verte a rongyos csontvázakat, akik a névsorsolás hosszú óráiban a placcon álldogáltak. Megkezdődött a tábor felszámolása, és felgyorsult a szelekció tempója.

Az egyik névsorolvasásnál Dr. Mengele szeme megakadt Ibi ezüstös sörtés fején. „Még mindig itt vagy?” – kérdezte tőle harapósan. Ibi sápadt arca még sápadtabb lett, de nem válaszolt. Elvették a rongyait, és remegve állt a meztelen nők hosszú sorában, két sor állig felfegyverzett SS-őr között. A hideg eső átáztatta a lesoványodott testeket, csontos lábuk eltűnt a puha, sűrű sárban, és a menetparancs mégsem jött. Órák teltek el, hosszú órák, amelyek évekig tartó kínzásnak tűntek azok számára, akik tudták, mi vár rájuk. Valahányszor egyikük sikoltott vagy összeesett, az őnök rárontottak és verték, rugdosták, amíg el nem hallgatott vagy fel nem kelt...

Ekkor Mengele doktor parancsot adott, és az oszlop megindult. A meztelen, tehetetlen nőkben már nem volt ellenállás. Automatikusan engedelmeskedtek, hang nélkül haladtak a végső üdvösség felé – a halál felé...

De újra, és egyben utoljára, ismét érvényesült Ibi fantasztikus élni akarása. Kiugrott a sorból, és tekintet nélkül a fegyveres őrekre, tekintet nélkül a kilátástalan helyzetére, futásnak eredt. Biztosan tudta, hogy nincs hova bújni, nincs hová menekülni, de a fiára gondolva, az eszénél erősebb volt az élnivágyása.

Dr. Mengele elhagyta az oszlop elejét, és néhány, könnyű lépéssel utolérte őt. Megragadta a nyakánál, és véres péppé verte a fejét. Megütötte, pofon vágta, újra és újra, mindig a fejét, csak a fejét – teljes erejéből ordítózva. „Szökni akarsz, ugye... Most nem menekülhetsz... Ez nem teherautó, nem tudsz ugrani... Égni fogsz, akár a többiek ... Elpatkolsz, te mocskos zsidó...” És tovább verte szegény,

védtelen fejét.

Ahogy néztem, láttam, hogy két gyönyörű, intelligens szeme eltűnik a vérben... A füle már nem volt ott, talán letépte... És néhány másodperc múlva egyenes, hegyes orra lapos, törött, vérző tömeggé vált. Behunytam a szemem, nem bírtam tovább, és amikor újra kinyitottam, Dr. Mengele abbahagyta a verést. De emberi fej helyett Ibi magas, vékony teste egy kerek, vérvörös tárgyat hordott csontos vállán, egy felismerhetetlen tárgyat, amelyre ránézni is szörnyű volt. Ahogy visszalökte a sorba, és hosszú, lesoványodott lábai felvették a menet ritmusát, a szemem előtt vérző feje gömbölyűvé változott, és nekem úgy tűnt, mintha Ibi áldozatul esett teste hordozta volna a háborús glóbuszt, a halálra ítélt Földet a lángokba... És újra láttam a kis kocka alakú fehér házat a búzamezők között, a tanár házat, a szabadság, a testvéri szeretet és a jobb, emberi világra való törekvés szimbólumát.

Fél órával később Dr. Mengele visszatért a kórházba. Kivett egy darab illatos szappant a táskájából, és vidáman füttyörészve, arcán az elégedettség mosolyával, kezét mosott...

A ZACSKÓ GYÉMÁNT

1944 augusztusában soha nem tapasztalt hóhullám tört rá Auschwitzra. A kegyetlen sziléziai nap csak az egyik hóforrás volt, amely a náciktól tanult könyörtelenséggel mély sebeket égetett védtelen testünkbe. Valahol a kapun kívül volt egy másik hóforrás, amely nyugtalanságot keltett az egész táborban. A krematóriumok új hevességgel égtek, és a lángok szenvedélyes tánca a külvilág történéseivel szembeni izgalmat és elégedetlenséget sugározta.

Reggeltől estig nem hallottunk mást, mint a „Blocksperré”-t, a parancsot, amely kijárási tilalmat jelentett. A tábor utcái kiürültek, a barakkok ajtaja zárva volt, és a barakk nyüzsgő sötétjében töltöttük napjainkat és éjszakáinkat. Börtön a börtönben.

Túlságosan is jól tudtuk, mit jelent ez a „Blocksperré”. A vékony falak nem tudták visszatartani a vonatok fűtőjét, és a vonatok számunkra áldozatokkal teli új marhavagonokat, új üzemanyagot jelentettek a soha nem pihenő krematóriumok számára. Volt valami titokzatos, valami új és váratlan ebben a rengeteg áldozatban. Mi, magyar zsidók, akik hosszú hónapokat töltöttünk ebben a halál előkamrájában, nem értettük. Eddig azt hittük, hogy Európában a magyar zsidók voltak az utolsók, akiket megsemmisíteni akartak.

Néhány orvos, köztük én is, mentesült a kijárási tilalom alól. Az augusztusi reggelek áttetsző levegőjében láthattuk a vonattól a kapuig vonuló oszlopokat, jól öltözött hölgyeket, okos kisfiúkat és lányokat, ki-ki a maga kis batyujával, amely Isten tudja, milyen kincseket tartalmazott. Hangtalanul meneteltek, még nem tudták, mi vár rájuk.

Hirtelen egy csapat apácát vettem észre a színes oszlopban, keményített fejdíszük még mindig makulátlanul tiszta volt. Lépéseiket ütések és SS-emberek durva nevetése kísérte, de úgy tűnt, ezt észre sem veszik. Mögöttük valami egyenruhás férfiakat láttam, talán vasutasokat; mögöttük papok mentek, majd ismét elegáns hölgyek furcsa, nagy kalappal. Napról napra meneteltek az úton, mintha a nácik úgy döntöttek volna, hogy az utolsó férfiig, nőig és gyermekig kiirtják Európát.

Egy nap láttam egy csapat jól öltözött, fehér szakállas urat menni a sorban, teljesen felöltözve, sapkában, kesztyűben és jól szabott felöltőben. Finom kockás takarókat és kis éjjeli táskákat hordtak a kezükben, mint a diplomaták, akik valami fontos konferenciára mennek...

Ott álltam, nem messze a gázkamráktól, néztem őket, szenvedtem értük, már gyászoltam őket. Láttam aggódó arcukat, szemükben a kérdéseket, de a válasz,

még ha tudtam volna is közölni velük, csak növelte volna kétségbeesésüket. Az egyik öregúr pontosan úgy nézett ki, mint az apám! Vagy ez csak egy láz szülte illúzió volt?

Úgy hallottam, holland zsidók voltak, gazdagok, akik eddig a pénzüknek és kapcsolataiknak köszönhetően el tudtak bújni. De semmi sem menthette meg őket a náciaktól, akik Európa utolsó megmaradt zsidóinak kiirtására törekedtek. Mindannyian halálra égtek, gyorsan, mielőtt sorsukkal szembesültek volna. Csak nagyon kevesen kerültek ki élve a válogatásból, olyan rongyokba öltözve, mint mi többiek.

Néhány nappal később beszéltem az egyik újonnan érkezővel. A krematórium közelében lévő szemétdombon dolgozott. Az elegáns, jól ápoltságú diplomátának látszó férfi rövid idő alatt koszos, tetvekkel fertőzött emberroncs lett, kedélye megtört. Holland volt, és beszélt németül.

Láttam, amint odamegy az egyik táborvezetőhöz, és az orra alatt suttog neki, aggódva, sietősen. Az előljáró várakozóan nézett rá, az új fogoly pedig benyúlt a rongyai alá, és elővett egy kis bőrzacskót, amiben általában dohányt tartanak. Remegő kézzel kinyitotta, és a tartalmát a tenyerébe rázta. Mint millió kis nap, a gyémántok úgy ragyogtak és csillogtak piszkos, törött, sebes kezében. A munkavezető szélesen vigyorogva bólintott, és három nyomorult főtt krumplit odanyújtott. Az idős férfi pedig türelmetlenségtől remegve kitepte a kezéből, és a szájához emelte, rágta, nyelte, mintha minden falat új életet adna neki.... A gyémántokkal teli kis zacskó már a munkavezető zsebében pihent, és a kezét rajta tartotta, szinte gyengéden simogatta a köveket.

Itt, ezen a pokoli tőzsdén egy zacskó gyémánt értéke három nyers burgonya volt. És ez az érték volt az igazi. A három burgonya pozitív értékű volt, meghosszabbította az élettartamot, erőt adott a munkához, a verés elviseléséhez, az erő pedig az életet jelentette, még ha csak rövid időre is. Maga a zacskó gyémánt semmire sem volt jó. Egy ideig, rövid ideig talán gyönyörködtet egy kíméletlen gyilkost, de amikor eljön a számonkérés napja, nem menti meg az életét...

AZ ÉLETMENTŐ EMBRIÓ

Az SS-konyha a tábor egyik legforgalmasabb helye volt. A főzés és sütés napi tizenkét órán át folyt, egyik fogást szolgálták fel a másik után, és az SS férfiak és nők meghíztak a krematórium újonnan érkezett áldozatainak csomagjaiból készített bőséges ételen.

Egyedül Irma Grese tartózkodott a túlzott falástól, hogy szép teste rugalmas és vonzó legyen, jövőbeli filmsztári karrierje szempontjából. Korábban sadista örömet érzett abban, hogy az összes emésztőmirigyemet működésbe hozza azzal, hogy elmesélte, milyen ételeket evett, és milyen ételeket fog enni később. „Ma reggel igazi kávé ittunk tejszínnel és cukorral – mesélte nekem –, és dán kávé süteményeket ettünk mazsolával. A szakács azt mondta, hogy vacsorára sertéskaraj lesz sült krumplival és zöldségekkel. Miközben beszélt, a szeme folyamatosan fürkészte az arcomat, és elégedetten csillogott, ahogyan észrevette szavai hatását.

Néhány idő, „érdemes” árja rab volt a szakács az SS-konyhán, akik egy SS-nő felügyelete alatt dolgoztak. A konyha volt a tábor szentélye, mennyország annak a néhány rabnak, aki ott dolgozott, és mitikus hely azoknak, akik csak tudtak róla.

Ősz volt – hideg, nedves és reménytelen. Halványan emlékeztünk arra, hogy van egy élő világ a szögesdrót-kerítésen túl, egy olyan világ, ahol az emberek ettek, ittak és aludtak. Elfelejtettek minket? Elfelejtették ezt a hatalmas temetőt, ahol csak az idő választja el az élőket a holtaktól?

Éjszaka volt, és kórházunk kis „műtőjében” feküdtem az ágyam nedves deszkáin, és a múlttól álmodoztam, amikor hirtelen meghallottam, hogy valaki a fülembé súgja: „Doktornő – gyere velem – az egyik felügyelő a konyhából látni akar téged. Meg kell vizsgálnod. Igen, tudom, szabályellenes, de a parancs az parancs. Gyere, vezetlek...”

Teljes sötétségben botorkáltunk a talajt borító sűrű sárban. Hirtelen azt éreztem, hogy csodálatos illatok töltik meg körülöttem a levegőt. Az étel, ami egy pillanattal ezelőtt még csak álom volt, valósággá vált. Szemeim megteltek a heves vágy könnyeivel, és általában kiszáradt számat nyál nedvesítette.

Bementünk a kivilágított konyhába. Csillogó, jól megsúrolt fazekak és serpenyők álltak a falak melletti állványokon. A polcok tele voltak finom porcelánnal, tányérokkal, csészealjakkal, különféle méretű csészékkel és edényekkel. Mélyeket lélegeztem az étel gazdag illatából, amely még órákkal az utolsó étkezés után is megmaradt. Saját múltamra emlékeztetve, a tisztaság és a

bőség látványán lakmározott a szemem. Mit adtam volna, hogy birtokba vegyem az egyik csészét, az egyik ezüstkanalet! Még az a rossz fehérrepaleves is, amelyet nap mint nap kaptunk, jobban ízlett volna, ha tányérból, ezüstkannállal ehettem volna. De hiába álmodozok. Ezek a dolgok nem nekünk szoltak – hanem a mestereinknek – a náciknak. A vezetőm megbökött, és beléptünk a konyhán túli szobába.

Szép, fiatal lányszoba volt fehér és halványkék színben. Az ablakokon fodros függönyök, az ágyon pedig nehéz-halványkék selyem terítő. Volt két kényelmes fotel és egy íróasztal is. És a szoba közepén állt az SS-nő, aki értem küldött, makulátlan fehér öltözetben és magas, fekete lakkbőr csizmában.

Rövid, éles parancs: „Vizsgálj meg. Azt hiszem, terhes vagyok...”

Megvizsgáltam, majd felegyenesedtem. – Alázatosan jelentem, hogy nem terhes. És bizonyítékkul feltartottam a vértől csöpögő kezemet. Egy pillanatra meglágyult az arca. Egy pillanatig nő volt, örült, hogy félelmei alaptalanok. „Mehetsz” – mondta. „Holnap reggel kapsz tőlem egy vödör krumplit. De vigyázz, hogy ne dumálj...”

Kifelé menet ismét átmentünk a konyhán, és alig tudtam megállni, hogy ne érintsem meg simogató kézzel a serpenyőket, a porcelánt, az üvegedényeket, az ezüstöt. Aztán visszaültem az ágyamba, hogy a krumplival álmodjam az éjszaka hátralévő részében.

Hajnal előtt valaki megérintette a vállamat. Ugyanaz a rab volt, aki a konyhafelügyelőhöz vitt. Kezében egy rongyokkal borított vödört tartott, a vödörben pedig körülbelül két kiló krumpli volt. Nem mertem hinni a szememnek... Az SS nő betartotta a szavát. Burgonya – igazi burgonya... Egyenként a kezembe vettem őket, az orromhoz, az ajkamhoz emeltem, hogy érezzem az illatukat, az állagukat... Igazi volt... Nem csak az izgatott képzeletem szüleménye volt.

Egy másodperccel később felébresztettem az egész egészségügyi személyzetet, a négy orvost és a négy nővért. Izgatottan egyik lábamról a másikra állva, meséltem nekik a kincsemről és arról, hogyan szereztem. Igazi vacsorát akartunk aznap este! Hoztunk egy kis vizet és megfőztük a krumplit a kórház kis vastűzhelyén... Mindannyiunknak más volt az elképzelése arról, hogyan készítsük el. Az egyik paprikás krumplit akart készíteni, sok magyar kedvenc étele... A másik zsíron akarta megsütni... A harmadik arról álmodozott, hogy a héjában süti meg... Sok időbe telt, mire kellőképpen elcsendesedtünk ahhoz, hogy reális tervet készítsünk. A sebészkezeinkkel meghámozzuk, és vízben megfőzzük...

Soha nem tűntek olyan hosszúnak a hajnal és a vacsora közötti órák, mint aznap. Már a szenvedők hosszú sora állt sorban a kórház előtt, és várta a kezelést,

a kötést, a segítséget. Elrejtettük a vödört a rongyok közé, és mentünk dolgozni.

Mindig emlékezni fogok arra a napra. Azt a parancsot kaptam, hogy szakítsam meg a kéthónapos terhességet, és konzerváljam az embrió formában. Nehéz műtét volt műszerek, érzéstelenítő nélkül, de a sors megkegyelmezett, és sikerült egy darabban kivennem a nyolchetes magzatot. Gyönyörű példány volt, és siettem a formalinos tégelybe tenni, hogy később megmutassam Dr. Mengelének. Az anya boldogan, hogy túl van rajta, visszatért dolgozni. Az élete biztonságban volt – legalábbis egy ideig...

Kollégáimmal alig beszélünk egymással a rohanó munka közepette, de ha volt egy percünk, kizárólag a krumpliról beszélünk. De beszélünk kellett betegeinkkel is, hiszen a kedves szavakon kívül szinte semmi más gyógymódunk nem volt a betegségeikre. Sok törött csontot kellett helyrerakni, kutyaharapást megtisztítani, korbács okozta sebeket fertőtleníteni és a rendelkezésre álló kevéske kenőccsel a bőrpanaszokat kezelni. Néhány papírkötést és barátságos szót tudtunk adni ezeknek a szerencsétleneknek. Ennek ellenére szerettek idejönni. A kórház volt az egyetlen hely, ahol úgy érezték, szabadon beszélhetnek, emlékezhetnek múltjukra, és tervezhetik jövőjüket. A biztonság illúziója volt ott, pedig mindannyian tudtuk, hogy bármelyik percben lecsaphat ránk a katasztrófa.

Dr. Mengele minden délután rövid látogatást tett a kórházban. Mindennél jobban féltünk ezektől a látogatásoktól, mert mindig talált okot arra, hogy szadista dühét kitérítse rajtunk, és sohasem tudtuk, hogy utána tovább élhetünk-e.

Egyszer azért bántalmaztak minket, mert túl sok beteg volt a kórházban, másszor pedig azért, mert túl kevés. Egyszer majdnem megvert minket, mert túl koszosak voltunk, máskor megfenyegetett, hogy elhamvasztanak minket, mert túlságosan jól karbantartottnak tűntünk. Bármit megtehetett velünk – megvert, korbácsolt, nehéz csizmával rúgott, vagy egyszerűen a krematóriumba küldhetett.

Azon a napon késett. A délután véget ért, kiálltuk a második névsorsolást, kiosztották a vacsorát, ragyogtak a csillagok, és mégsem jelent meg. Még soha nem késett el ennyire – mondtuk egymásnak –, talán már nem is jön. Szabadabban kezdtünk lélegezni, és elkezdtük a felkészülést a pazar esti vacsoránkra. Egyikünk kifutott a kórházból, hogy vízért harcoljon, egy másik kis fadarabokat gyűjtött a tűzhelyünkhöz, a harmadik lesétált a tábor másik végébe, hogy egy lengyel nőtől, aki a konyhában dolgozott, gyufáért könyörögjön. Hátral maradtam, hogy élesítsem a késeinket. Kis idő múlva mindenünk megvolt, ami szükséges – víz, fa, gyufa, kések... És mind a kilencen leültünk a koszos padlóra, hogy meghámozzuk a mennyei krumplit.

Mély csend honolt a kórház falai között, egy hang sem hallatszott, kivéve az időnkénti suttogásunkat és a kés lány hangját, amint megérintette a burgonya

lédús húsát.

Hirtelen megállt egy autó a bejárat előtt, az ajtót kitárták, és még mielőtt időnk lett volna magunkhoz térni, megláttuk Dr. Mengele veszélyes, fekete ruhás alakját a küszöbön. Éles, farkasfogú szája tátva maradt a meglepetéstől, ahogy észrevette, mit csinálunk. Teljesen lebénultunk a félelemtől, és a mögöttünk lévő kétszáznyolcvan beteg is a kórházban...

A csend csak egy másodpercig tartott, és a vihar, amikor kitört, még szörnyűbb volt. Rohant körbe-körbe, mint egy vadállat, mindent összezúzva, ami az útjába került. Szétrúgta a tűzhelyet, rátaposott a krumplinkra, felborította a műtőasztalt, szakadatlanul üvöltött, kiabált. „Igen... így képzelték el egy zsidó kórházat. Ti piszkos kurvák... Ti aljas zsidó disznók...”

Tudtam, hogy itt a vég. Szegény krumplim, amit oly nagy örömmel mutattam barátaimnak, halált hozott ránk és kétszáznyolcvan betegünkre is... Biztos voltam benne, hogy egyikünk sem menekül meg, mindannyian halálra vagyunk ítélve. .

Hirtelen kétségbeesett tervem támadt. Felkeltem a földről, a polchoz mentem, levettem a magzatot tartalmazó üveget és odamentem Mengele doktorhoz. – Herr Hauptsturmführert érdekelheti ez a példány... – dadogtam. „Csak ritkán lehet kiszedni egy darabban...”

Abbahagyta az őrzőgést, és kikapta az üveget a kezemből. Arca, amely egy pillanattal korábban úgy nézett ki, mint egy őrzőgő mániákus arca, kegyetlen, elégedett mosolyt öltött.

“Jó... gyönyörű... Holnap vigye el a II. számú krematóriumba. Berlinbe küldjük...” És mintha elfelejtette volna, mi történt korábban, megfordult és elhagyta a kórházat.

Hisztérikus pácienseinket megnyugtattuk, amennyire csak tudtuk, és anélkül, hogy egy további pillantást vetettünk volna a kis híján halálunkat okozó összetört krumplira, ágyba vetettük magunkat, hogy egy olyan világról álmodjunk, amelyben a burgonya ártalmatlan zöldség, amit bárki megehet...

JEANETTE TÖRTÉNETE

Jeanette az auschwitzzi koncentrációs tábor 20-as blokkjában élt. Ez az istállószerű blokk az úgynevezett „szülési blokk” volt, ahol lengyel, ukrán, görög és jugoszláv foglyok szülték gyermekeiket. Ott szülte meg a gyermekét az a néhány zsidó nő is, aki csodával határos módon még élt akkor, amikor a náci főorvosi rendelet rájuk is kiterjesztette a szülés kiváltságát.

Jeanette francia és párizsi volt, de nagyon csúnya. A kacér és harmonikus szépséggel átitatott város nyilvánvalóan nem hagyott rajta semmilyen nyomot; csúnya maradt. Arcvonásai kemények és férfiasak voltak, civakodó személyiségét pedig smirglisen durva hangja hangsúlyozta. Úgy tűnt, megfedkezett arról, hogy állandóan égő kemencék veszik körül, ahol éjjel-nappal tombolt a halál, és nem tudott arról, hogy a 20-as blokkban milyen groteszk játékot játszik a perverz náci orvos. A terhességét nagyon fontos dolognak tartotta, és úgy tett, mintha valami elegáns párizsi magánklinikán várná a szülést. Minden nap új igények és növekvő elégedetlenség jellemezte; ígéretek aligha tudták megvigasztalni. Senki sem szerette, senki nem értette a nyelvét, de hamarosan minden figyelmünket Jeanette-nek kellett szentelnünk – elkezdődtek a szülési fájdalmai. Már nem volt fiatal. A hasának feszülése és fájdalmainak erőssége nem volt normális. Auschwitzban a szülésnek csendesen kellett zajlania. Itt a szenvedés semmilyen foka nem számított, semmilyen testi állapot nem számított. De Jeanette sikoltozása átjárta a tábort: „Mon Dieu! Mon Dieu!” – kiáltozta, nem törődve azzal, hogy hol is van.

Rendellenes szülés volt – ikreket szült. Ezt jelentenünk kellett a náci főorvosnak. Dr. Mengele a helyszínen tartózkodott, az ironikusan „szállítóteremnek” nevezett cellában. „Ikrek! Ikrek!” – kiáltotta, és ez a varázsszó és minden vonatkozása eszeveszett, mániákus izgalomba hergelte. Össze-vissza járkált a szűk cellában, és többször is motyogta: „Végre! Itt születnek az első ikrek!” És ez a szadista, akinek úgy tűnt, egyáltalán nincsenek érzelmei, most teljesen elvesztette az önuralmát.

Dr. Mengele nemcsak a krematórium vezetője, hanem tudósa is volt. Hobbija az ikrek voltak. Ügyes orvosok kutatásokat végeztek az ő utasítása és irányítása alatt, hogy megmagyarázzák a természet titkát: az ikreket. Nagyravágyó terve az volt, hogy megsokasítsa a felsőbbrendű fajt, és az ikrek révén a legnagyobb munkaerőt adja a német népnek. A legutálatosabb kutatásokat felnőtt ikreken végezte, de most megvolt a titok forrása – az újszülött ikrek. Úgy viselkedett, mint egy tudós, aki sok fárasztó és kimerítő kutatás után végre elérte célját, és felfedezte a titok eddig rejtve maradt megközelítésének módját.

Csúnya Jeanette igazán fontossá vált a 20-as blokkban, Dr. Mengele pedig nagyon udvariasnak és hálásnak tűnt az ikrek anyjával. Egy kosarat biztosított az ikreknek; babaingeket kaptak; és még egy takarót is, törekeny testük takarására. (Auschwitzban csak piszkos rongyokba öltöztették az újszülötteket.) Jeanette egyedül feküdt a hordágyán, amelyen még fehér lepedő is volt, és dicsekedett a teljesítményével.

De másnap két baljós kinézetű SS-ember jelent meg a blokkban. – Az ikrek, hol vannak az ikrek? – kiáltották, és elvitték őket.

Jeanette úgy harcolt, mint egy oroszlán, összefüggéstelenül beszélt, és sírt a gyerekeiért. Azzal próbáltuk vigasztalni, hogy az ikreket talán csak ki kell vizsgálni, és minden bizonnyal visszaadják őket. Az egész szülőszoba izgatottan várta az ikrek hazatérését. Éjszaka volt, amikor visszahozták őket. Így napról napra a francia ikreket minden reggel egy speciális laboratóriumba vitték, ahol Dr. Mengele sátáni kutatásait végezte rajtuk. Ezekben az órákban Jeanette úgy sírt, ahogy csak egy anya tud sírni, ha gyermekei nagy veszélyben vannak.

Tizennégy napig tartott ez az anyai szívet kínzó tortúra. Aztán egy reggel holtan találtuk az egyik ikertestvért – elpusztult, mert nem tudta elviselni az életet Dr. Mengele laboratóriumi állataként. Néhány nappal később a másik kis francia követte a testvérét – ő sem bírta a tengerimalac-sorsot elviselni. Jeanette hangja pedig hiába töltötte be az auschwitzi tábort kiáltásaival: „Mes enfants! Mes enfants!”

Jeanette már nem volt fontos. És amikor Dr. Mengele ismét megjelent, és megállapította, hogy az ikrek meghaltak, feldühödött, és nevetve bedobta Jeanettet a krematóriumba.

A C. TÁBOR FELSZÁMOLÁSA

A gondosan megtervezett, és az egész európai zsidóság kiirtására irányuló kampányban többek között szerepelt a túlmunka okozta halálozás is. Amíg a zsidók a táborokban voltak, a munka csak a büntetés egy formája volt, abból állt, hogy köveket vagy szemetet hordtak egyik kupacból a másikba, majd vissza, de folyamatosan szállították a foglyokat Németországba a náci hadiipar rabszolgáinak. Ez a gyakorlat, hogy a zsidókat – minden ember közül – felhasználják háborús erőfeszítéseik elősegítésére, nagy mulatságot keltett a magasabb náci körökben.

Minden hatodik hónapban nagyszámú fogoly távozott Németországba a különböző táborok felszámolásának előkészítéseként. Egyetlen tábor sem működhetett hat hónapnál tovább ugyanazzal a fogolycsoporttal. Amikor letelt a hat hónap, a táborot kiürítették, hogy helyet adjanak az áldozatok új kontingensének. Amikor elérkezett a C tábor felszámolásának ideje, tudtuk, mi vár ránk, hiszen már szemtanúi voltunk a csehszlovák, cigány és orosz táborok felszámolásának.

Harminckétezer magyar zsidó nő volt a C táborban azon a hideg, esős októberi napon, amikor ránk került a sor. A folyamat négy hétig tartott, és a nyolcadik hét végére húszezer embert hamvasztottak el, és tizenkétezerrel küldtek Németországba dolgozni. Csak néhányan, köztük mi, orvosok kerültünk másik táborba, hogy folytassuk nyomorúságos létünket Auschwitzban.

Minden reggeli névsorolvasásra megérkezett Dr. Mengele frissen, mosolyogva, a Toscából egy áriát, vagy a Kék Duna keringőt füttyülve, ami az egyik kedvence volt. Mögötte egy pisztolyokkal és korbáccsal felfegyverzett SS-csapat jött. Körülvettek néhány barakkot, és megparancsolták a két-hármezer nőnek, hogy vetkőzzenek le. Ezek a boldogtalan lények, kénytelenek voltak Dr. Mengele felé futni teljesen meztelenül, két sor SS között, akik szórakozásból korbácsolták őket. Dr. Mengele egyenként végignézett rajtuk, és eldöntötte, hogy éljenek vagy haljanak. Aki túl vékony volt, akinek sebek borították a bőrét, akinek bedagadt a bokája, és akinek a teste nem tetszett neki, azt „balra” küldte. Kihajtották őket, meztelenül, a tábor kapuján át, egyenesen a kemencékbe.

A szerencséseket, akiknek fizikumuk még nem ment teljesen tönkre, jobbra küldték. Kaptak egy kis csomagot, benne néhány szelet kenyérral, és szállítóeszközökbe zsúfolták őket, amelyek elvitték őket Németországba, hogy esküdtek ellenségeiknek dolgozzanak.

Azok az éjszakák, amelyeket az alatt a négy hét alatt a barakkban töltöttünk,

minden képzeletet felülmúltak. Senki sem aludt, mert tudtuk, hogy minden másodperc közelebb visz az örök álmhoz. Sikoltozás, panaszkodás, imádság töltötte be a levegőt. Néhányan epilepsziás rohamban, a földön vonaglottak habzó szájjal. Voltak, akik hisztérikusan verték a fejüket a falhoz. Mások mozdulatlanul ültek, tágra nyílt szemekkel, azt sem tudva, hogy mi történik körülöttük.

Barakkról barakkra rohantunk, próbáltunk elbújni üldözőink elől, de bárhol is voltunk, mindig megtaláltak minket, és erőfeszítésünk egyetlen eredménye egy félelmetes verés volt, amitől elgyengültünk és zihálva egy helyben maradtunk. Kí tudná valaha is elfelejteni azt a több ezer nőt, akik őrülten rohagáltak, próbáltak egy kilazult téglát találni, darabokra törni, és a vörös port az arcukba dörzsölni, hogy erősnek és egészségesnek tűnjenek, amikor Dr. Mengelével szembefordulnak? Nem volt menekvés. Amikor letelt a négy hét, a laktanya üresen tátongott az őszi éjszakában, készen arra, hogy újabb harminckétezer zsidó mártírt fogadjon, és elszállásoljon, pokoli hat hónapra. Így gondoskodtak a C tábor magyar zsidó asszonyairól.

BÚCSÚ AUSCHWITZTÓL

1945 januárjának első napjai voltak az eddig tapasztalt leghidegebbek Auschwitzban. Hó és jég borította a barakkok közötti szűk utcákat. A földhöz fagyott a lábunk névsorolvasás közben, akiknek eddig sikerült bizonyos mértékig megőrizniük egészségüket, azok súlyos fagyási sérüléseket szenvedtek a lábukon, kezükön, fülükön, orrukon. A fájdalom meleg könnycseppjei fényes jéggyöngyökké változtak, mire az arcunkra hullottak, és szempillánk mereven állt, mint megannyi apró jégcsap.

Akkoriban a cigánytáborban dolgoztam, amelynek egykori lakóit már kiirtották. A tíz-tizenkét üres barakk lett Auschwitz „betegtábor”, zsúfolásig megtelt gyógyíthatatlan emberi roncsokkal, akik a lázas testekből áradó meleg, bűdös gőzben heverték, és csendben várták a halál eljövetelét.

Az egyik ilyen barakkban Dr. Mengele házi kedvencei, a lengyel és a magyar zsidó törpék voltak, mintegy negyvenen, némelyik egyedül, de volt, aki egész családjával. Az ő életük sok szempontból könnyebb volt, mint a miénk. Nem kellett névsorolvasásra állniuk, nem kellett dolgozniuk, nem verték meg őket, és apró testük soha nem táplálta a krematórium éhes kemencéjét. Az egészségeseket, a tehetségeseket, a szépeket könyörtelenül kiirtották, de minden abnormalitás állandó mulatság és élvezet forrása volt börtönőreinknek, mert csak akkor érezték magukat felsőbbrendűnek, ha ezekkel a korcsokkal hasonlították össze magukat.

Voltak azonban napok, amikor a törpék más célt szolgáltak, mint szórakozást. Dr. Mengele, a gyilkos tudós szerepébe képzelte magát, és tudományos kutatásokat végzett azon hiányosságok feltárására, amelyek miatt a növekedés megállt ezekben a kis emberekben. Gyakran, túl gyakran, nagy mennyiségű vért vett le tőlük, hogy a német „tudósok” számára fenntartott laboratóriumokban játszhasson a mintákkal. A szegény törpék az idő előrehaladtával egyre sápadtabbak és gyengébbek lettek, bár Dr. Mengele bőkezűen fizetett a vérért, amit vett, azzal, hogy ilyen napokon dupla adag kenyéret adott nekik. A szokásos kenyéradag, amennyit mi is kaptunk, még a törpéknek sem volt elegendő. Soha nem felejttem el a kis törpe hölgyet, aki azt mondta egy nap, hogy a dupla kenyéradag annyira boldoggá tette, hogy nem is bánta a kegyetlen, fájdalmas és beteges procedúrát, amellyel rászolgált.

Egy másik barakkban tartotta Dr. Mengele az egyéb házi kedvenceit, az ikreket. Ikernek lenni Auschwitzban a szerencse maximumának tűnt. Ők voltak az SS-doktor kiválasztottjai, a legmagasabb kaszt elkényeztetett kedvesei. Különböző „intézményeink” főfelügyelőiként kapták a legkönnyebb állásokat,

nem kellett a névsorsoláson megjelenniük, ruhát, cipőt, és jobb ételt kaptak, nem vágták le a hajukat, és nem kellett félniük a legdivatosabb haláltól – tűztől. Eltelt egy kis idő, mire rájöttünk, hogy a sorsuk mégsem olyan irigylésre méltó. Dr. Mengele, aki annyira büszke volt nyers erejére, mutatójának erejére, amely tetszés szerint oszthatja az életet vagy a halált, és vonzó, elegáns testalkatára, de mindenekelőtt színlelt orvosi hivatását értékelte a legmagasabbra. Az ikrek csak tengerimalacok voltak számára, jól táplált tengerimalacok tiszta ketrecben, de még mindig csak tengerimalacok. A törpékhez hasonlóan ők is folyamatos vérvizsgálaton estek át, amely miatt kimerültek és sápadtak voltak, és tele voltak az elkövetkezendő eseményektől való félelemmel. Öreg foglyok, árják őrizték a feljegyzéseket a laboratóriumokban, amelyek halmai az asztalokon folyamatosan nőttek, ahol Dr. Mengele lázas kutatásait folytatta, hogy kiderítse az ikerszülések okait.

A táborban a hideg egyre elviselhetetlenebb lett. Ugyanolyan ruhát viseltünk, mint nyáron, nem kaptunk takarót, és a táplálék hiánya annyira meggyengítette az ellenállásunkat, hogy csak a halálban reménykedtünk és imádkoztunk, hogy megszabadítson minket ettől a kintől. Soha egyetlen ember sem gyűlölte a havat és a jeget olyan szörnyen, mint mi abban a januárban. A patkányok, egyetlen társaink, egyre merészebbek lettek; éjszaka szorosan a testünkhöz simultak, mintha kölcsön akarnák venni maradék melegünket. Néha egy-egy hirtelen mozdulat megijesztette őket, és éles fogaikat a húsunkba mélyesztették, aminek következtében több tízfuszos eset, gennyes sebek, és több halálos ítélet született.

A 19-es tömbben dolgoztam, a barakkban, ahol várandós anyák, éhség-ödémás nők, akiknek megduzzadt ízületeik vízzel teltek, tbc-s nők, szívbetegek és súlyos fagyásos betegek – gyógyíthatatlanok, tengődtek.

Három legjobb barátom ebben a blokkban volt orvos. Egyikük ismert szemész volt. Egy bank-elnök férje, és két gyönyörű fia volt, akiket Auschwitzban megöltek. Nem volt diagnosztizálható betegsége, de haldoklott a kimerültségtől, éhségtől, szomjúságtól, hidegtől, kosztól és a számtalan veréstől, amit kapott. Valamilyen érthetetlen okból az összes SS férfiből és nőből kihozta a legrosszabb szadista ösztönt, és gyakrabban és kegyetlenebbül verték, mint bármelyikünket. Szinte teljesen tönkrement, már semmi sem élt benne, kivéve két gyönyörű, bölcs szemét, amelyek szeretettel és gyengédséggel telve követtek.

Anne, egy másik orvos úgy próbált túlélni, hogy egyszerűen figyelmen kívül hagyta mindazt, ami körülötte történt. Auschwitzba érkezése után hetekig becsukta a szemét, a fülét és az elméjét az őt körülvevő borzalmak előtt. Reggeltől estig dolgozott, makacsul, lankadatlanul, úgy tett, mintha nem is létezne a szorgos keze sugarán túli világ. Ez így ment egészen addig, amíg egyik nap szemtől szembe

nem került a krematórium kemencéjével, és nem kapott egy darab szappant – amelyet szüleink és gyermekeink testéből készítettek. Ekkor összmolt. Abbahagyta a munkát, abbahagyta az evést és az ivást, az alvást, nyitott szemmel, mozdulatlanul és hangtalanul ült, és gyászolta hatéves fiát, akit meghalni hozott ide. Egyik este lázas lett, majd besárgult, és most itt feküdt a 19-es blokkban.

Rose gyermekorvos volt – gyermeki lélekkel. Auschwitzba érkezésének első napjától kezdve mellettem dolgozott. Fegyvere a kétségbeesés és minden nehézséggel szemben az optimizmus volt. Elhatározta, hogy bármit is tesznek velünk börtönőreink, képtelenek lerombolni az optimizmust, a hitet és a bölcsességet. Rose nyolc hosszú hónapon keresztül elég erős volt ahhoz, hogy fenntartsa ezt a szemléletet, és hittel küzdjön meg minden kínzással, azt várva, hogy a felemelt feszület elöl az ördög elfusson. Aztán ő is összmolt. A csuklója és a bokája megdagadt, szíve örülten vert a mellkasában, és levegő után kapkodott, mintha fuldokolna. Meleg, gyermeki szívét megtörte hite elkerülhetetlen elvesztése, és a szemem láttára halt meg anélkül, hogy enyhíthettem volna szenvedésein.

Egy másik ágyon, Rose közelében Betty ült, lábait maga alá húzva, mint egy török. Orcája skarlátvörös volt a láztól, bordáit pedig egy mérföldről meg lehetett számolni, úgy kidudorodtak lesoványodott testéből. Fialat volt – tizenkilenc éves –, és mindössze nyolc hónapos börtön után darabokra köhögte a tüdejét. Már semmi sem jelentett neki semmit, egyedül én voltam az a vékony fonal, amely az élethez kötötte. Amíg csak tudtam, ültem mellette, a vékony, égő kezét az enyémbe tartottam, és hallgattam, miközben mindent elmondott az elmúlt életéről.

Apja bíró volt, nagyon kulturált ember, a zene szerelmese. Lányát énekelni, a konzervatóriumba küldte. Tanárai nagy jövőt jósoltak Bettynek – sikert a világ minden koncertszínpadán, kellően elismerve kedves és erőteljes kontraaltját... Tizenkilenc éves kora előtt két koncertje volt, amely tanárai elvárását igazolta. Aztán Betty szerelmes lett. A fiatalember kiváló zongorista volt, és azt tervezték, hogy összeházasodnak, és együtt járnak majd a világot. „Eljössz az esküvőmre, ugye, doktornő?” – kérdezte tőlem többször is. „És eljössz az összes koncertünkre... Ülsz majd az első sorban, és én egyedül neked énekelek... Amikor külföldön énekelek, repülőket küldök érted, mert mindig ott kell lenned – mindig.”

Éjjel a priccs szélén ült, és légzési nehézségéről, a szája sarkában megjelenő vércseppekről megfedekezve, egyik gyönyörű áriát a másik után énekelte, Schubert, Grieg, Bach, Mozart. Hangja, még mindig kedves és erőteljes volt, betöltötte az egész barakkot. A betegek elfojtották nyögésüket, a szenvedők elfelejtették fájdalmaikat, a fagy megfedekezett a hidegről. Az áhítatos csend a

huzatos, csúnya, patkányokkal teli barakkot ragyogó márvány koncertteremmé változtatta – a felső ágyakról lenéző csúnya arcok, a páholyokat elfoglaló szerencsések, púderes, mosolygós arcaivá, a barakk hideg padlóján kuporgó rongyos, hullaszerű lények pedig elegáns estélyi ruhás hölgyekké és frakkos urakká váltak, akik megtöltötték a nézőtér vörös-plüss székeit.

Egész idő alatt az arcomon tartotta égő tekintetét, mintha én lennék a karmester, és addig énekelt, amíg elkínzott torkát egy erős köhögési roham vérrel öntötte el. Abban a pillanatban, amikor a hangja elhalt, a körülöttünk lévő világ elvesztette múlandó szépségét, és minden csúnya, szennyes, kétségbeesett lett...

Valahányszor meglátom egy újságban kinyomtatva a „hatmillió halott” vagy a „hatmillió zsidó áldozat” szót, a kezem ökölbe szorul, és a szívem hevesebben ver az indulattól. Az a hatmillió halott, hatmillió szörnyű, szívszorító történet; ők Bettyk és Rosék és Annes-k, ők Julikák és Charlotte Jungerek, mindegyikük nemcsak a halál pillanatát jelenti, bármilyen szörnyű is az, hanem egy egész, színes, izgalmos emberi életet, a múltat és azt, ami ennél is több, az elveszett jövőt...

A Betty feletti priccsen feküdt Ibi Hillman, a városomból származó jól ismert és köztiszteletben álló favágó lánya. Ez a lány bronzszínű hajával, barackszínű arcszínével, gyönyörű testével és ugyanolyan szép lelkével a Máramarossziget büszkesége volt. Bárhová ment, az emberek utána fordultak, és boldogok voltak azok a kevesek, akiket a barátainak nevezett. Az Auschwitz nevű pokolgép azonban őt is elnyelte. Szüleit és az egész családot „balra” küldték érkezéskor, de a lány szokatlan szépsége felkeltette Dr. Mengele tetszését.

Jobban járt volna, ha a szüleivel együtt pusztul el a krematórium lángjai között. Érkezése után néhány nappal Dr. Mengele kivette őt a sorból a névsorolvasáskor. Megparancsolta neki, hogy teljesen vetközzön le, szemével az Auschwitz által még nem tönkretett, tökéletes testét vizslatta, és elküldte a 10-es blokkba.

A 10-es blokk körül rémülettel teli rejtélyes légkör uralkodott. Tudtuk, hogy ez a „Kísérleti blokk”, de egyikünknek sem volt fogalma arról, hogy mi történik ott. Itt keresték a német „tudósok” a természet titkait, gyönyörű, fiatal női testeket használva az élveboncoláshoz. Csak néhányan jöttek vissza onnan, a legtöbben közvetlenül a krematóriumba mentek, és a visszatérők soha nem beszéltek a velük történekről. Ide ment a fiatal Ibi. Soha nem hittük volna, hogy látjuk még újra.

Aztán egy napon üzenetet kaptam tőle. Az egyik „beteg-blokkban” volt, és látni akart engem. Siettem meglátogatni, de amikor szembe kerültem vele, nem ismertem fel. A virágszerű fiatal lány nem volt többé. A helyén egy töpörödött, sárga bőrű kis öregasszonyt láttam, akinek keze és lába óriásira dagadt. Két nagyobb műtét nyoma volt a hasán, és a fulladó lélegzete alig engedte, hogy

beszéljen. Elmondta nekem a történetének egy részét.

Hat hétig úgy élt, mint egy háremben. Jól táplálták, pihenni hagyták, gondosan tisztán tartották. Aztán egy nap elvitték, nem tudta hova, és később nem emlékezett arra, hogy mi történt vele. Csak annyit tudott, hogy egy idő után kidobták a táborba, ahol addig dolgozott, amíg össze nem esett. Most itt volt, és könnyes, de bizalommal teli szemekkel nézett fel rám, és azt hitte, hogy meg fogom gyógyítani. Még most sem tudom, mit tettek vele, amikor azok az őrült perverzek felnyitották, és még most sem értem, miért engedték meg, hogy ezek után tovább éljen. Úgy próbáltam jókedvre deríteni, hogy emlékeket idéztem fel a Máramarosszigeten töltött életünkből, megígértem neki, hogy egyszer visszatérünk szeretett hegyeinkbe, és apró nőies izgalmat szereztem neki azzal, hogy megígértem, lopok neki egy ruhadarabot, vagy egy fésűt.

Ők voltak a legközelebbi barátaim, a legkedveltebb pácienseim a 19-es blokkban. De másokat is szerettem. Még ha nem is tudtam megmenteni vagy meggyógyítani őket, mosolyom, gyengédségem, egy szebb jövőre vonatkozó ígéretem, segítettek nekik elviselni életük utolsó napjait. Mély ragaszkodásuk, szeretettségük megmelengette a lelkemet, és segített elviselni az auschwitzi mindennapi életünk számtalan szenvedését.

Január vége felé hirtelen futótűzként kezdett terjedni a pletyka, hogy Auschwitzot evakuálják. Ezer meg ezer félholt rabszolgát dobtak be marhavagonokba és szállítottak el, Isten tudja hova. Az éjszakák hangosak voltak a légiriadóktól. A szövetséges repülőök átszelték az eget a fejünk felett, és a pletykák hangosabbak, optimistábbak, valóságosabbak lettek. Megkezdődött az orosz ellentámadás.

A krematóriumok bezártak. A nácik megpróbálták elrejteni állatiasságuk bizonyítékát. Auschwitzot aláássák és felrobbantják. Mindenki tudott valamit, mindenkinek volt „megbízható” információja.

És valóban, a szállítmányok napról napra távoztak, és a fogvatartottak száma egyre csökkent. Ennek ellenére senkinek sem volt világos fogalma arról, hogy mi történik. Aztán egy reggel a sors felém nyújtotta a kezét. Dr. Mengele küldött értem. „Készülj fel. Elhagyod Auschwitzot!” – mondta. Úgy álltam ott, mintha villám csapott volna. Elmenni most, amikor a szabadság olyan közel volt? Elmenni, amikor először volt remény a túlélésre? Hogy mehetnék el, és hagyhatnám a pácienseimet, az Isten tudja milyen sorsra, hogyan hagyhatnám el a három orvost és Ibit és Bettyt, akiknek szüksége volt rám, akik tőlem függtek? Nem! Nem tudtam elmenni...

“Még mindig itt vagy?” – kiáltott rám Mengele doktor. Dadogva próbáltam mondani valamit: „Nem tudok elmenni... Beteg vagyok... A szemem fertőzött...”

Nem segített. „Tűnj innen!” – hangzott a válasz.

Kibotorkáltam az irodából, és visszamentem a 19-es blokkhoz. Mintha álomban lennék, ágyról ágyra sétáltam, mosolyogva, nevetve, semmit sem szólva a parancsról. „Jönnek az oroszok – suttogtam minden fülbe –, várj még egy kicsit... Jönnek az oroszok...”

Átkaroltam minden emberi roncsot a barakkban, melegen megcsókoltam a három orvost, emlékeztettem Bettyt ígéretére, hogy repülőt küld értem, amikor külföldön énekel, és megsimogattam az egykor gyönyörű Ibi száraz haját, megismételve a fogadalmat, hogy vele sétálok majd, a szülővárosunk mögötti hófödte hegyekben. Hittek a mosolyomnak, hittek a reményt sugárzó üzenetemnek, és egyikük sem érezte a szemhéjam mögött megbúvó sós könnyeket, amelyek készen álltak arra, hogy eleredjenek, amint hátat fordítok nekik. Aztán elhagytam a barakkot, szürke kendőt terítettem a fejemre, kezembe vettem a fekete kenyereket, és Auschwitz kapuja felé mentem, ahol két fegyveres SS-ember várt rám.

Néhányan, akik ismertek, távozásomat látva odafutottak, hogy átöleljenek még egyszer, utoljára, de az örök türelmetlenek voltak. Könnyektől elvakítva, az ismeretlentől való félelemmel teli szívvel, a 25.404-es fogoly kilépett a kapun...

Nem így képzeltem el! A végtelen hónapok alatt, a felszabadulás napjára várva újra és újra láttam magamat, amint a szabadság felé vezetem szenvedő társaimat. Láttam magamat, mint egy emberi lényt, előttük sétálni, nevetni, sírni, a szabadság dalait énekelni, aki hálával és méltósággal fog találkozni más emberi lényekkel, hogy a felszabadulásunkat megköszönje nekik...

Ehelyett sárga bőrből készült férficipőmben caplattam a tábort határoló havon és jégen, két kegyetlenül hallgatag SS-őr között, a bizonytalanságba, talán a halálba... A szögesdrótkerítés eltűnt a ködben. A krematórium már nem működött, és az ég olyan szürke és könnyörtelen volt, mint a talaj a lábam alatt.

Mit tartogattak nekem? Hogyan akarták megtisztítani az emlékezetemet az általuk elkövetett rémtettektől? Hogyan fognak megbüntetni, amiért életeket mentettem meg, amiket el akartak pusztítani? Újraéltem minden Auschwitzban töltött napot, és szinte beletörődtem a biztos halálba, amikor egy nagy faépület elé érkeztünk. Biztosan sokáig baktattunk, mert már majdnem lement a nap, amikor odaértünk. Itt fogok meghalni – gondoltam. Bárcsak sietnének, és nem kínoznának túl sokáig...

Hirtelen egy német tisztet láttam kilépni előttem az épületből. Még soha nem láttam őt. Beszélt az őreimmal, adott nekik egy papírt, és felém fordult.

“Túl sokat tudsz... Elmész innen...” – gúnyolódott. „És vigyázz, ne próbálj meg elszökni... vagy valami hasonló ostobaságot csinálni...” Felemelte nehéz

kezét, és arcon ütött. „Itt egy kis előleg, hogy mit fogsz kapni!” – mondta.

Egyenesen állva fogadtam a pofont. Nem érdekelt, mi lesz velem ezután. Két őrm tisztelgett a tisztnek, maguk közé vettek, és elindultunk a jeges úton egy ismeretlen cél felé...

UTAZÁS HAMBURGBA

A náci tiszt által adott arculcsapás után semmi érzésem, gondolatom nem maradt a fejemben. Nem érdekelt, hogy mi lesz velem, nem érdekelt, hová megyünk. Nem maradt harc bennem, vagy lázadás, félelem. A hó olyan volt, mint a fagyott gyapjú a vékony cipőm alatt, puha és fárasztó volt benne járni, és hideg nedvességet bocsátott ki, amely átszivárgott a kopott bőron, és zsibbadt, botladozó dolgokká változtatta a lábaimat, amelyek olyannak tűntek, mintha nem is hozzám tartoznának. Besötétedett. Csak az örök nehéz csizmáinak monoton zaja törte meg a ködös, természetellenes táj halálos csendjét.

Szemem sarkából titkon pillantást vettem őreimre. Az egyik alacsony, zömök, barnahajú, jóarcú férfi. Kezében elegáns disznóbőr aktatáskát tartott. Egy pillanatig arra a férfira gondoltam, akinek az aktatáskája lehetett, a feleségére, aki szeretettel és gonddal választotta ki számára, esetleg születésnap ajándékként, és az örömteli ünnepre, amikor átadta neki. Küzdöttem a késztetés ellen, hogy megállítsam őrzőmet, és megkérdézzem tőle: miért? Miért gyűlölt minket annyira, miért használta fel minden erejét, minden leleményességét arra, hogy új eszközöket találjon ki, amivel kínozhat minket, ártatlan embereket, akik olyanok, mint bárki más, és akik soha nem ártottak neki. De mi haszna lett volna? Nem értené. Nem is gondolna arra, hogy egy rúgáson kívül bármit válaszoljon nekem, mert én is ahhoz a tehetetlen csoporthoz tartoztam, akiket úgy döntöttek, hogy kiirtanak.

A másik öröm egy magas, szőke fickó volt, jó egyenruhában, fényes csizmával. Biztosan a társánál magasabb rangban. Amikor beszélt hozzá, szavai parancsként hangzottak. Soha nem nézett rám, hanem csak némán sétált, kegyetlen mosollyal az arcán, amit mi foglyok náci mosolyként ismertünk. Míg az első őr csak hivatása szerint volt kegyetlen, aki engedelmeskedik a parancsnak, amikor kínoz minket, addig ez a másik úgy nézett ki, mint aki a nálánál jobb emberek embertelen szenvedésének, erkölcsi lezüllésének és halálba süllyedésének látványában találta meg élete beteljesülését.

Hirtelen a semmi közepén megálltunk. Hideg arcú öröm egy kicsit arrébb sétált, hogy könnyítsen magán. Elég sokáig távol maradt, és amikor egyedül maradtunk, a másíknak volt bátorsága megszólítani. – Beszél románul? - kérdezte. „Igen.” – Tudom, hogy Erdélyből hozták ide – folytatta –, én is onnan jövök.

– Meg fognak ölni? – kérdeztem gyorsan, sűrűtően. „Nem... Csak elvisszük innen – messzire..”

A megkönnyebbülés, amit éreztem, furcsa keserűséggel keveredett. Ez az

ember mellettem, aki azért jött Auschwitzba, hogy részt vegyen hatmillió ártatlan ember megsemmisítésében, Erdélyből jött. A svábok közé tartozott, az ország német kisebbségének, hazaárulója. Tetszés szerint náci, nem valamilyen kényszerből. Eszembe jutottak az erdélyi lapokban megjelent cikkek: „Erdélyi németek, egyesüljete! Csatlakozzatok a nagy német hadsereghez!” Engedelmeskedett ennek a felszólításnak. Elhitte az összes náci propaganda hazugságát, mígnem mindennapi emberből gyilkos vadállat lett belőle. Most vajon boldogabb?

A másik ór visszatért, mi pedig folytattuk utunkat. Ekkor már teljesen besötétedett, csak a hó foszforeszkálása vezérelte lépteinket. Meglepetésemre egyáltalán nem voltam fáradt, bár aznap kora reggel óta egyenletesen mentünk. A 19-es blokkban lévő pácienseimre gondoltam, akik akkor már tudhatták, hogy az orvosuk elment... Talán meghalt... És aznap este nem lesz koncert a laktanyában...

Éjfél körül lehetett, amikor néhány fény a távolban megjelent. Egy falu vagy egy város – gondoltam örömmel, ami nem tartott sokáig. Mit használna nekem egy város? Mit várhatnék egy náci uralom alatt álló város lakóitól?

A fények egyre erősebbek lettek, és kicsivel később egy alvó város kihalt utcáin sétáltunk. Csak a német járőrök nehéz lépése bizonyította, hogy a hely lakott. Aztán hirtelen megérkeztünk egy magas, jól megvilágított épülethez, amelyen a következő felirat állt: „Katowice”... Igen, eszembe jutott az állomásház! A vonatunk átment rajta, én pedig a szűk ablaknál álltam, férjem és fiam kezét fogva, és próbáltam megfejteni a város nevét. Tehát újra itt voltam, és még mindig, mint a 25.404 számú fogoly...

Szememet, amely sokáig csak a nyomort és a halált, az auschwitzi szögesdrót kerítéseket, az égő krematóriumot és a remegő, lábukon haldokló rabszolgákat látta, elvakították az erős fények és a nyüzsgő tömeg. Az állomás. Szinte mindenki egyenruhában volt, de volt néhány civil is, akik izgatottan beszélgettek, ide-oda cikáztak a csomagjaikkal, lökdösődtek, hordárokért kiabáltak. Ez az izgalom nem a pályaudvarokon megszokott hangulat volt. Éreztem, hogy többről van szó... Ezek az emberek tudatában voltak a közelgő veszélynek... Menekültek...

A két öröm előrelökött, szemüket rajtam tartva, mint valami értékes poggászson. Az állomásfőnök átnézte a papírjaikat, aztán vonatra szálltunk. Csapatvonat volt, de a harmadik osztályon találtunk egy helyet, ahol leülhetünk. Halálosan fáradt és álmos voltam, de nem annyira, hogy elfelejtsem a félelmemet. A körülöttem lévő katonák mind SS egyenruhát viseltek. Nem beszéltek egymással, csak csendben dohányoztak, és néha a táskájukhoz nyúltak, hogy levágjanak egy nagydarab kenyeret és kolbászt. A látványtól összeszorult számban megjelent az auschwitzi kenyér száraz kérégenek fűrészpör íze... A körülöttem lévő

férfiak fokozatosan elaludtak, kivéve a két őrömet, akiknek figyelniük kellett. Kinéztem az ablakon, és azt kívántam, hogy a halál vessen véget szenvedéseimnek.

Aztán reggel lett. A vonat havas mezőkön haladt, tovább és tovább, egy másik napon és egy másik éjszakán át. Fájtak a csontjaim a fáradtságtól, a gyomrom összehúzódott az éhségtől, a kenyér, amit hoztam magammal, már régen elfogyott. Őreim felváltva aludtak és sétáltak a folyosókon. Az egyetlen beszélgetésünk abból állt, hogy kértem, hadd menjek ki a WC-re, de még oda is elkísértek. Néztem a körülöttem lévő SS-legények fiatal, elszánt arcát, próbáltam olvasni a gondolataikban, próbáltam megérteni, mi tette őket embertelen, érzéketlen, kegyetlen vadállatokká. De nem tudtam megérteni őket... Lehet boldog egy nép, amely a Halált tette Istenévé? A lelkiismeretük vajon megengedte nekik, hogy éjszaka nyugodtan aludjanak, vagy egyáltalán nem volt lelkiismeretük?

Egyikük sem vetett egy pillantást sem felém. Leprás voltam, pária, érinthetetlen. Több száz jól táplált katona és egy szomorú, tehetetlen, éhes nő...

Ismét reggel volt, a második reggel indulásunk óta, és az éhségem erősebb lett, mint a félelem. Két kezembe vettem a bátorságomat, és az Erdélyből jött őrhöz fordulva ennyivalóért könyörögtem. Szó nélkül letört egy darabot a cipőjából, és a kezembe nyomta. Ez a darab kenyér meleget hozott a vérembe, és elég erőt adott ahhoz, hogy összeomlás nélkül befejezzem az utat.

„Készülj fel, Berlinben vagyunk” – mondták hirtelen a nap folyamán. Berlin! A város, ahol annyi diákévet töltöttem! Az emlék új önbizalmat adott. Leszálltunk a vonatról, és mélyen beszívtam az állomás hideg levegőjét. De az őreim nem adtak időt, hogy körülnézzek. Benyomtak egy teljesen üres, jéghideg szobába, ahol még egy pad sem volt, bezárták az ajtót és elmentek. Egyedül voltam. Szégyenkezés nélkül tudtam összeomolni és sírni, anélkül, hogy gyengeségem elégtételül szolgált volna a nácnak.

Leültem a hátamat a falnak támasztva és vártam... Sok órával később hallottam, hogy a kulcs elfordul a zárban, és megjelentek az őreim, meleg, vörös arccal, sörtől részegen. Megint este volt. Ahogy kiértünk az állomásra, láttam, hogy több civil van itt, mint katona. Házaspárok gyerekekkel, saját csomagjukat cipelve, mivel nem volt elég hordár a környéken, nők, jól öltözöttek, szép cipőben, elegáns bundában és kesztyűben, drága parfümöktől illatozva, egész Európa gazdagságán élősködve – és rajtam, a 25.404-es számú rabon –, aki itt állok rongyos sárga kabátomban, bal mellén a számommal...

Az emberek rám néztek, és undorodva elfordultak. Talán azt hitték, hogy elítélt vagyok, talán egy gyilkos – pedig ők voltak a bűnözők, a tolvajok, a nők és gyerekek gyilkosai.

Ismét vonatba ültünk. Reggel, majd dél lett, és délután négy óra körül megálltunk egy állomáson. Hamburg! Mosolyogni kezdtem. Nemrég, hogy új bátorságot csepegtessek pácienseimbe, kitaláltam nekik egy háborús kommunikét. Elmondtam nekik, hogy Hamburg a szövetségesek kezébe került, amerikai hajók vitorláznak fel az Elbán, és hogy ennek az északi erődnek az elestével semmi sem tarthatja fel őket, hogy elérjék Berlint. Szívemben ott volt a titkos remény, hogy a mesém egybeesik az igazsággal. De nem! Hamburg még mindig náci kézben volt...

Leszálltunk a vonatról – ez volt utunk negyedik napja –, és végigsétáltunk Hamburg jeges utcáin. Tágra nyitottam a szemem, hogy lássam, milyen károkat okozott a háború ebben a városban. Károk? Egyszerűen nem maradt város. Akármerre néztem, romokat láttam, magányos falakat, amelyek figyelmeztető ujjként álltak, mély bombakrátereket azokon a helyeken, ahol azelőtt házak álltak. A megmaradt civilek azonban jólöltözöttek voltak. Időnként egy lassú villamos zörgött el mellettük, és vitte az embereket a munkahelyükről az otthonukba. A pusztulás, a tönkrement város megmutatta a szövetséges gépek útját, de mégsem éreztem örömet. A háború nem megoldás az emberiség problémáira. A háború még soha nem vezetett tartós békéhez és biztonsághoz.

Mentünk tovább és tovább... Kínzott a hideg és az éhség. Az emberek rémült szemmel néztek rám, én pedig visszaneéztem rájuk, mintha azt mondanám: mindez a ti hibátok! Mindez a pusztulás, szenvedés és halál. Ti kezdtétek! Ti felelték érte!

Csendes utunk négy napja Auschwitzot éppoly valóságosra tette, mint amilyennek az elmúlt életünk tűnt Auschwitzban. Csak a 19-es blokk állt még közel a szívemhez, a 19-es blokk haldokló hőseivel, akik még tudtak énekelni és az énekszót hallgatni...

Este volt, amikor megérkeztünk egy nagy, szürke gyárépület elé. Két idős SS-férfi őrizte a bejáratot. Átmentünk a kapun, és még mindig nem tudtam, hol vagyunk. Az egyik öröm hívta a parancsnokot, aki kijött hozzánk. Elvette a papírokat, rám nézett és kiabált, hogy jöjjön valaki. Egy szőke, kegyetlen arcú SS-nő jelent meg a hívására, engem pedig a gondjaira bízta. Két útitársam, akik kilencvenhat órája ültek mellettem anélkül, hogy egy szót is szóltak volna hozzám, búcsút vettek a parancsnoktól, és elmentek.

Az új börtönöröm parancsot kiáltott, én pedig követtem őt, túl fáradtan ahhoz, hogy gondolkodjak. Felmentünk a lépcsőn, leereszkedtünk egy másikon, hosszú folyosókon mentünk keresztül, és végül egy szögesdrót-kerítéssel elvágott udvarba értünk. Itt fognak megölni, gondoltam. De átmentünk a kerítésen lévő kapun, és láttam, hogy egy olyan táborban vagyunk, mint Auschwitz, de annál kisebbben, körülvéve ugyanolyan elektromos vezetékkel. A friss hó által vetett

fényben barakkok sorait láttam a háttérben. A börtönőröm levett egy kulcsot egy gyűrűről, és kinyitotta az egyik blokkot. Riadt és kíváncsi szemek néztek rám a falak melletti ágyakból. A bűdös, émelyítő szag megmondta, hol vagyok. Megint egy kórházban... De nem volt erőm semmivel sem szembenézni azon az éjszakán. Utolsó erőtartalommal kibújtam sárga kabátomból, fejem alá tettem és az ágyra zuhantam. Gyorsan, gyorsabban, mintha zuhannék, mély, halálos álomba hullottam.

HAMBURG — DEGE-WERKE

Valaki megütött egy gongot odakint, és egy másodperccel később meghallottam a jól ismert „névsorolvasást”! Még mindig kimondhatatlanul fáradtan felkeltem az ágyamból, felvettem a csúnya, sárga cipőmet, és elkezdtem ismerkedni az új börtönömmel, az új börtöntársaimmal. Még sötét volt, amikor hallottuk, hogy SS-őreink kulcsai elfordulnak a zárban. Jobban őrködtek, mint Auschwitzban. Ott az elektromos drótkerítések minden szökési kísérletet megghiúsítottak; itt nehéz vasrácsok voltak az ajtókon, és csikorgásuk jelezte minden nap kezdetét és végét.

Megtudtam, hogy Hamburg egyik külvárosában, Wandsbeckben vagyok a Dege-Werke kórházban, a náci háborús erőfeszítéseket szolgáló gumiiparban. A tábor egy Arbeits-Lager, a külföldi rabszolgamunkások munkatábora volt, és a gyárépületek mögött helyezkedett el. Az első névsorolvasás hajnali négykor volt, és egy óráig tartott. Az óra végén a nappali műszak elment dolgozni az SS női őrk felügyelete alatt. Tizenkét órán át keményen dolgoztak, és amikor visszatértek, öt órakor volt egy második névsorolvasás, ami után az éjszakai műszak tizenkét órás munkára ment. Csak az erősek, a legkitartóbbak kerültek ebbe a táborba. A munka nehéz volt, kimerítő, egészségtelen; az előljárók brutálisak és túlságosan örültek annak, ha lehetőségük nyílt arra, hogy használhassák a korbácsukat.

Az egyik háztömb kórházként működött, egy fiatal orosz orvos, valamint egy lengyel és egy magyar ápolónő felügyelete alatt. Itt nem volt krematórium, de volt két vasketrec az ellenállást tanúsítóknak, a tábor közepén pedig a mindig készen álló akasztófa a szökni próbálóknak...

Mindezt a reggeli névsorolvasás előtt suttogták nekem németül, oroszul, lengyelül, magyarul. Miközben ezeket a leírásokat hallgattam, szörnyű viszketet éreztem, amely az egész testemre kiterjedt. Tetvek! Egy újfajta tetű, melynek harapásához még nem voltam hozzászokva... Reggelire kaptunk egy csésze feketekávé. A forró folyadék tűzként futott át a véremen, és szinte elviselhetővé tette az egy órás névsorolvasást. A fejem fölött füstölő kémények csak gyárkémények voltak – nem a barátok és rokonok holttestét égető krematóriumok kéményei...

Névsorolvasás után parancsot kaptam, hogy jelenjek meg a tábor parancsnoka előtt. Alacsony, ostoba, brutális külsejű egyén volt, és úgy beszélt, mint egy részeg paraszt.

„Mostantól Ön a felelős a kórházért. Ha megpróbál elszökni, elkapjuk és

felakasztjuk... És ne feledje, nem akarok túl sok beteget látni abban a kórházban... Azok a kurvák nem akarnak dolgozni; ezért játszanak állandóan beteget. Maga lesz a felelős értük, és magát verjük el, ha az ágyban szimulánst találunk. Van itt tennivaló, érte? Munkára! Óvja meg a kurvákat a betegségektől. Most pedig takarodjon!”

Most már tudtam, mire számíthatok. Visszamentem a kórházba és elkezdtem dolgozni. Az a két hónap, amit ebben a munkatáborban töltöttem, mennyország volt Auschwitzhoz képest. Börtön volt, kemény és könyörtelen börtön, de a cél a munka volt, nem a kiirtás. Visszanyertem az erőmet, ami segített elviselni, ami ezután következett.

A kórházi tömbben mintegy nyolcvan-száz beteg kapott helyet. A falak mentén ágyak sorakoztak, matracként vékony szalmazsákokkal és fekete, tetves takarókkal. A háztömb egyik végén volt egy kis szoba néhány csapteleppel. Még néhány gyógyszer, műszer és kötszer is akadt, amivel kezeltem a betegeket. Az étel majdnem olyan rossz volt, mint Auschwitzban, de több volt belőle, és néha még egy darab szappant is kaptunk.

Hajnali négykor meg kellett vizsgálnom azokat, akik a nappali műszakba mentek dolgozni. Napközben az ágyban fekvő betegeket kezeltem, délután négykor pedig az éjszakai műszakban dolgozókat vizsgáltam. Kevés időm maradt az alvásra, és szinte soha nem volt elég szabadidőm friss levegőt szívni. A blokkot délután ötkor, az éjszakai munkások távozása után biztonságosan lezárták. Volt néhány tifuszos esetem, nagyon sok tbc-s betegem, a többi ipari balesetes.

Körülbelül két hete dolgoztam, küzdöttem a betegségekkel és a tetvekkel, próbáltam erkölcsi erőt csepegtetni a pácienseimbe, amikor egy reggel félrehívott egy orosz fogoly, aki hírekkel szolgált számomra. – Doktornő – suttogeta –, Auschwitz felszabadult...

Két napig a fájdalom, a kétségbeesés, a düh vörös ködében jártam. Auschwitz szabad volt! Auschwitz felszabadult! Ma szabad és boldog ember lehetnék, ha megengedték volna, hogy ott maradjak! Átvonulhattam volna azokon a kapukon, ahogy oly sokszor álmodoztam... Arcul csaphattam volna az egyik vadállat SS-nőt! És itt vagyok, fogoly Hamburgban, tehetetlenül, még mindig halálos veszélyben... Aztán egy idő után ismét megnyugodtam, és mint korábban, minden gondolatomat a beteg rabtársaim kötötték le, akiket nővéreimként szerettem.

Érkezésem első napján ismertem meg Singer Olgát, a kórház magyar nővérét. Matematika-fizikatanárnak tanult, apja pedig híres rabbi volt. Őt, feleségét és többi gyermekét Auschwitzban hamvasztották el. Olga volt az egyetlen zsidó a táborunkban, mielőtt ide jöttem, és mint ilyen, az örök és az SS-

személyiség bűnbakja. El kellett végeznie az összes piszkos munkát, ágytálatkat hordani, beteget mosni, tisztán tartani a kórház padlóját, és le kellett súrolnia a vért a műtőasztalról. Emellett folyamatosan verték, rúgták, bántalmazták, és kevesebb ételt kapott, mint a többiek. Mégis, az összes szenvedés, amit el kellett viselnie, nem törte meg a lelkét. Ő volt a legjobb, a legkedvesebb, a legvidámabb nővér, akit bárki kívánhat. Se munka, se áldozat nem volt túl sok neki. Reggeltől estig takarított, mosott, simogatta azokat az emberi roncsokat, és gyakran egy lázas beteg ágyánál töltötte az éjszakát, fogta a kezét, és meleg, édes történeteket mesélt neki, amitől a beteg elfeledte fájdalmait. Mindannyian imádtuk Olga Singert. Ő volt az egyetlen vigaszom, egyetlen örömöm ebben a könnyek völgyében. Türelme, megértése, mások sorsa iránti soha el nem múló törődése, erőt és új életkedvet adott nekem.

Este, amikor volt egy kis időnk magunkra, leült az ágy szélére, és hallgatta a végtelen történeteimet a férjemről és a csodálatos fiamról, akik vártak valahol, és akikre büszke akartam lenni, amikor újra szabadok leszünk. Meséltem neki a házunkról és a szanatóriumról, és könnyörögtem neki, hogy jöjjön és lakjon velünk, miután mindennek vége. Biztos voltam benne, hogy a férjem és a fiam is szeretni fogják, és értékelni fogják rendkívüli emberi értékeit és varázsát.

Most, hogy a félelmetes feszültség, amely Auschwitzban visszatartott a gondolkodástól, enyhült, elkezdtem számba venni a veszteségeimet. Csak most volt időm gyászolni csodálatos szüleimet, bátyámat, sógornőmet. Még nem tudtam, hogy egyetlen fiam, büszkeségem és boldogságom is csatlakozott a gyászolandók sorához...

Fokozatosan Olgát tettem az asszisztensemmé. Megtanítottam kötszerkészítésre, sebtisztításra, és megmutattam neki a tábori orvoslás minden fortélyát. Ahogy hasznossága nőtt, a verés és visszaélés megszűnt. Fizikai ereje visszatért, és nagy boldogságot találtunk az együttlétben. Ez a barátság, amely a hamburgi börtönből indult ki, végigkísért a Bergen-Belsenben töltött szörnyű hónapokon keresztül.

Az orvos, akivel megosztottam a munkámat Hamburgban, egy fiatal orosz orvos volt, Marusa. Leningrádból érkezett ide, és az éhség, a hideg, a verések és a kimerültség, amelyek útítársai voltak, olyan szervi szívbetegséget okoztak neki, amely miatt szinte túlságosan gyenge volt a munkához. Elrejtettük állapotát – amelyre nem volt gyógyszerünk –, hogy ne küldjék el. Volt, amikor lázas optimizmus töltötte el, diadalmas dalokat énekelt, és az oroszokra jellemző fiatalos lelkesedéssel hitt hazája végső győzelmében. Máskor kimerülten feküdt az ágyán, nyolcéves lányát és férjét gyászolva, és szeretett Leningrádjá után vágyakozva. És szegény szíve menthetetlenül egyre gyengébb és gyengébb lett...

Aztán egy napon elvitték, és soha nem tudtuk meg, hogy mi történt vele.

Akkor is hittem, és most is hiszem, hogy a beszéd volt a legnagyobb áldás, az egyetlen áldás azokban a reménytelen börtönökben. Láttam, ahogy a nők elfelejtik fájdalmukat, lázukat, a kapott veréseket és minden testi szenvedést a meleg, barátságos, megértő szavak nyugtató hatása alatt. A múlt és a jövő volt az egyetlen balszam a jelen kínzása ellen.

A viszonylagos béke, amelyet néhány hétig élveztünk, hamar elmúlt. Valamikor 1945 februárjában légiriadó-szirénák törték meg az éjszaka csendjét. A barakkunk vékony falain keresztül szaladgáló lábak kopogását hallottuk, majd egy parancsot: „Mindenki a földre! Húzzátok magatokra a takarótokat!”

A megsemmisüléstől való új félelemtől remegve feküdtünk a nyirkos padlón, és vártuk a „Minden tiszta” jelzést. Hallottuk a közeledő repülőgépek zümmögését, követtük a bombák sívítását, ahogy zuhannak, és lebénulva hallgattuk a rémület és a halál vad sikoltozását. Be voltunk zárva, tehetetlenül, egy barakkban, alig néhány méterre Németország egyik legfontosabb hadigyárától. Félttem. Soha életemben nem félttem ennyire. Elni akartam... Meg akartam védeni Olgát, Marusát, a betegeimet, magamat. De nem tudtam mást tenni, mint várni – várni...

Attól a naptól fogva a szirénák egész nap, egész éjjel szóltak. Szüntelenül bombák zuhantak a városra, amely már romokban hevert. Tudtuk, hogy minden légitámadás, minden lehullott bomba közelebb visz minket a szabadsághoz – ha elég sokáig élünk, hogy élvezzük. Remegtünk a félelemtől és a várakozástól. Remény és kétségbeesés között hanyódtunk.

Hamburg tele volt a miénkhez hasonló munkatáborokkal, és a rabokat a légitámadások utáni romok eltakarítására használták. Mivel az óvóhelyek nem voltak nyitva előttük, sokan meghaltak, sokan súlyosan megsebesültek. A kórházam fokozatosan túl kicsi lett ahhoz, hogy elszállásolhassam ezeket az áldozatokat, és kaptam egy második blokkot, tele ágygal. Szüntelenül hozták a sebesülteket, bombáktól leszakadt karokkal és lábakkal, a fejükön mély sebekkel, a lehulló téglák által összezúzott bordákkal, néhányan inkább halottak, mint élők voltak. Egész nap varrtam, kötöztem, eltört végtagjaikat gipszbe tettem, és néhány pillanatnyi haladékot adtam a fájdalomtól a haldoklóknak... A fülem megtelt a szirénák visításával és a bombázás áldozatainak nyögésével.

Volt egy kegyetlenül hideg éjszaka, amelyre nagyon emlékszem. Dél óta tartott a légiriadó. Akinek volt ereje elhagyni az ágyát, az a padlón feküdt, takarókba tekerve. Rongydarabokat dugtunk a fülünkbe, hogy távol tartsuk a léghárító ágyúk hangját és a zuhanó repülőgépek kísérteties füttyülését. A remény és a félelem váltakozó hullámai árasztották el lelkünket, és mindannyian saját

Istenünkhöz fohászkodtunk kegyelemért. A feszültség, a rémület szinte elviselhetetlen volt. Hirtelen zaj támadt odakint, az ajtót hevesen kivágták, és hordágyat hordágy után hoztak, mindegyiken egy-egy nő csíkos fogolyruhában. Olga, Marusa és én siettünk, hogy befogadjunk harmincnyolc csehszlovák, német és zsidó rabszolgát, akiknek tábora közvetlen találatot kapott. Sokan meghaltak, de néhány sebesültet felszedtek és elhoztak hozzánk.

Két nap és két éjszakán át kétségbeesett sietséggel dolgoztam, hogy megmentsem ezeknek a nőknek az életét. Két nap és két éjszakán át nem ettem, nem aludtam, és nem is gondoltam másra, mint a betegeim jólétére. Voltak, akiknek eltörték a karját, a lábát és a bordáját, és mire végeztem velük, úgy néztek ki, mint a múmiák. Az egyik elvesztette mindkét szemét, és nem volt bátorságom megmondani neki, hogy soha többé nem fog látni... Hetekig bekötözve tartottam a szemét, és megígértem neki, hogy ha lekerül szeméről a kötés, látni fog. Volt két sérült gerincű fiatal nő, akik mozdulatlanul, nyöszörgés nélkül feküdtek az ágyukon. És voltak mások, a szerencsések, akik három-négy napi szenvedés után meghaltak. Olga és én üres zsákokba helyeztük a testüket, és kiraktuk a blokk mögé.

Műszereim primitívek voltak, gyógyszerem és kötszerem kevés; mégis a munkám orvosi segítség volt. Kidobott fadarabokból síneket készítettem, és még mindig büszke vagyok azokra a végtagokra, amelyeket ezekkel a sínekkel gyógyítottam. Amikor sok hónap múlva egy brit tiszt kíséretében visszatértem a kórházba, egyik sánt a földön találtam. Felvettem, és még mindig magammal hordom, hogy bizonyítsam, mire képes a találékonyság vészhelyzetben.

A munka és a hivatásos kötelességem teljesítése segített újra elfelejteni saját bánatomat. Magánszemélyként megszűntem létezni. Tudtam, hogy a munkámnak célja van. Itt én is partizán voltam, a nácik ellen harcoló partizán, aki megmentette azokat az életeket, amelyeket el akartak pusztítani, a jövőt mentettem, a fiatal és erős nők életben tartásával. Nem éreztem a börtönélet nehézségeit, hanem mosolyogva bátorítást, hitet, békét és élni akarást terjesztettem...

A pácienseim nagyra értékelték a gondoskodásomat. Egyik nap, amikor beléptem a kórházi blokkok csehszlovák sarkába, mindannyian elkezdtek énekelni egy dalt, amelyet egyikük, egy iskolai tanár írt nekem. Ez a dal volt a legnagyobb elismerés, amit egy orvos kaphat. Egy példányát ma is magammal hordom, és ha fáradtnak vagy csüggedtnek érzem magam, olvasom gyengéd szavait, és felmelegedve az őszinteségétől újra úgy érzem, hogy bármilyen körülmények között érdemes orvosként élni. A szegény fiatal nő, aki a dalt írta, meghalt a holttestek rothadó hegyei között Bergen-Belsenben, – miután Hamburgban sikerült a lábát megmentenem.

Telt-múlt az idő, és vártam a felszabadító seregeket, akik kinyitják táborunk ajtaját, és visszaadják kétségbeesetten remélt szabadságunkat. Azok, akik a gyárban, vagy kint dolgoztak a romok eltakarításán, napról-napra új híreket hoztak, legtöbbjük túlzó volt, de mindegyik biztatott minket. „Breslau elesett... Posen elesett... A britek nyugatról jönnek... Az amerikaiak közelednek...” És éjszaka, amikor börtönőreink ránk zárták az ajtókat, a sötétben ültünk, és a felszabadulás napját terveztük.

1945. március 1-jén egész tábori életem legkegyetlenebb verését kaptam. Délután történt, hogy egy légiriadó után az egyik SS nő beszaladt a kórházba. „Hol van az orvos? Ellenőrzés pár perc múlva! Készülj fel!”

Lázasan kitakarítottam a kórházat, ágyról ágyra jártam, hogy megnézzem, rendben vannak-e a betegek, és máris ott volt – Weber Hauptsturmfuehrer, a tábor parancsnoka néhány SS-tiszt kíséretében. Hauptsturmfuehrer Weber, a rettegett „hamburgi gyilkos” elé léptem, és beszámoltam a betegek, az orvosok és a nővérek számáról.

– Ön zsidó? – kérdezte tőlem. „Igen.” – Honnan jött? „Auschwitzból, alázatosan jelentem.” – Gyerünk! Mehettem utána. Átsétált két blokkon, mindenkitől megkérdezte, mi a baja, mígnem hirtelen meg nem állt egy fiatal orosz nő ágya mellett, aki gyógyítható tbc-ben feküdt az ágyban, és égett az arca a szőke hajkorona alatt. Katjának hívták, és ő volt a világ legkedvesebb, legtürelmesebb, legszelídebb teremtménye. Egy kis rongyot tartott az ágyában a véres köpete miatt, és ebbe a rongyba köhögte a halálos bacilusokat. Weber Hauptsturmfuehrer észrevette, vastag, kesztyűs ujjai közé vette, és az arcomba vágta. „Ezt tanultad Auschwitzban?” – kiáltotta. „Azt hittem, Auschwitz jó iskola a zsidó disznók számára...” És egyik szemfogamat kiverve az arcomba csapott, majd kísértelt a kórházból.

Erősen vérzett a szám, leültem Katja ágyára. Ágyban fekvő betegek szálanalmasan ráncigáltak, és akik járóképesek voltak, körülöttem álltak, simogattak, kezet csókoltak... Olga átkarolta a vállamat, és én éreztem, hogy mindannyian egy test, egy lélek vagyunk, és egyikünk sem felejt el, és soha nem bocsátja meg ezt a verést...

Az „ellenőrzés” után csak néhány napot töltöttem Hamburgban. Egyik kora reggel, megérkezett a tábor parancsnoka egy felügyelő kíséretében, hogy listát készítsen a táborban tartózkodó zsidókról. A listán számos beteg szerepelt, Olga és jómagam is.

Kicsit később jött értünk egy SS-különítmény, hogy elvigyenek minket, senki sem tudta hova. Mit kezdenek azokkal az emberi roncsokkal, amelyeket már csak a gipsz, vagy a kötszerek tartanak össze? Mi mást lehet, mint megölni őket?

Hallottunk már pletykákat az összes hamburgi tábor felszámolásáról. És mit jelent náci nyelven a likvidálás, ha nem a halált? Az Auschwitzban átélt jelenetek Hamburgban is megismétlődtek. – Doktor Gisella... Maradj velünk... Ne hagyd, hogy elvigyenek minket... Mi lesz velünk?” Mindannyian más-más nyelven sírtak.

Egy nagy fekete teherautó állt meg a tábor közepén, és az SS-katonák egyenként összeszedték és feldobták rá a nőket. Mellettük kellett állnom, tehetetlenül, biztos voltam benne, hogy ezúttal nem kerüljük el a halált. Most kell meghalnunk, amikor a szabadság olyan közeli, hogy arcunkon érezzük a lehetőségét... Olga mellettem állt a teherautón. Együtt voltunk. Ez volt az egyetlen vigasz számunkra.

A teherautó keresztülzúgott az égő városon, majd megállt egy másik táborban, ahol az éjszakát töltöttük. Másnap reggel mindenkinek, aki tudott mozogni, gyalog kellett az állomásra mennie, a többieket egy szál deszkán vitték és marhavagonokba dobták. Kicsit később a hosszú vonat, a Hamburgból összeszedett, rémült és reménytelen zsidókkal, kifutott az állomásról, és egy ismeretlen cél felé tartott...

BERGEN-BELSEN

A németországi nagyobb és kisebb koncentrációs táborokat két kategóriába sorolták. Az első kategóriát a német hadiiparhoz kapcsolódó munkatáborok alkották, ahol a rabszolgamunkások többnyire, de nem mindig, nem zsidók voltak. A második kategóriába a megsemmisítő táborok kerültek, mint például Auschwitz, Dachau, Grossrose, Dora, Buchenwald, Ravensbruck és még sok más, ahol a szervezett gyilkosság volt az egyetlen tevékenység.

Volt azonban egy tábor Észak-Németországban, Hamburg és Hannover között, amelyet még maguk az SS-ek is „trágyadombnak” neveztek. Bergen-Belsenben nyoma sem volt a híres német szervezetségnek. Míg Auschwitzban a megsemmisítést gondos tervezés szabályozta, addig itt a tömeges halálozás a tervezés hiányának következménye volt.

1945 januárjában, a nagy orosz ellentámadás idején, amikor az orosz tankok sebesen közeledtek, hogy találkozzanak a nyugatról és délről érkező brit és amerikai hadsereggel, Bergen-Belsen az összes többi táborból evakuált foglyok szeméttelpe lett. Nácik által megszállt terület. Az autópályák zsúfolásig megteltek a jeges télben szinte meztelenül menetelő rabszolgák végtelen oszlopaival, ostorral és fegyverrel hajtott, beteg és éhező emberi csontvázakkal. Azokat, akik túl gyengék voltak ahhoz, hogy lépést tartsanak az oszloppal, tarkón lőtték pisztollyal. Holttestek borították az árkokat az autópálya mindkét oldalán, jelezve, hogy korábban más táborokat is evakuáltak. Azok, akiket marhavagonokon hoztak Bergen-Belsenbe, semmivel sem jártak jobban, mint azok, akiknek gyalogolniuk kellett. Sok ilyen vagon mellett elhaladtam a Bergen-Belsen felé vezető úton, láttam a csontváz-kezeket a rácsokon kikúszni, hallottam a száználmas kiáltásokat kenyérért – vízért – levegőért – halálért... Ezeket a vagonokat gyakran egy mellékvágányra tolták, és elfelejtkeztek róluk, amíg meg nem semmisültek, az állomásokat támadó szövetségesek bombáitól, vagy amíg a bomló testek bűze a nácikat nem emlékeztette a létezésükre...

Hiába feszült a hurok a nácik nyaka körül, még ebben a rendkívüli vészhelyzetben is időt szakítottak arra, hogy ezeket a szerencsétlen, tehetetlen lényeket északra, a náci erődítményekbe tereljék, hogy egyikük se kerüljön – élve – a szövetségesek kezébe...

Bergen-Belsen volt a végállomás. Ez volt a német szadizmus és állatiasság beteljesülése. Bergen-Belsent nem lehet leírni, mert minden nyelvből hiányoznak a megfelelő szavak a borzalmak ábrázolásához. Elképzelhetetlen, mert egy ilyen képtől még a legkórosabb elme is visszaretten. Látni kell azt a mocsokkal, emberi

ürülékekkel kevert rothadó holttest-hegyet, amely itt-ott megmozdul a patkányok matatásától, vagy egy élve odadobott áldozat halálrángásától. Érezni kell azt az elképzelhetetlen büzt, amely úgy terjengett a tábor felett, mint egy sűrű felhő, amely elzárja a levegőt. Hallani kell a kínok földöntúli sikolyát, éjjel-nappal, több száz torokból, szüntelenül, elviselhetetlenül...

Bergen-Belsenben csak néhány ágy volt a barakkok fala mentén. A többiek a földön feküdtek a maguk szennyében – élők, haldoklók és halottak együtt. Naponta nyolcvan-száz halott volt minden barakkban. Nem voltak krematóriumok a holttestek elégetésére. Otthagyták őket, ahol meghaltak, amíg valaki, akinek volt elég ereje a mozgáshoz, a halottakat kivonszolta, és a trágyadombra dobta. Mindenki tífuszos volt, mindenkit tetvek borítottak, patkányok ették a haldoklókat, és nem volt sem élelem, sem víz, sem gyógyszer. A barakkok közötti szűk utcák tele voltak csontvázszerű férfiakkal és nőekkel, akik a mocsokban csúszkáltak, egy csepp víz, egy falat élelem után kutatva, mígnem teljesen kimerülten leültek az egyik holttest-hegy mellé, meghalni... Azok, akikben maradt annyi vitalitás, hogy élni akarjanak, kannibállá váltak. A frissen meghaltak testét felvágták, és megették a májukat, a szívüket, az agyukat...

Itt nem volt névsorolvasás, se szelekció, se munka, se orvosi rendelés. Csak a halál volt, egy lassú és szörnyű halál, amely elől nem volt menekvés. Az áldozatok újabb és újabb kontingensei érkeztek, vég nélkül. Először nem akartak hinni a saját szemüknek, megpróbálták küzdeni ellene, megpróbálták túlélni. Látni lehetett, ahogy a holttestek hegyeiben kutatnak rokonaik, barátaik, ismerőseik után, és vad zokogásban törnek ki, valahányszor felismerik szeretteik eltorzult arcát. Kicsit később ők maguk is visszavonhatatlanul elvesztek Bergen-Belsen poklában.

1945. március 7-én érkeztem oda, és másnap megtaláltam a bátyám és a húszéves sógornőm holttestét a halottak között.

A náci állatiasságot mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy börtönőreink, Auschwitz volt parancsnoka és csatlósai még itt is tisztán, parfümösen, jóllakottan, mosolyogva járkáltak. Nem volt semmi dolguk; a halál dolgozott helyettük. A halál tartotta az ostort, a halált nevéen nevezték, a halál megakadályozta a szökést, a lázadást... Ennek a tábornak a parancsnoka egy brassói orvos volt, Dr. Klein, aki mindent elkövetett, hogy szenvedésünket meghosszabbítsa, halálunkat borzalmasabbá tegye, és tönkretégye azokat, akik valamilyen csoda folytán megmenthették volna az életüket...

Amikor elérkezett a felszabadulás napja, 1945. április 15-e, brit tiszteket és katonákat láttam sírni a szemük elé táruzó látványtól. Még a legkeményebb harcosok is sírtak, hánytak és szitkozódtak az emberi romlottság ezen

elképzелhetetlen mélységének láttán. Amikor megérkezésük után kinyitottuk a raktárakat, azt találtuk, hogy zsúfolásig tele vannak élelemmel, gyógyszerrel, szérummal, kötszerrel, ami – ha csak a töredékét használhattuk volna - az egész tábor életét megmenthette volna.

Ne beszéljen nekem senki a német kultúráról, német civilizációról! Bergen-Belsen a német civilizáció hű portréja volt – Bergen-Belsen a német lelket tükrözte...

GLEEN HUGHES tábornok

Míg Auschwitzban azt hittem, hogy ez a végső horror helyszíne, ahol Dante Pokol című költeménye zenés vígjátéknak tűnt, és ahol a katolikus egyház víziója szerinti Pokol, pontról pontra megvalósult. De amikor megérkeztem Bergen-Belsenbe, rájöttem, hogy Auschwitz nem több, mint egy purgatórium. A poklot Bergen-Belsen szögesdrót kerítései közé zárták.

Auschwitzban még volt erőnk életben tartani múltunkat, és vigaszt találni emlékeink újraélésében. De itt, mintha az agyunk is kiszáradt volna, nem tudtunk gondolkodni, képzeletünk nem volt hajlandó működni; mert ha a szemünk előtt megnyíló látványt felfogtuk volna, mindannyian őrjöngve megvadultunk volna. Mondandónk a lényeges témákra korlátozódott: étel – fájdalom – halál...

A III. blokk, Bergen-Belsen „szülési háztömbje”, rothadó holttestek hegykupacából és az azokat körülvevő olyan testekkel teli árkokból állt, amely testek némelyike még megőrizte az élet leheletét, de nem volt ereje ahhoz, hogy kimásszon halott társai alól. Németország-szerte a koncentrációs táborokból terhes nőket küldtek ide, hogy a pokol eme a kínzókamrájában szüljék meg gyermekeiket. A falak melletti priccseken német, magyar, holland, francia, cigány, orosz, lengyel, csehszlovák nők feküdtek, kettő-kettő. Óriási hasuk, mely a gyermektől és az éhségtől egészen szétdagadt, nem engedte, hogy mozduljanak, nyögésük, sikolyuk, tehetetlen káromkodásuk pedig állandó fülsiketítő kakofóniával töltötte meg az épületet. A tetvek vastag rétegekben borították be testüket – éhes, kitartó, elviselhetetlen, senkit nem kímélő tetvek, amelyek nem kíméltek senkit, még az orvosok arcát, kezét sem.

A III. blokk az én felelősségem volt, de mit segíthet két üres kéz, százak leírhatatlan szenvedésén?

A tömbben mindenki tifuszban szenvedett, és mintha a betegség a nációk hűségese szolgálatára szegődött volna, Bergen-Belsenbe a legerőszakosabb, legfájdalmasabb és leghalálosabb formájában jelentkezett. Az általa okozott hasmenés kontrollálhatatlanná vált. Elöntötte a priccsek alját, a repedéseken át a lenti priccseken fekvő nők arcába csöpögött, és vérrel, gennyel, vizelettel keveredve nyálkás, bűzös iszapot képezett a barakk padlóján. Víz, gyógyszer, segítség nélkül hiábavalónak tűnt minden életmentési kísérlet. És mégis, a bennem lévő orvos még akkor sem adta fel, amikor az emberi lény elérte kitartásának határait. Pusztá kézzel küzdöttem tovább, rongyokra vágtam az ingemet, hogy megtöröljem pácienseim forró, nedves, szennyezett arcát, próbáltam rájuk mosolyogni az arcomat borító mocsokrétegen keresztül, és

rekedten suttogtam a vigasztaló szavakat.

A levegő olyan sűrű és páras volt, hogy alig lehetett levegőt venni, az emberi ürülék, a vér, a genny és a verejték iszonyatos szaga émelyítő hullámokban hatolt orrlukunkba, mígnem a friss levegő utáni vágy éppoly kínzóvá, elviselhetetlenné vált, mint a vágy egy korty vízéért, egy falat ételéért. Fájt a szemünk a látványtól, amitől nem tudtunk szabadulni, a dobhártyánk fájt a hangoktól, amelyeket nem tudtunk nem meghallani. Égő együttérzés, tehetetlen szájalom töltötte el lelkünket, amely úgy sajgott, mint egy nyílt seb...

Hetekig dolgoztam a III-as blokkban, amikor 1945. április 12-e körül az izgalom forgószele megváltoztatta a tábor hangulatát. SS-őreink elhagyták állásaikat és fehér karszalagos magyar katonák vették át a tábor rendfenntartását. Valami történt a szögesdrótkerítésen túl, valami nagy jelentőségű dolog, amit nem mondtak el nekünk. És mégis, a pletyka szájról szájra terjedt, csodálatos, biztató pletyka, amely pillanatnyilag hangosabbnak tűnt, mint a születési fájdalomtól vonagló emberek sikolya. „Jönnek a szövetségesek! Jönnek a felszabadítók!”

Akinek volt ereje felkelni, kijött a barakkokból, és csoportról csoportra járva hallgatta a híreket. „Szabadok leszünk! Haza megyünk! Újra emberek lehetünk! Ehetünk-ihatunk-ehetünk-ihatunk...” Csak a javíthatatlan pesszimisták nem hittek az életben: „Felrobbantják a tábort, mielőtt elmennek. Először minket fognak megölni” – nyögték. Megengedhetik-e a náciak, hogy az állatiasságuk bizonyítéka fennmaradjon?

A tábor fortyogott az örömtől, a félelemtől, a bizonytalanságtól, a reménytől, a várakozástól...

1945. április 15. Marusa, a fiatal varsói nő, gyermekét készül világra hozni. Emberfeletti fájdalomában letépi testéről a mocskos rongyokat, koszos haja nedvesen tapad sápadt homlokára, és lázasan kapaszkodik piszkos kezembe. „Segíts, doktornő! Segíts...”

Mielőtt Bergen-Belsenbe vitték volna, Marusa a földalatti mozgalom, a varsói partizánok tagja volt. Mindent megtett a náciak elleni küzdelem érdekében, majd nyolc hónappal ezelőtt elkapták, és élve rothadásra ítélték Bergen-Belsenben. A gyermek, akit a szíve alatt hordott, tovább nőtt, Marusa náciak iránti gyűlölete táplálta. Egészen 1945. április 15-ig, amikor már készen állt arra, hogy elhagyja anyja tífusszal fertőzött, tetves, lázas testét.

Egy pillanatra sem hagytam magára, bár a kívülről érkező zavart hangok egyre közelebb jöttek. Hirtelen trombitaszót hallottam, és közvetlenül utána hatalmas örömkialtást, amely több ezer torokból jött, megrázta az egész tábort. Megjöttek a britek! Megjöttek a felszabadítók! Szabadok vagyunk... szabadok.

Marusa utolsó fájdalmas sikolya szinte ujjongóan hangzott... És egy

pillanattal később ott volt a lába között az első szabad gyermek, aki Bergen-Belsenben született. A fiatal anya sápadtan és kimerülten alig tudott mosolyogni, de a szavak, amelyek elhagyták vértelen ajkát, olyanok voltak, mint egy ima: „Szabadság... Szabadság...”

Bergen-Belsen első szabad gyermeke biztonságban volt. De az anyja vére tovább csorgott. Sápadtabb lett, gyengébb és egyre szélesebb vérpatak tört elő méhéből. A szívem vadul vert. Meg kellett mentenem ezt a partizán anyát! Meg kellett mentenem! Mit törődtem a szabadsággal, a britekkel, bármivel a világon, ha nem tudtam megmenteni ezt a hősiess, megkínzott fiatal anyát? Kiszaladtam a barakkból, és megállítottam az első brit katonát, akit láttam. Víz! Hozz nekem vizet és fertőtlenítőt! Nem értette. Továbbrohantam, és szembekerültem egy magas, lenyűgöző külsejű katonával. Véres, piszkos kezeimmel megragadtam az ujját. „Tud franciául?” Bólintott. „Hozzon nekem vizet, kérem, és valami fertőtlenítőszeret... El kell végeznem egy műtétet... Siessen... Siessen...”

Értetlenül, de mélyen meghatottan tekintett le rám ez a nagyon magas ember. Biztosan tiszt – gondoltam – katona, aki a vér látványához hozzá van szokva... És már a ruhaujjánál fogva húztam a III. blokk felé. Fél órával később megvolt a víz, a fertőtlenítő, kezem moshattam és elvégezhettem a műtétet, de nem tehetetlen rabként, hanem orvosként.

Itt, a szabadság első órájában megmentettem a partizán asszonyt, Marusa és a kis Marusa, a lánya életét. Sok héttel később, amikor a fiatal anyának sikerült legyőznie a tífuszt, mindketten visszatértek Varsóba, hogy részt vegyenek szeretett városa újjáépítésében.

A magas, edzett katona csak nézte, és arcán könnyek gördültek le. A háború poklát megjárta, igen, és a haláltól nem rettent meg. De amit Bergen-Belsen látott, az meghaladta értelmének, képzeletének határait. Hetekig harcolt, éjjel-nappal, a betegség ellen, a halál ellen, a tetvek ellen, az éhezés ellen. Sokat tett, de a legtöbb esetben elkésett. Ennek ellenére igazi felszabadító volt. Bergen-Belsen összes rabja, aki túlélte, örökre áldani fogja a nevét. Gleen Hughes dandártábornok volt, a második brit hadsereg vezetője.

BRAND ABBÉ

1945. április. Brit tankok és dzsipek hosszú sora gördült be a Bergen-belseni haláltáborba. A halottak mind ott voltak, hogy fogadják őket, ott feküdtek az út mentén, az árkokban a pusztuló, rothadó holttest-hegyekben; de a túlélők közül csak néhánynak volt elég ereje ahhoz, hogy kimásszon a lyukakból és köszöntse a győzteseket.

Vér-, genny- és emberi ürülékfolyók lustán folytak át az úton, és a belőlük felszálló bűzös gőz nehéz, fojtogató felhőként borította be a tábor. A furcsa, félelmetes lények, akik egykor férfiak és nők voltak, mielőtt az éhség és a betegségek megfosztották őket emberi megjelenésüktől, lelassították a megmentők előrehaladását, mert nem volt erejük kitérni a tankok útjából.

A britek minden idővesztés nélkül munkába álltak. Táplálékkal látták el a puffadt gyomrokat, százsámra létesítettek tábori kórházakat, harcoltak a patkányok és tetvek ellen, és igyekeztek olyan légkört teremteni, amelyben lehetőségessé vált az életvág újraszületése. Sok esetben elkéstek. Szüntelen munkájuk ellenére a felszabadult fogvatartottak százával haltak meg, és új tömegsírokat kellett ásni, hogy befogadhassák megkínzott, betegségek-től sújtott testüket.

Június volt, amikor Brand abbé megérkezett Bergen-Belsenbe. Híre futótűzként terjedt a táborban. Van itt egy fiatal pap – mondták egymásnak –, aki vigasztalja a szenvedőket, táplálja az éhezőket, és olyan szeretettel és együttérzéssel öleli a haldoklókat, hogy pusztá érintése enyhíti a fájdalmat és elűzi a halálfélelmet. Soha nem kérdez senkit a vallásáról, és nem érdekli, hogy ki, milyen nyelven beszél az Istenével.

Akkoriban az R-5 nőgyógyászati-sebészeti kórházban dolgoztam, ahol fiatal anyák, lányok, gyerekek és csecsemők küzdöttek az életért, ami akkor már azonos volt a szabadsággal. Soha nem fogom elfelejteni őt, ahogy az első napon láttam, fekete körgallérral a brit hadsereg egyenruhájában, láncon függő nagy ezüstkeresztrel a nyakában, szenvedéstől sötéten izzó szemekkel az arcában.

„Brand abbé vagyok – mondta nekem franciául –, és a Vatikáni Misszió tagja vagyok. Ha bármit tehetek, amivel segíthetem a munkáját, és enyhíthetem betegei fájdalmát, kérem, fogadja segítő kezemet...”

Olyan melegség, olyan igazi keresztény szeretet volt egyszerű szavaiban, hogy torkomra forrt a válasz, és csak a könnyeim fejezték ki azt a mély hálát, amit Isten embere iránt éreztem. Körbevezettem a kórházban, és miközben sétáltunk, önkéntelenül csúsztak ki számból a szavak. Meséltem neki Auschwitzról, a

várandós anyákról és az újszülött csecsemőkről, akiknek meg kellett halniuk a lángokban, tragikus erőfeszítéseimről, hogy megmentsem az életüket, és arról az embertelen szenvedésről, amelyet minden esetben átéltem, amikor megakadályoztam a születést, az új életet, a világ legnagyobb és legszebb csodáját.

Beszéltem pácienseimről Bergen-Belsenben, ahol ismét engedélyezték a szülést, ahol a beteg, tifuszban, éhezésben, kimerültségben szenvedő anyák újszülött babáik láttán újjáéledtek, és új erőre kaptak abban a tudatban, hogy gyermekeiknek szükségük van rájuk. Meséltem neki a boldogságomról, amikor a babák sírására ébredek, és a bánatomról, amikor este úgy alszom el, hogy közben a fülemben cseng a jajveszékelése ezeknek az apró emberi lényeknek. – „És nincs cukrom – mondtam –, nincs tejem, nincs rizsem, hogy tápláljam ezeket az elpazarolt testeket. Több táplálékra, egészségesebb táplálékra van szükségük, ha meg akarják menteni őket...” Soha nem szakított félbe, csak fiatal feje hajlott egyre mélyebbre, mintha a bánat és a fájdalom súlyát elviselni túl nehéz lenne.

Másnap egy teherautó állt meg a kórház előtt, a teherautó tele volt minden szükséges dologgal, cukros tejjel, rizzsel, csokoládéval nagy mennyiségben. A kispap, mindenki így hívta a táborban, maga rakta ki a teherautót. Addig cipelte a nehéz zsákokat és kartonokat, amíg meg nem telt a kis raktárunk, majd ágyról ágyra járva mindenkinek egy darab csokoládét nyújtott át, mosolyogva, ami még az általa kiosztott finomságnál is édesebb volt.

Ettől kezdve a kispap gyakori látogatója volt a kórháznak. Kezei puhán nyugodtak a haldoklók homlokán, de hűvösek és erősek voltak, amikor lenyomták egy lázas, rémálmokban küzdő beteg testét. Varázsszemei szeretetet és vigaszt hoztak mindenkinek, francia katolikusoknak, holland protestánsoknak, magyar zsidóknak vagy az orosz ortodox hit híveinek.

Néha megjelent kora reggel vagy késő este, a kimerültségtől nyirkos arccal, hogy meséljen nekem valakiről, aki meghalt a 39-es blokkban, egy férfiről, aki fájdalmasan sikoltozott az 51-es blokkban, egy nőről, aki összeesett az utcán. „Talán tud segíteni, doktornő – mondta –, legalább jöjjön, és nézze meg őket...” És máris vonszolt a kezemnél fogva, mondván, siessek, siessek, amíg nem késő. Napról napra figyeltem, ahogy egyre vékonyabb, éteribb, átlátszóbb lett. Soha nem volt éhes, nem volt fáradt, mert mindig voltak, akik éhesebbek voltak nála, fáradtabbak voltak nála. Csak a szeme nőtt sápadt arcán egyre nagyobbra, világosabbra és égett a lázas segíteni akarástól.

1945 nyarának közepe volt. Tudtuk, hogy a világ kertjeiben érik a gyümölcs, terem a zöltség, de nem nekünk. Bergen-Belsen körül még mindig álltak a szögesdrótkerítések és a kerítéseken túl nem volt más, mint száraz, üres síkság, és a tábor lakói számára elérhetetlen volt a német falvakon túli világ.

Brand abbé nemcsak szükségleteinket ismerte, hanem gondolatainkat és álmainkat is. Egyik reggel elhagyta a tábort, hogy meglátogassa a körülöttünk lévő tanyákat, este pedig zöldségekkel, salátával, almával tért vissza, hogy gazdagítsa az asztalunkat a nagyon szükséges és nagyon hiányzó vitaminokkal. Szívesen adott, mint egy gyermekeit etető boldog anya.

Később játékokat hozott a gyerekeknek, babákat és játékállatokat, mesével és gyönyörű képekkel teli könyveket. Semmi sincsen, amit ne tett volna meg azért, hogy életünket valódivá, élvezetessé és élni érdemessé tegye.

Mindig tudta, hol van rá szükség, és nem számított neki, hogy nappal van vagy éjszaka, esik az eső, vagy tűz a nap, ha valaki vágyott a jelenlétére. Néha egy hétig nem láttuk; akkor tudtuk, hogy egy másik táborba távozott, hogy oda is elvigye szeretetét, kedvességét, segítőkészségét a náci embertelenség áldozatainak. Aztán visszatért még vékonyabban, szomorúbban, még átlátszóbb fehér kezekkel, csak mintha a mellén lévő kereszt nőtt volna nagyobbra, és lett egyre fényesebb.

Amikor visszatért, a teherautója sosem volt üres... Néha beteg férfit vagy nőt hozott a kórházunkba, abban a reményben, hogy ellátásunk még megmentheti őket; néha elhozott egy anyát, akinek a gyermekét ismerte Bergen-Belsenben, egy nővért, testvért vagy gyermeket, akinek tudta, hogy rokona még él a táborunkban.

Ha valakinek ruhára volt szüksége, megkérték a kispapot. Cipő, papír, meleg ruha – soha nem mondta, hogy lehetetlen, és semmi sem tűnt számára lehetetlennek. Adott és adott, mosolyogva, végtelen szeretettel, mintha az adás lenne élete egyetlen célja, egyetlen álma.

Egy nap elhatároztam, hogy készítek egy meglepetést, ami örömet okoz Brand abbénak. Nagyszerű barátok voltunk, és nagyon sokat jelentett számomra, hogy tehettem érte valamit. Kiürítettem a kórház egyik szobáját, a végére tettem egy asztalt, és az asztal felé fordítva annyi széket, amennyit csak tudtam. Aztán végigjártam a tábort, virágokat gyűjtöttem, és a szobába tettem. És vasárnapra Brand abbénak lett egy temploma, ahol szentmisét tarthatott, az első szentmisét Bergen-Belsenben.

Ki tudná valaha is elfelejteni azt a boldogságot a szemében, amikor belépett a szobába, és látta, hogy az összes beteg, aki fel tudott kelni az ágyból, ott ül, néhányan a babájukkal a karjukban. Mindannyian ott voltak, katolikusok és protestánsok, zsidók és görög ortodoxok, és Brand abbé németül beszélt nekik – a szeretetről...

Délután visszajött, hogy megkeresztelje a Bergen-Belsenben született első gyermekeket. Ezt követően minden vasárnap délelőtt misét mondott, mígnem egy nap, sok héttel később el nem hívták Párizsba. Milyen üresnek tűnt nélküle a tábor. Milyen hideg és szomorú lett hirtelen. Bármerre jártam, hallottam, hogy

betegek és egészségesek beszélnek róla, a mi kispapunkról, azon tűnődve, hogy mikor tér vissza.

Hirtelen újra visszatért, a keze tele volt ajándékokkal, étellel a felnőtteknek, játékokkal és könyvekkel a gyermekeknek. Megkért engem és a nővéreket, hogy jöjjenek be az irodába, és ott átadott mindegyikünknek egy kis csomagot. – Ezt a Galeries LaFayettes-ből hoztam – mondta –, remélem mindnyájatoknak tetszeni fog. Nem értek ezekhez a dolgokhoz, pap vagyok, de azt akartam, hogy újra nők legyetek, ne csak munkások, és szeretném, ha élveznétek a fiatalságotokat...”

Abban a csomagban volt egy púder, egy darab szappan és egy kis parfüm. Üzenet Párizsból, üzenet a nagy, szabad világból... Azt akarta, hogy egy pillanatra elfelejtsük Bergen-Belsent, felejtsük el a vért, a szennyet, a végtelen gyötrelmet és saját tehetetlenségünket a halállal szemben.

A „szerelem” olcsó volt Bergen-Belsenben. A felszabadult ezreknek, akiket a hosszú évekig tartó náci elnyomás teljesen demoralizált, nem volt más célja, mint legalapvetőbb ösztöneik, éhségük és szexuális vágyaik kielégítése.

Néhányan a „szeretetet” keresték, mert attól újra embernek érezték magukat; mások be akarták bizonyítani maguknak, hogy még mindig férfiak és nők; egyesek csak azért, mert teljes mértékben ki akarták élvezni újonnan elnyert szabadságukat. Aztán voltak, akik eladták testüket cigarettáért, csokoládéért és egyéb apró kényelemért.

Brand abbé egyre növekvő kétségbeeséssel nézte ezt a nyílt prostitúciót, amelyet nem tudott megállítani. A hatóságok nem tudtak segíteni, mert nem voltak hajlandók drasztikus eszközöket alkalmazni ezekkel a poklot megjárt emberekkel szemben. Brand abbé így egyedül próbálkozott. Bármerre ment, ölelkező párokat látott, padokon, fáknak támaszkodva, kihalt sarkokban... Néha a férfi a brit hadsereg egyenruháját viselte, néha az egyik fogoly volt, aki néhány hete még azt hitte, hogy véget ért az élete. Megállította a férfiakat és a nőket, és beszélgetni kezdett velük. Először arra kérte őket, hogy meséljék el neki életük történetét, minden részletében, addig, amíg a múlt fátyolként vette körül őket, és elzárta a jelent. Csak azután beszélt nekik a jövőről.

„Most szabadok vagytok...” – mondta nekik – „szabadok, mint az újszülött gyermekek, akik előtt nyitva áll az élet. Miért nem próbáljátok meg szabadon és tehermentesen kezdeni ezt az új életet? Én megértem a vágyaitokat, de ne feledjétek, hogy sok nehézséggel kell szembenéznetek, és minden fizikai és erkölcsi erőtökre szükségetek lesz. A terhesség és a nemi betegségek csak még nehezebbé és bonyolultabbá teszik ezt a feladatot.”

Azok előtt, akik hajlandóak voltak meghallgatni őt, felvázolta a jövőt, egy harcoss jövőt, amely minden erőfeszítést és önmegtartózkodást megér. Zsebe mindig

tele volt cigarettával és csokoládéval, és sokszor a prostitúciót akadályozta meg azzal, hogy nagylelkűen és szabadon adakozott. Néha kinevették, kigúnyolták, bántalmazták, de soha nem adta fel, és áldozatos munkájának eredménye hamarosan az egész táborban érezhető volt.

A 12. számú szobában egy halott lány feküdt az ágyon. Anyja, egy 38 éves fiatal nő a másik ágyban feküdt lánya mellett. Tífusza volt, de nem csak a láz gyötörte vékony, kimerült testét. Delíriumában állandóan lányáról, Ágnesről beszélt, a múlttól, a jelenről és a jövőről – de mindig a lányával kapcsolatban. Ez a nő két évig védelmezte tizenhat éves lányát; Auschwitzban voltak, majd egy Hamburg melletti hadigyarban és végül Bergen-Belsenben. Kenyerét, levesét adta a gyermeknek; magához szorította, hogy megvédje a hidegtől, az ütésektől és a brutalitástól; és most, amikor végre szabadok voltak, Ágnes meghalt – örökre elhagyta.

Brand abbé órákig ült az ágya mellett. Tudta, ahogy mi is, hogy nem tehet semmit. Órákig hallgatta a szerencsétlen anya sikoltozását, szitkozódását, szentségtörő szavait, de soha nem hibáztatta, nem vesztette el a türelmét.

Egyik reggel az anya felült az ágyban, és az ajtót leste, amíg Brand abbé be nem lépett a szobába. Aztán sikoltozni kezdett. „Sírkövet akarok Ágnesemnek, abbé, emléket akarok neki. Addig nem megyek ki innen, amíg meg nem kapom a sírkövet a lányomnak...”

A kispap gyengéden visszafektette a párnájára. – Magam is gondoltam rá – mondta –, Ágnesnek biztosan van sírköve, és meg is lesz – de türelmesnek kell lenned.

Szomorúan mosolyogtunk. Egy sírkő Bergen-Belsenben, ahol a tömegsírok soha nem voltak elég nagyok, soha nem voltak elég mélyek a halottak befogadásához, ahol a brit hadsereg rabszolgaként fáradozott, hogy kielégítse a tábor elsődleges szükségleteit. De az abbé megígérte. És még soha nem szegte meg az ígérését.

Sok nap telt el. Ágnes anyja egyre jobban lett. A pap minden nap eljött hozzá, és leültek az ágya szélére, fejüket egymáshoz szorítva, és izgatottan suttogtak, mintha valami nagy, közös titkuk lenne. Aztán, amikor szegény anya elég erős volt ahhoz, hogy talpra álljon, Brand abbé eljött hozzám, hogy beszéljen velem.

– Doktornő – mondta –, holnap azt szeretném, ha velem jönne, Ágnes sírjához megyünk.

Másnap reggel az egész kórház izgatottan várta a pap érkezését. Amikor végre megláttuk, ahogy jön felénk az úton, úgy nézett ki, mint egy fiatal Mózes, kezében a kőtáblákkal. Fejfát hozott – fából készültet, szépen megmunkálva, rajta nagy kék betűkkel: „Itt fekszik a mi Ágnesünk, hogy örökre velünk maradjon.”

Az anya kezébe adta a fejfát, aki könnyes szemmel, a hála és a vigasz könnyeivel nézte.

Aztán elindultunk a sír felé. Brand abbé előrement, karonfogva Ágnes anyját – a zsidó nőt, a katolikus pap. Mögöttük soknemzetiségű és sokféle vallású ember állt, akiket a közös szenvedés, hűség és szeretet egyesített. A sírnál Brand abbé letérdelt a földre, és beszúrta a kézzel készített fejfát a puha földre. Aztán felkelt, és imádkozni kezdett: „In nomine Dei...”

Amikor befejezte az imát, az anyához fordult. „Ágnes most boldog... Lenéz anyjára és sok barátjára, és békét küld nekik... Ámen...”

Aztán visszavezette kórházi ágyába, a testben és lélekben meggyógyult nőt. Nem tudom, hogy az a kis fejfát áll-e még Bergen-Belsenben, de remélem, ott van, egy halott gyermek emlékére, és egy nagy szív, Brand abbé emlékére, aki életét arra tette fel, hogy a rászorulóknak békét hozzon és kedvességet.

Ősz volt. Egyre kevesebben voltak a táborban. A tifuszt és tbc-t túlélő franciák, hollandok, csehszlovákok, jugoszlávok visszatértek hazájukba. De még mindig több ezren maradtak hátra, betegek és hajléktalan zsidók. Nem volt hova menniük, senki sem várta őket, egyetlen ország sem akarta visszakapni őket. Kiábrándultan, reménytelenül éltek napról napra.

Közelgett a Jom Kippur, az engesztelés napja, az első szabad Jom Kippur Bergen-Belsenben, szülők, gyerekek, családok nélkül. A kórházam tele volt; jó híre volt, és sok táborból jöttek nők, hogy gyógyírt keressenek a betegségeikre.

Az ünnep előtt beszéltem a kispapunkkal. Azt szerettem volna, hogy pácienseim sok gyertyával és ünnepi asztallal üljék meg ünnepüket, halottaink tiszteletére... Ő, a huszonhat éves bölcs, kedves pap megértette. Gyertyát, mézet, gyümölcsöt és sok doboz ételt hozott, és egy csokor virágot minden betegnek, aki képtelen volt elhagyni az ágyát.

Amikor másnap felkeltem, beszéltem vele, aki lehetővé tette, hogy megünnepeljük a zsidó ünnepünket, aki lehetővé tette, hogy éljünk.

Néhány héttel később Brand abbé nagyon fontos szerepet játszott az életemben. A párizsi Amerikai Közös Elosztó Bizottság tájékoztatta a bergensbelsenii hatóságokat, hogy Palesztin elsőbbségi tanúsítványt kaptam. Elhagytam Bergen-Belsent, hogy egyik táborból a másikba vándoroljak egész Németországban, és megpróbáljam megtalálni a férjemet és a fiamat. Lerombolt autópályákon történt tizenkilenc napi gyaloglás után megtudtam, hogy a férjemet nem sokkal a felszabadulás előtt agyonverték, a fiamat pedig elhamvasztották...

Amikor visszatértem Bergen-Belsenbe, nem akartam élni. A kórházban volt elég méreg, amely kis mennyiségben gyógyszerként szolgált. Bevettem. Később megtudtam, hogy Brand abbé, aki hetek óta távol volt, azt a bizonyos napot

választotta, hogy visszatérjen Bergen-Belsenbe. Bejött a szobámba és az ágyamon fekvő talált. A brit orvosért futott, aki éppen időben jött, hogy megmentse az életemet. Amikor magamhoz tértem, láttam, hogy Brand abbé ül az ágyam mellett, kezében a nagy ezüst kereszttel, és imádkozik. Naponta többször is eljött hozzám. Telefonszereltek fel a szobámba, és amikor nem tudott eljönni, telefonált, hogy bátorítson, megossza velem a hitét, hogy új életkedvet öntsön belém. Ő volt az orvosom, a barátom, a megmentőm, és én jobban megértettem, mint bármikor előtte, hogy miért szeretik őt annyira a betegek és a haldoklók.

Amikor elég erős voltam ahhoz, hogy felkeljek, visszatértem a munkámhoz, félig örültem a fájdalomtól és a bánattól, akár egy sebzett állat. Közben Brand abbé papírokat, engedélyeket szerzett, levelezett Párizssal, és egy őszi reggelen a Vatikáni Misszió fehér autója megállt a kórház előtt. Egy karosszék volt benne számomra. És kis idő múltán az autó kigurult Bergen-Belsen kapuján, maga mögött hagyva a szögcsatlós és mindent, amit jelentett.

Két és fél napig utaztunk. Éjjel elszállásolt, először egy holland, majd egy belga kolostorban, nappal pedig úgy bánt velem, mint egy beteg gyermekkel. A harmadik napon megérkeztünk Párizsba. Fájt a szemem a sok fénytől, fülem a zajtól. Mi történhetett velem? Hová kellett megérkezniem?

Brand abbé megállította a teherautót, és egy gyönyörű, elegáns otthonba vezetett. Egy francia fogorvos otthona volt Párizs egyik lakónegyedében. „Egy csodálatos nőt hoztam nektek Bergen-Belsenből – mondta nekik a kispap –, egy nőt, akinek a lelke még mindig nagyon beteg a fogolytábor borzalma után. Vigyázzatok rá holnap reggelig. A kamionban alszom a sofőrrel. Aludj jól – mondta nekem –, biztonságban vagy itt, a régi barátaim házában. Benyúlt fekete köpenye alá, és elővett egy üveg jó óbort. – Szeretném, ha megünnepelnéd az első párizsi estédet.

Az az este olyan volt, mint egy álom. Jó étel, bor, érdekes beszélgetés, csodálatos francia modor. Brand abbéról beszélgettünk. A vendéglátóim is szerették és szentnek tartották. Utána igazi ágyban aludtam, selyemlepedők között.

Reggel eljött értem. Egy kolostorban kellett laknom a Rue de la Tombe Issoire-n, és megkérte a zárdavezető Matert, hogy vigyázzon rám. De nem hagyott el. Elment velem a Közös Elosztó Bizottságba és a Palesztinai Irodába, és harcolt értem, a jövőmért, mintha ő, a katolikus pap a vállán cipelte volna az egész zsidó nép tragédiáját.

Aztán visszatért Bergen-Belsenbe, én pedig a kolostorban maradtam, és próbáltam visszanyerni egészségemet, egyensúlyomat. Az abbé bátorító leveleket írt nekem, és lassan, nagyon lassan kezdtem újra embernek érezni magam. Néhány

hétrel később visszajött Párizsba, vékonyabban, sápadtabban, mint ahogy emlékeztem rá. A bergen-belseni küldetése befejeződött, és elment. Mielőtt elment, megcsókolta a homlokomat, és szomorúan nézett a karomra tetovált számra. Arra kért, hogy higgyek a szeretetben, és adjam át a szeretetet, bárhová is megyek. Aztán eltűnt a hideg, esős őszi éjszakában...

A FORDÍTÓ UTÓSZAVA

„Istenem, tartozol nekem egy élettel - egy élő babával.”

Ki ismeri hazánkban dr. Perl Gizellát? Neveztek-e el róla parkot, vagy utcát? Megemlékezik-e a magyar orvostörténelem róla? Olvasta a könyvét? Hallott-e valamit is róla? Nem?

Nem csodálom, én sem tudtam róla semmit, amíg kezembe nem került a Rubicon egyik száma (2023/8), és benne egy érdekes cikk Veszprémy László Bernát történész tollából, „*A táborokból a tárgyalóterembe*” címmel, a holokausztot túlélő, és kollaborációval – jogosan vagy jogtalanul – gyanúsított, több esetben koncepciók pereinek kitett és elítélt zsidókról. A cikk egyik rövid bekezdésében olvastam a következőket:

„*A harmadik fontos káépőemlékirat Perl Gizella I was a doctor in Auschwitz (Orvos voltam Auschwitzban) című, 1948-as műve. A máramarosszigeti nőgyógyász abortuszok százainak elkövetésére kényszerült a haláltáborban, mivel a terhes nőket automatikusan kivégezték. Különös, hogy önmarcangoló emlékiratait máig nem fordították le magyarra.*”

Biztos vagyok benne, hogy rajtam kívül sokan olvasták ezt a cikket, hiszen a történelem sok embert érdekel, és a Rubicon egy nagyon színvonalas folyóirat, sok olvasója van. De vajon másnak is megakadt-e a szeme ezen a kis bekezdésen? – Különös, hogy ezt az 1948-ban New Yorkban, angol nyelven megjelent, és azóta számos nyelvre lefordított, több kiadást megért művet magyarra máig sem fordították le. Valóban különös, nagyon különös...

Perl Gizella 1907-ben, egy máramarosszigeti vallásos zsidó családban született. Édesapja gazdag zsidó vállalkozó volt, és mind a 8 gyermeke főiskolát-egyetemet végzett. Gizella először Kolozsvárott, majd Berlinben és Budapesten folytatott orvosi tanulmányokat. Végzése után szülővárosában, Máramarosszigeten telepedett le, férjhez ment sebész kollégájához, Ephraim Krausshoz és elismert nőgyógyásként dolgozott. A családot 1944-ben előbb gettóba költöztették, majd 1944 áprilisában – több ezer sorstársukkal együtt – marhavagonban Auschwitzba szállították. Megérkezésük után szüleiket azonnal gázkamrába küldték, őt pedig elválasztották kamasz fiától és férjétől. Gizella egy női barakkba került, majd a hírhedt náci hóhér-orvos parancsára, 4 orvoskollégájával és négy nővérrel együtt a tábor területén létrehozott „rabkórházban” dolgozott. Persze ennek a kórháznak csak a neve volt kórház, a higiénés körülmények a többi barakkhoz képest semmivel sem voltak jobbak, és az ápolószemélyzet az alapvető orvosi műszerek, kötszerek és gyógyszerek nélkül

próbált segíteni a betegeken. De az orvos, eszközök, gyógyszerek és műszerek nélkül is orvos, mert a türelem, az együttérzés, a figyelmesség, a jó szó és a szeretet gyógyító hatású. Gizella és társai a szörnyű körülmények közepette is napról-napra dolgozni tudtak, sebeket kötöztek rongy- és papírdarabokkal, műtöttek érzéstelenítés nélkül, kúráltak gyógyszer nélkül, fogták a haldoklók kezét, és főleg beszéltek, beszéltek múlttól és jövőről, de sohasem a jelenről, mindenkibe hitet és élni akarást csöpögtetve. És életben maradtak, mert volt céljuk és munkájuk, mert szükség volt rájuk, életben maradtak, mert élni akartak és hitükkel, optimizmusukkal, reménységükkel másokat is életben tartottak.

Gizellát dr. Mengele megbízta, hogy a táborban kutassa fel az összes terhes nőt, hogy ezek a rabok jobb ellátásban részesülhessenek. Gizella hamarosan rájött, hogy Mengele célja egészen más, a terhes nőket embertelen kísérleteknek vetette alá, majd a szerencsétleneket krematóriumba küldte. Gizella ezért megfogadta, hogy nem lesz több terhes nő Auschwitzban. Nappal a kórházban dolgozott, éjjel pedig – saját életét nap-mint nap kockáztatva – barakkról barakkra járt, és a terhes nőknél a sötétben, a mocskos földön, pusztá kézzel terhességmegszakítást végzett. Ő, aki az életre, a gyermekek világrahozatalára esküdött fel, több száz abortuszt végzett, sőt nem egy alkalommal, megfojtotta a világrahozott csecsemőket, ezzel mentve meg a terhes- vagy szülő anyát a biztos haláltól, esélyt adva neki a túlélésre, esélyt adva arra, hogy talán egyszer, valamikor a jövőben, boldogabb időkben, gyermeke lehessen. Ott a pokolban, a nagyobbik rossz helyett a kisebbik rosszat választotta, két halál helyett az egy halált, úgy, hogy minden elvett és meg nem született gyermekkel együtt, saját lényének egy kis részét is elpusztította.

Gizellát 1945 januárjában a hamburgi táborba vitték, majd egy hónappal később a legszörnyűbb helyre, Bergen-Belsenbe, ott érte meg a felszabadulást. Néhány hónapig még ott maradt, a brit sereg által működtetett kórházban, majd férje és fia keresésére indult. Amikor megtudta, hogy férjét a felszabadulás előtti napokban verték agyon, fiát pedig már sokkal hamarabb elgázosították, öngyilkosságot követett el: megmérgezte magát, de túlélte.

1947 márciusában az USA-ba emigrált. „Hatmillió áldozat nagyköveteként” a holokausztról tartott felvilágosító körutat. Orvosként már nem kívánt praktizálni, de Rooseveltnél elnöki felesége rábeszélte hívatása folytatására. Hogy megkapja az állampolgárságot, és praktizálhasson, az auschwitzi táborban folytatott tevékenységét firtató, megalázó procedúrán kellett átesnie. A vizsgálat csak néhány fogolytársa felmentő vallomása után zárult le. Évekig a Mount Sinai Hospital szülészeti-nőgyógyászati osztályán dolgozott, egyedüli női orvosként, majd magánpraxisban gyógyított. A több mint 3000 szülés levezetése előtt,

minden esetben így fohászzkodott: „Istenem, tartsd meg nekem egy élettel – egy élő babával.”

Évtizedekkel Auschwitz után tudta meg, hogy kislánya életben maradt: családjuk tudta nélkül egy protestáns családnál talált menedéket, és ők nevelték fel. Ezért 1979-ben Izraelbe költözött, és 81 éves korban bekövetkezett haláláig lányával élt. Jeruzsálem utcáin, a kis öregasszonyt több volt auschwitzi fogoly felismerte; ruhája szegélyét csókolták, térdre borultak előtte...

Ennyi a történet, és itt van a könyv: *I was a doctor in Auschwitz*; 75 év alatt nem akadt író, műfordító, történész, barát, hittárs, pályatárs, aki lefordította volna. Különös, fölöttébb különös. De most, a sors különös fintoraként, öreg nemzsidóként, késői kollégaként lefordítottam a könyvet, és az olvasó kezébe adom. Olvassák, mert ez a történet ma is aktuális, tudják meg, hogy milyen a Sátán és milyen az Isten, de legfőképpen azt, hogy milyen az Ember.

Krespay András, 2023 augusztusa

Vannak tanúságtételek, amelyek nem csupán a múlttól szólnak, hanem az emberi méltóság végső határaitól is. Perl Gizella, a magyar származású nőgyógyász Auschwitzban, Josef Mengele árnyékában dolgozva, minden eszköz nélkül próbált életeket menteni, miközben nap mint nap lehetetlen erkölcsi döntésekkel kellett szembenéznie. Az 1948-ban megjelent emlékirat a holokauszt egyik legfontosabb női nézőpontú dokumentuma: megrendítő vallomás az orvosi hivatásról, az anyaságról, a túlélésről és az emberség megőrzéséről a történelem legsötétebb óráiban. Különösen fontos, hogy ez az alapmű most először teljes terjedelmében magyar nyelven is az olvasók kezébe kerül, visszaadva egy magyar zsidó orvos hangját a hazai emlékezetnek. A kötet Veszprémy László Bernát történész, holokauszt-kutató bevezető tanulmányával és jegyzeteivel jelenik meg, amelyek történeti összefüggésekbe helyezik Perl Gizella rendkívüli tanúságtételét, és segítenek megérteni annak máig érvényes üzenetét.

